

**TÜRKMENISTANYŇ MILLI MEDENIÝET «MIRAS» MERKEZI
TÜRKMENBAŞY ADYNDAKY TÜRKMENISTAN MILLI
GOLÝAZMALAR INSTITUTY**

Muhammet ibn Münewwer Meýheni

**MÄNE BABANYŇ
KERAMATLARYNDAN WE
HALATLARYNDAN
HEKAÝATLAR**

اسرار التوحيد

**Pars dilinden terjime eden
we çapa taýýarlan
Ata Saryýew**

AŞGABAT «MIRAS» 2005

UOK297+820/89(100-87)

M57

M57 Muhammet ibn Münewwer Meýheni

Mäne babanyň keramatlaryndan we halatlaryndan hekaýatlar. A.:

Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezi, 2005, – 200 sah.

JOGAPKÄR REDAKTORLAR

Hramow W.M., Aşyrow A.A.

REDAKTOR

R.Godarow, esasy ylmy işgär

Ata-babalarymyzyň alyn deri bilen eýlenen türkmen topragynda müňýyllyklaryň dowamynda, onlarça, ýüzlerçe danalar, alymlar, nak-gaşlar, zergärler, halyçylar, şahyrlar, taryhçylar döräpdir. Olaryň biri hem Mäne babadyr.

Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň tagallasy bilen ilkinji gezek türkmen dilinde neşir edilyän bu kitap X-XI asyrlaryň sepgidinde ýaşap geçen Mäne baba ady bilen meşhur bolan Abu Seyit Fazlylla Ahmet bin Muhammet bin Ybraýymyň keramatlaryndan we halatlaryndan düzülen hekaýatlary öz içine alýar.

Gündogaryň beýik danasy Mäne babanyň asly ylmyly-bilimli maşgaladan bolupdyr. Onuň kakasy Gaznaly türkmenleriniň hökümdarynyň in ýakyn adamlarynyň biri bolup, ol köşklerde we patyşalaryň jaýlarynyň diwarlarynda olaryň ýeňişlerini mahabatlandyryan suratlary, şeýle hem söweş pilleriniň, atlarynyň şekillerini çekipdir.

TMMMM №31

TDKP №8

2005

KBK 86.38+84(5)

© Türkmenistanyň milli medeniýet

«Miras» merkezi, 2005 ý.

Saryýew A., terjime, çapa taýýarlama,

sözsoňy, 2005 ý.

***Garaşsyz we baky Bitarap Türkmenistanyň
Ilkinji we Ömürlik Prezidenti
Beýik Saparmyrat Türkmenbaşynyň
howandarlygynda neşir edilyär.***

GEÇMIŞIŇ ÝAŇY — GELJEGIŇ DAŇY

Türkmeniň ykbal asmanyndan nur saçýan Garaşsyzlyk halkymyza diňe bir Altyn eýýamyň altyn gapysyny açyp bermän, eýsem onuň asyrlaryň jümmüşinden gözbaş alýan ýol-ýörelgelerini, däp-dessurlaryny, edim-gylymlaryny täzedan dikeltmeklige, medeni we ruhy miraslarynyň il-günüň köňül ganatyna öwürilmegine hem giň mümkinçilik berdi. Bu bolsa häzirki türkmen döwletiniň berk taryhy binýat esasynda gurulýandygyny alamatlandyrýar.

Türkmen topragy münlerçe ýyllaryň dowamynda dünýä medeniýetiniň umumy taryhy üçin ähmiýetli wakalaryň mesgeni boldy. Bu toprak ekerançylyk, maldarçylyk, ylym, medeniýet we sungat sallançagy boldy. Alymlar biziň eýýamymyzdan 6 mün ýyl öň türkmenleriň ata-babalarynyň öňdebaryjy bilimleri özleşdirendigini nygtaýarlar. Irki ekerançylyk zamanasyndaky türkmen jemgyýetleri Garadepe, Göksüýri, Ýylgynly ýaly oturymly ýerleri — ajaýyp ýadygärlikleri miras goýdy. Gadymy oguz-türkmen döwleti, Parfiýa zamanasy, seljuk türkmenleriniň döreden onlarça döwletleri, osman türkmenleriniň soltanlyklary we beýleki türkmen döwletleri adamzadyň syýasy taryhynda özboluşly adalat baýdagy bolup pasyrdady. Hut şonuň üçin hem Türkmenistany

dünýä taryhynyň ösüşinde Hytaýyň, Mesopotamiýanyň, Müsüriň hatarynda goýýarlar. Ata-babalarymyz dünýä gymmatlyklarynyň arasynda özboluşly, milli öwüşgin bilen lowurdaýan ruhy we medeni baýlyklary bize miras galdyrdy.

Medeni miras — bu perzendiň üstünde kökenek gerýän türkmen enesiniň hüwdüsidir, agras türkmen gojasynyň pendi-nesihatdyr. Mukaddes topragy gany bilen goran gaýduwsyz gerçeğiň iň soňky demdäki wesýetidir, naçar doganyň gerçeğiň jesedini ýuwýan aýy gözyaşydyr.

Medeni miras — bu türkmeniň şan-şöhratdan doly geçmişine buýsanjdyr, şu gününe söýgüsidir, ertirine ynamydyr.

Medeni miras — bu gadymy hem müdimi halkymyzyň asyrlaryň dowamynda hoşalap çöplän paýhas hakydasydyr, şu gününe ygtybarly ynamydyr, ertirine ýol çelgisidir. Mahlasy, medeni miras türkmeniň geçmişidir, barlygydyr, dowamatydyr.

Türkmen halkynyň gadymdan gözbaş alyp gaýdýan edebi akabalarynyň, sungat дәpleriniň adalaty, erkinligi, agzybirligi, mertligi we bitewiligi wasp etmedik döwri bolan däl. Bu gün şol asylyly дәpler biziň beýik Garaşsyzlygymyzyň beren süýji miweleri, rõwşen ertiriniň mukaddes umytlary bilen birleşip, türkmen abraýynyň, mertebesiniň has-da belende göterilmegine hyzmat etmelidir.

Ruhnamada belläp geçişim ýaly, ***«Biz türkmen halkynyň mirasdüşerleri hökmünde ata-babalarymyzyň taryhyň gatlarynda galan medeni, edebi gymmatlyk-***

laryny tapmalydyrys, täzeden jana getirmelidiris. Bu ata-babalarymyzyň öňünde biziň ogullyk borjumyzdyr». Biz ata-babalarymyzyň öňündäki şol ogullyk borjumyzy berjaý etmek maksady bilen hem Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezini döretdik.

Asyrlaryň gatlaryna siňen medeni mirasymyzy düýpli öwrenmek, Ruhnamanyň ruhunda ylmy esasyda özleşdirmek, dünýäniň dürli künjeginde beýik döwletleri döreden halkymyza degişli miraslary tapmak, olary täzeden jana getirmek, ajaýyp kitaplara öwrüp, gaýtadan halkymyza hem-de dünýä ýaýmak «Miras» merkeziniň işgärleriniň öňünde duran gaýragoýulmasyz borçdur!

Eziz halkym!

Siziň eliňizde «Miras» merkeziniň taýýarlan kitaby. Bu kitabyň biziň ata-babalarymyzyň döreden ruhy we medeni gymmatlyklaryna teňne kalbyňyza teselli berjekdigine ynanýaryn. Käbelerimiz hem kybalarymyz hakyndaky ýüreklerimiziň töründäki gyzgyn söýginiň oduny alawlandyrjakdygy mende ýakymly duýgy döredýär.

«Miras» merkeziniň çykarjak kitaplarynyň höwrüniň köp boljakdygyna ynanýaryn we oňa ak ýol arzuw edýärin.

Işň rowaç, ýollaryň ýagty bolsun!

Türkmenistanyň Prezidenti
Saparmyrat TÜRKMENBAŞY.

MÄNE BABA

I

Ýedi yklymy baglan,
Jahany baglan
Soltan gola salyp jahan şalygyn,
Dünýäň alymlaryn köşge jemleýär,
Hadym ählin, şahyr ählin jemleýär,
Sowrup-seçýär Allaň beren baýlygyn.

Emma ýene Mäne baba gelmeýär,
Lukman¹ gaçýar Köneürgenjin terk edip.
Külly musulmanyň soltany eýse,
Heý, bilmezmi ikisine erk edip?!

Namanyň yzyndan nama ýollaýar,
Ikisi-de gelse, wezir bolmaly,
Görjek zady diňe hözir bolmaly.
Ganyp aýş-eşretiden,
Ganyp keýpden,
Soltan dünýäň alymlaryn jemleýär,

¹ Gürrüň Ibn Sina hakda barýar.

Ýöne

Lukman bilen

Abu Seyit kem!...

Soltan mamla: arka gerek alyma,
Soltan mamla: şahyrlara şert gerek.
Soltan mamla: bu dünýäniň işine
Beýik alym-şahyrlardan şerh gerek!

Batman-batman tylla ýollaýar Mänä,
Kerwen-kerwen serpaý ýollaýar Mänä.
Soltan aljak!
Aljak dursaň-da nämä!
Nama ýazýar – kiçilige saýmaýar.
Mäne baba bolsa ähli baýlygy
Ýurduň garyp-gasaryna paýlaýar.

Soltan ýazýar: «Depäm üzre ornuň bar,
Mäne kanda,
Sen deý beýik pir kanda?»
Mäne baba ýazýar: «Haka golaýla,
Bararyn Hudaýa golaý bolaňda!»

Mäne baba gije-gündiz zikr edip,
Haweranyň¹ ot-çöpüne dem salýar.
Topragyny bagra basyp, pikir edip,
Ýeriň ýüregine,
Arşa diň salýar.

¹ Haweran. Tejen — Gäwers arasy.

Haweran düzünde hüw çekip, hüwläp,
Ýere kerem berip,
Kerem alypdyr.
Türkmen topragyny göz ýaşa suwlap,
Öz ilinde Mäne baba bolupdyr.....

II

Tebiller urulýar Daňdanakanda,
Leşgerler gyrylýar Daňdanakanda.
Läş-läşe kaklyşýar, maslyk-maslyga,
Toprak üzre gyrmyzy gan akanda.
Türkmen çykdy ýene türkmen kastyna!
Tagara kakylýar Daňdanakanda,
Nagara çalynýar Daňdanakanda.
Çarp urup, bögürýär ýaradar piller,
Manjanakga otly humlar atanda.
Bir türkmen soltany synyp jahanda,
Täze türkmen soltanlygy döreýär!
Ahy-efgan gara ýeri titredip,
Gögi yraýar.

Nagara kakylýar Daňdanakanda,
Tagara kakylýar Daňdanakanda.
Atarylýar baryp Salyr Gazandan
Galan kyrk gulakly agyr gazanlar.
Gurultaý¹ tutulýar Daňdanakanda.
Surnaý-kernaý çalyp,
Çillemes bolup,

¹ Türkmen halky Oguz handan bäri her gezek täze döwlet gurmakçy bolanda ýurduň kethudalaryny, beglerini, hanlaryny çagyryp, gurultaý geçirýär, toý edýär. Gurultaý sözi gurulyş toýy diýen manyny berýär.

Gurluş toý tutulýar pasly baharda.
Tuglar pasyrdaýar gadym Ahalda,
Pasyrdaýar Maru-şahu-jahanda.
– Gözüň aýdyň, Togrul soltan!
– Gözüň aýdyň, Çagry soltan!
Döwletiňiz hökmürowan!
Tagta kasam edýär türkmen begleri,
Soltana äht edýär türkmen begleri.
Heýjana getirip beýik topragy,
Han-begler raks oýnap Daňdanakanda,
Gurul toýun tutýar täze döwletiň,
Giňden tutup külli türkmen döwresin.
Togrul soltan tugy arşa göterýär,
Mäne baba döwlet dogasyn okap,
Türkmen döwletine ak pata berýär:
« – Diňe Haka golaý duruň, ogullam,
Diňe halka golaý duruň, ogullam!
Hutbaňyz okasyn külli musulman.
Hak beren döwrandyr,
Hergiz sowulmaz!
... Gutlar türkmen, täze döwletiň gutlar!»
Ýedi yklymda medreseler, metjitler
Türkmen soltanyna okaýar hutba!

III

Mäne baba, sen ulugdan ulusyň,
Sen gudratsyň, öwlüýäsiň, welisiň.
Beýik bir döwlete ak pata berip,
Beýgelşini gördüň il-iň-ulusyň.

Mäne baba, ymmatyma sežd etdim,
Keremiñe, hümmetiñe sežd etdim.
Seljuk soltanlarnyň sünnäläp salan
Seniň synmaz kümmetiñe sežd etdim.

Mäne baba kanda? Haka golaýdyr!
Mäne baba kanda? Halka golaýdyr!
Mäne baba gudrat alyp şu ýerden,
Şu toprakda Mäne baba bolandyr.

ŞYHYŇ HALATLYLYGYNYŇ BAŞLANGYÇ DÖWRI

Bilgin, biziň şyhymyz (goý, Alla onuň ruhuny eziz etsin!) hiç wagt özüne «men» ýa-da «biz» diýmezdi. Ol özi barada ýatlan ýerlerinde hem «olar şeýle aýdypdyrlar» ýa-da «olar şeýle edipdirler» diýerdi. Eger onuň doga edijileri bolan biz bu yygyndyda onuň sözleýiş aýratynlygyny – ondan teperrik alan zatlarymyzy bolşy-bolşy ýaly bersek, käbir okyjylar sözleriň tertibine we manysyna düşünmekde kynçylyk çekerler, şyhyň aýdanlaryny oňat ýatda saklap bilmän, sözleriň aýdylyşyny şyhyň aýtmak islän manysynda kabul edip bilmezler. Eger şyh hemme ýerde özi barada gürrüň gidende özüne «olar» («işan») diýip ýüzlenýän bolsa, köpler onuň manysyny ýatdan çykaryp, kitabyň başyndaky bir hekaýaty okap, aýdyljak bolýan zada başgaça düşünerler. Şol sebäpli hemişe size ýagşylyk dogasyny okamak bilen, bu kitaby ýazan sizden müň mertebe ötüň sorap, şyhyň «olar» diýip ulanan sözünü «men» ýa-da «biz» diýip ýazmaly boldy, çünki okyjylaryň arasynda bu söz şol manyda ulanylýar we başga hili ulansaň, sözlemiň manysyna zeper ýetýär. Ýöne «men», «biz» diýip ýazan sözlerimiziň şyhyň mübärekdir dilinde «olar» diýlip ulanandygyny ýatdan çykarmaly däliris, çünki akylla bir yşarat ýeterlidir.

Bilgin, biziň şyhymyz Abu Seýidiň kakasynyň ady Abylhaýyr bolupdyr. Ol attar¹, takwa, dindar bolan. Şerigatdan

¹ Attar – dürli ot-çöplerden atyr ýasaýan adam.

we tarykatdan habarly, hemişe sopular we tarykat ýolundaky derwüşler, ulamalar bilen oturyşyp-turşan adam bolupdyr.

Şyh Abu Seýit 357-nji¹ hijri ýylynyň aşyr aýynyň ilkinji Dynçgünü dünýä inipdir. Şyhmyzyň kakasy dogan-garyndaşlary bilen Mänede oturýardy. Olar hepdäniň her günü biriniň öýüne ýygnanyşar ekenler we ýakyn bolsun, ýat bolsun, beýleki adamlardan hem käbirlerini oturylyşyga çagyrrar ekenler, nahardan soň hem namaz okap, doga aýdyşyp, soňra hem sema² eder ekenler. Bir gije Abylhaýyr derwüşleriň biriniň çakylygyna gitmekçi bolanda, şhyň enesi (goý, Alla oňa rehmet etsin!) derwüşleriň we ezizleriň nazary düşsin diýen umyt bilen ogluny hem äkitmegini haýyş etdi. Abylhaýyr hem şol wagt entek oglan şyhmyzy ýany bilen alyp gitdi. Sema edýärkäler aýdyjy³ şu rubagy setirlerini aýtdy:

Yşk derwüşlere Allaň serpaýy,
Özüni gurban etmek olaryň paýy.
Dinardan, dirhemden mertebe bolmaz,
Ol pida bolmakdyr ýatlap Hudaýy.

Aýdyjy bu aýdymy aýdýarka, derwüşler ajaýyp hala düşüp, ertire çenli şol aýdyma goşup, raks etdiler. Olar şeýle halatda bolan pursatlary we aýdyjynyň ol aýdymy gaýtalap durmagy bilen şyh ol rubagyny ýat tutdy. Öýe gelenlerinden soň, şyh kakasyna şeýle sowal bilen ýüzlendi: «Aýdyjynyň ol aýdan aýdymynyň we derwüşleriň oňa goşulyşyp, şady-horram bolup, raks etmekleriniň manysy näme?» diýip soranda, kakasy: «Sesiňi çykarma, sen onuň manysyna düşünmersiňem, bilmersiňem, seniň ol zatlar bilen näme işiň bar?» diýen. Haçan-da

¹ 967-njy milady ýyly.

² Sema – derwüşleriň goşgy-saz we raks-tans bilen zikr çekmekleri.

³ Aýdyjy – bu ýerde ylahy aýdymly aýdýan adam göz önünde tutulýar.

biziň şyhymyz şol ugurdan belent mertebä ýetende, kakasy Abylhaýyr ýurduny täzelän eken. Biziň şyhymyz soň-soňlar hem ýokarky aýdymyň setirlerini ýygy-ýygydan gaýtalapdyr we «Abylhaýyr şu ýerde bolan bolsa, «Şol wagtky eşiden zadyňa özüň hem düşünmeýärdiň» diýerdim» diýer eken.

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyzyň kakasy Abylhaýyr Soltan Mahmyda aýratyn hormat goýar eken. Onuň Mänede bir köşgi bolan, ol häzir Şyhyň köşgi (Şyhyň saraýy) ady bilen meşhurdyr. Ol jaýyň diwarlaryna, umuman, mümkin bolan ähli ýerine Mahmydyň adyny nagyş etmeklerini, onuň hyzmatkärleriniň, pilleriniň, atlarynyň suratlaryny çekmeklerini ussalara buýrupdyr. Şol döwürde biziň şyhymyz entek oglan eken. Ol bir gün kakasyna: «Şu köşkte maňa-da bir jaý salyp bersene, ýöne ol diňe meniňki bolup, hiç kim oňa girmäge het edip bilmesin» diýipdir. Kakasy oňa köşgüň ýokarsyndan bir jaý saldyrýar we ol jaý soň-soňlar şyhyň hujresi bolup galýar. Jaýy salyp, suwap bolanlaryndan soň, şyh binagärlere jaýyň ähli ýerine «Alla, Alla, Alla» diýip ýazmaklaryny buýrupdyr. Kakasy oglundan: «Bu näme boldugy?» diýip soranda, ogly: «Her kim öz jaýynyň diwaryna öz emiriniň adyny ýazýar» diýip jogap beripdir. Kakasy onuň bu sözüne örän begenipdir, öňki eden işlerine puşman edip, köşgündäki ähli ýazgylary ýok etmeklerini buýrupdyr. Ol şondan soň ogluna başgaça seredip başlapdyr we şyhyň amallaryny ýüregi bilen goldapdyr.

Biziň şyhymyz Abu Seýit Gurhany Kerimi hoja ymam Abu Muhammet Annazydan öwrenipdir. Ymam takwa adam bolup, Horasanyň belli karylaryndan hasaplanan. Onuň mazary Nussaýdadyr.

Biziň şyhymyz şeýle gürrüň beren: «Oglankak, Gurhany Kerimi öwrenip ýören döwrümüz, kakam Abylhaýyr meni juma namazyna äkidýärdi. Bir gün metjide barýarkak, ýolda bize Abylkasym Beşer sataşdy. Ol hem biz bilen ugurdaş namaza

barýan eken. Ol öz döwrüniň iň tanymal alymlaryndan we beýik şyhларыndan biridi. Ol Mänede ýaşaýardy. Ol bizi gördi-de, «Eý, Abylhaýyr, bu oglan kimiň ogly?» diýip sorady. Kakam: «Biziňki» diýip jogap berdi. Kakam şeýle diýenden, ýanymyza gelip, dyza çökdi-de, ýüzüni ýüzüme öwürdi. Onuň gözleriniň owasy ýaşdan doludy. Soňra ol şeýle diýdi: «Biz welaýat boşap galar diýip howpurgap, bu jahandan gidip bilmeýärdik, derwüşleriň ýollaryny urduraryndan gorkýardyk. Bu gün seniň perzendine gözüm düşenden, welilik makamynyň (derejesiniň) bu oglanyň nesibesi boljakdygyna doly ynan-dym». Soňra ol kakama şeýle diýdi: «Namazdan çykanymyzdan soň, ony meniň ýanyma alyp gel».

Namazdan çykanymyzdan soň, kakam meni Abylkasym Beşer Ýasynyň ýanyna alyp bardy. Biz hüjrä girip, onuň ýanynda oturdyk. Ol hüjräniň ýokary başragynda bir tekje bardy. Abylkasym Beşer Ýasyn kakama: «Abu Seyidi egniňe mündür, goý, ol tekjedäki külçäni alsyn» diýdi. Kakam meni ýokary galdyrdy, men elimi uzadyp, tekjedäki külçäni aldym. Arpa unundan bişirilen külçe, meniň duýşuma görä, ýyp-ýylydy. Abylkasym Beşer Ýasyn ony menden alanda, gözleri ýaşdan doldy. Ol külçäni iki bölüp, ýarysyny «Iý» diýip maňa berdi, beýleki bölegini özi iýdi, ýöne kakama hiç zat ýetmedi. Kakam şonda: «Eý, şyh, bu mukaddes zatdan meniň nesibämiň bolmazlygy nämedenkä?» diýende, Abylkasym Beşer Ýasyn şeýle diýdi: «Eý, Abylhaýyr, bu külçäniň şol tekjede goýlanyna otuz ýyl boldy. Bize wada berişlerine görä, «Jahana täzeden jan berjek ynsan şol külçä elini degrende, külçe ýylar» diýip ynandyrypdylar, indi hem görşüňiz ýaly, ol gürrüň hakykata öwrüldi. Jahana täzeden jan berjeginiň seniň ogluň boljakdygyny saňa buşlaýaryn». Soňra Abylkasym Beşer ýene şeýle diýdi: «Bu sözleri aýtmaga ezberle we hemişe aýdyp gez: «Subhaneke we bi-hamdike ala hilmike bade ilmike, subhaneke we

bi-hamdike ala afwike bade kudretike»¹. Biz hem bu sözleri ezberläp, hemişe gaýtalap gezdik. Soňra biz daşary çykdyk, ýöne ol gojanyň şol gün näme diýenine oňly düşünmändik». Şondan soň hem bu pir uzak ýyllap ýaşady we beýik mertebä ýeten şyhymyz ondan köp ýagşylyklar gördi.

Biziň şyhymyz şeýle diýen: «Gurhany Kerimi doly çykanymdan soň, bir gün kakam maňa şeýle diýdi: «Biz ertir edep mugallymynyň ýanyna gitmeli». Men kakamyň sargy-dyny ussada ýetirdim. Ol «Mübärek bolsun» diýip, ak pata berdi we soňra: «Meniň şu sözlerimi hiç wagt ýatdan çykarma: «Ýer ýüzüniň mal-u mülki seniňki bolandan, bir göz açyp-ýumasy salym hak ýolunda bolsaň haýyrlydyr» diýdi. Biz onuň bu nesihatyny tutduk. Ussat: «Bizi bagyşla, amal et» diýdi. Biz: «Bagyşladyk» diýdik. Ol: «Hudaýtagala saňa we seniň ylmyňa bereket bersin» diýdi. Ertesi kakam meni hoja ymam Abu Seýit Annazynyň ýanyna alyp bardy. Ol ymam, müfti we edipdi². Onuň ýanynda birnäçe wagt bolduk. Şol aralykda Abylkasym Beşer Ýasynyň ýanyna gatnadyk we musulmançylygy şondan öwrendik».

Biziň şyhymyz ýene şeýle gürrüň beren: «Bir gün Abylkasym Beşer Ýasyn bizi ýanyna çagyryp, şeýle diýdi: «Eý, Abu Seýit, tamakinçilik edýän amallaryňdan uzaklaşmaga çalyş, çünki yhlas bilen tamakinçilik bir ýere sygyşýan zat dälidir, tamakinçiliksiz kylnan amal Hudaýa gullukdyr». Soňra ýene şeýle diýdi: «Sen Resulallanyň şu sözlerini hem unutma: «Ol şeýle diýen: «Hudaýtagala magraç gijesi maňa şeýle diýdi: «Eý, Muhammet, bize öz parzlaryny özi berjaý edýän adamlardan ýakyn adam ýokdur, şeýle adam meniň üçin eziz adam

¹ Sen Päkisiň we bilýän hem bolsaň sabyr-takat edip bilşiňe hamdy-sena bolsun, Sen Päkisiň we güýç-gudratyň ýetýän hem bolsa bagyşlap bilşiňe öwgi-taryp bolsun.

² Edip – edep, edebiýat ylymlaryny okadýan ussat.

bolar, men onuň gulagy, gözi, eli we halasgäri bolaryn. Ol meniň bilen eşider, meniň bilen görer, meniň bilen tutar». Soňra şeýle diýdi: «Parzlary berjaý etmek, Alla gulluk etmektir, nepil namazlaryny okamak meni dost tutmakdyr» diýen. Soňra şu beýti aýdypdyr:

Tamakinçiliksiz dostluk gullugnyň,
Gadyr-gymmatyna çäk goýup bolmaz.
Dostluga dost bolup gaýtaryp berseň,
Ol kimiýa¹ deýindir, gymmat kemelmez.

Biziň şyhymyz şeýle gürrüň beren: «Bir gün Abylkasym Beşer Ýasynyň ýanyndakam, ol maňa şeýle diýdi: «Eý, ogul, Allatagala bilen söhbetdeş bolmak isleýärmiň?» diýdi. Men: «Isleýärin, näme üçin islemäýin?» diýdim. Ol maňa: «Her wagt çola ýerde ýekekeň diňe şuny gaýtala, başga zat diýmegin» diýip sargap, şu beýtlere aýtdy:

Janym, sensiz ýürekde karar galmady,
Haýr-u yhsanlaryň çägi bolmady.
Tenimdäki her bir tüýe dil bitse,
Müň şükründen birin aýdyp bilmezdi.

Biz bu sözleri hemişe gaýtalap gezerdik we şonuň bereketinden çagalykdan bize hakykata ýol açyldy».

Abylkasym Beşer Ýasyn 380²-nji hijri ýylynda Mänedede ýogaldy (goý, Alla onuň ruhuna rōwşenlik bersin!). Biziň şyhymyz Mäne gonamçylygyna baranda, ilki şonuň mazaryna zyýarat ederdi.

¹ Kimiýa – jisimleriň gurluşyndan, özgerişinden gürrüň edýän ylym, gudrat.

² 990-njy milady ýyly.

Bir gün biziň şyhymyz sözüniň arasynda şeýle diýdi: «Bir batyl goja bardy we metjide gelip, belli ýerde oturýardy we hasasyny arka tarapynda goýýardy. Ol metjit Mänedede şyhyň mazarynyň garşysynda ýerleşýärdi. Bir gün biz kitaply torbamyzy ýanymyza alyp, edebiýat mugallymynyň sapagyndan gelýärdik. Ol goja salam berdik. Ol salamymyzy alyp, şeýle diýdi: «Abylhaýyryň oglumyň?» Men: «Hawa» diýdim. Ol: «Ýene näme okaýarsyň?» diýende, biz: «Pylan kitap, pylan kitap» diýip jogap berdik. Ol goja şonda bize ýüzlenip: «Ylmyň hakykatlygy onuň syrlary açyp bilýändigindedir» diýdi. Biz ol günler «hakykat näme», «syrlary açmak näme» – bu zatlara düşünmeýärdik, diňe altmyş ýyl geçenden soň, Hak Subhana we Tagala bu sözleriň manysyny bize aýdyňlaşdyrdy.

Biziň şyhymyz Abu Seyit dil öwrenmegi tamamlap, fykh¹ öwrenmek höwesi bilen Merwe tarap ýola düşýär. Şyhymyz bir gün sözüniň arasynda şeýle diýen: «Biz Mänededen fykh öwrenmek üçin Merwe baranymyzda, jahlylyýet döwrüniň goşgularyndan otuz mün beýti ýatdan bilýärdim». Soňra biziň şyhymyz Merwe ymam Abu Abdylly Hyzyryň ýanyna barýar. Ol öz döwrüniň ymamy, zamanasynyň müftisi we tarykat ylmyna ökde adamdy. Iliň önüne çykyp bilýän ymamlar, ulamalar hem dürli meseleler boýunça oňa ýüz tutýardylar. Ol Ibn Sureýjiň şägirdidi. Ibn Sureýç Muzanynyň, Muzany hem şapygy Muttalybynyň şägirdidi (goý, olaryň jaýy jennet bolsun!).

Biziň şyhymyz hem şapygy mezhebine eýerýärdi. Şeýle-de şapygydan soňky dörän meşäýyhларыň² hemmesi şapygy mezhebindendiler. Eger kimdir biri başga bir akyma ynanyp, şol mezhebe girmekçi bolaýsalar-da, Haktagalanyň özi kämil danalygy, çäksiz sahawaty bilen şyh Husry ýaly hemmesini

¹ Fykh – şerigat kanunlary.

² Meşäýyh – ahun, ruhany, pir, işan, şyhlar. Şyh sözüniň köplük sany.

şapygy mezhebine ugrukdyrdy. Şyh Husry, käbir beýleki şyhlar ýaly, bagdatly belli şyhlardandy. Eger olaryň hersiniň işlerini yzygiderli beýan etjek bolsak, bu biziň örän köp wagtymyzy alar. Şapygydan öňki dürli ýörelgelere ynanan adamlar bolsa, ata-babalarynyň we pirleriniň uýan mezheplerini dowam etdirdiler. Köpleriň pikirine görä, Beýik şyh Baýezit Bestamy (goý, Alla onuň ruhuny eziz etsin!) uly hormatly, beýik ymam Abu Hanapy Kufynyň mezhebini dowam etdiripdir, ýöne bu beýle däl, çünki şyh Baýezit Japar Sadygyň müridi we suwçusy bolan. Japar Baýezide hemişe «suwçy» diýip ýüzlenýär eken. Baýezidiň piri hem Muhammet Mustapanyň mübärek neberesiniň — Japaryň mezhebindendir hem-de onuň tarykatyna hiç bir özgerilişik goşmandyr, çünki mürit piriniň aýdanyndan çykmandyr, şol ýörelgä üýtgeşiklik goşmandyr, hiç zady ondan aýryp taşlamandyr. Goý, käbir adamlar biziň «Ol şapygy mezhebiniň meşayyhларыndan bolupdyr» diýen ýazgymyza geňirgenmesinler. Munuň özi belent mertebeli Abu Hanypa Kufynyň mezhebine hiç hili nogsan ýetirmez.

Şyhymyz Abu Seýit şol ýagdaýda hem kätä ylalaşyp, kätä ylalaşman, baş ýyllap Abdylla Hyzyryň ýanynda tälim alypdyr. Şyh öz tefsirini tamamlan döwürlerinde, ymam Abdylla hem ýurduny täzeläpdir. Onuň mazary Merwdedir. Ol ýogalandan soň, şyhymyz ymam Abubekr Kaffaly Merweziniň ýanyna baryp, ondan ýene-de baş ýyllap fykh öwrenipdir. Ymam Kaffalynyň derslerine biziň şyhymyz bilen bile gatnap, ondan tälim alanlardan şyh Nasyry Merwezi, şyh Abu Muhammet Jüweýni, şyh Abu Aly Sençi dagynyň her biri jahanyň buýsanjy bolup geçdiler. Şyhymyz ymam Kaffalynyň ýanynda wagty iki tefsiri ýazyp gutarypdyr.

Ol Merwden soň Saragta tarap ýola düşdi. Şol döwürde şapygy mezhebini ýaýradan, hadys, tefsir we fykh ylymlaryndan öňüne adam geçirmedik ymam Abu Aly Zahyr ibn Ahmet

Saragtda ýaşaýardy. Şyh ol dana kişiniň ýanyna geldi. Şu ymamlaryň kömegi bilen bu welaýatlaryň adamlary şapygy mezhebini kabul etdiler. Olardan Hamyt Zenjewiýe Parawa we Nusay welaýatlarynda, Abu Omar we Feraty Astuda we Hujanda, Abu Seýit Mäneli Abywertde we Haweranda, Abu Aly Fakyh Saragtda uly işleri amal etdiler.

Şeýlelikde, biziň şyhymyz Abu Aly Fakyh bilen Abu Alynyň ýanynda tefsiri, günortan yslamýň esaslaryny, agşamýna bolsa pygamberimiziň ömür beýanyny öwrenýärdi. Bu üç ders boýunça ol Abu Aly Fakyhyň şägirdidi we onuň mazary Saragtdadyr. Ol köp wagtlap şu tertipde onuň ýanynda ylym öwrendi. Ol bir gün Lukmana gabat gelýär. Şyhymyz şonda oňa: «Köp wagt bäre ylym öwrenmek üçin Saragtda, Abu Aly Fykhnyň ýanynda bolduk» diýýär. Birnäçe gün geçenden soň, ol ýene-de Lukman Saragtyny görýär. Ol bir üýşmek külüň üstünde oturyp, possunynyň ýyrtyklaryny ýamaýardy. Lukman ylym uran adamdy. Biziň şyhymyz Lukman barada şeýle diýerdi: «Lukman irki döwürlerinde örän erjel we takwa adam bolupdyr, soňra oňa dälilik alamatlary ornaşyp, öňki mertebesini gideripdir. Oňa: «Eý, Lukman, seniň öňki bolşuň nähilidi, bu bolşuň nähili?» diýenlerinde, ol: «Iläh-ä, patyşalaryň gulamlary garranda, ony azat edýärler. Sen biziň eziz patyşamyz, saňa gulluk edip garradym, indi meni azat et» diýip ýalbardym. Şonda gulagyma şeýle ses geldi: «Eý, Lukman, seni azat etdim». Azatlygyň nyşany hökmünde Alla onuň akylyny alypdyr». Şyhymyz tekrarlap: «Lukman Allanyň nehidene¹ azat eden bendesidir» diýerdi.

Şyhymyz şeýle diýerdi: «Bir gün men onuň ýanyna baranymda, ol bir bölek ýamalygy possunynyň ýyrtygyna tikip oturan eken, men oňa seredip durdum. Meniň kölegäm onuň

¹ Nehi – erbet zatlardan saklama.

ýamap oturan ýamalygyna düşüpdür. Lukman ýamalygy possuna tikenden soň şeýle diýdi: «Eý, Abu Seýit, biz seni ýamalyk bilen possuna tıkdık» diýdi-de, ýerinden turup, meniň elimden tutup, şäher hanakasyna tarap ýöneldi. Pir Abylfazl Hasan şol hanakada bolýan eken. Ol seslenip, gelendigini mälim etdi. Meniň ellerim entek Lukmanyň elindedi. Meniň elimi pir Abylfazlyň eline tutdurdy-da: «Eý, Abylfazl, bulary sakla, bular seňki» diýdi». Abylfazl pir örän sahatatly ynsan bolupdyr. Biziň şyhymyz şan-şöhratyň çür depesine çykan wagty, Abylfazl pir dünýäden gaýdan eken. Bir gün şyhymyzdan: «Sende şeýle ýagdaý haçan başlady?» diýip soranlarynda, ol: «Abylfazl piriň bir bakyşyndan başlady. Biziň Abu Aly Fakyhda okaýan döwrümüz biz suwly ýabyň kenaryndan barýardyk we ol kenardan pir beýleki ugra barýardy. Ol şonda bir gezek seretdi we bizde şeýle ýagdaý başlady. Biz nähili derejä ýeten bolsak, hemmesi şondandyr» diýen.

Şyhymyz şeýle diýen: «Abylfazl pir biziň elimizden tutup, hanakasynyň sekisinde oturdy. Abylfazl pir eline bir depder alyp, oňa seredip başlady. Biziň kellämize şeýle pikir geldi, ol ulamalaryndan hemişe endigine görä: «Bu haýsy kitap?» diýip sorar eken. Pir muny ýagny onuň soranjaňlygyny bilýän eken. Ol şeýle diýdi: «Eý, Abu Seýit, şu dünýäden bir ýüz ýigrimi dört mün pygamber ýaşap geçendir, ýöne olaryň hemmesiniň maksady bir sözde jemlenipdir we olar hemişe «Alla» diýip çagyryandyrlar. Olaryň hemmesi ähli halka şu sözleri dyngysyz gaýtalamagy buýurýardylar. Adamlar şu sözleri köp gaýtalap, şonuň içinde gark bolup galýardylar we ähli zatdan päklenýärdiler. Bu söz olaryň ýüreklerinde döräni üçin, hiç zada mätäçlik çekmeýärdiler». Şyhymyz şeýle diýen: «Bu sözler bizi awlady we ol gije biz uklap bilmedik. Ertesi irden namaz-salawatymyzy berjaý kylanymyzdan soň, pirden rugsat alyp, Abu Aly Fykyhyň ýanyna tefsir sapagyna geldik. Biz ýerimizde otura-

nymyzdan, pir dersi aşakdaky aýat bilen başlady: «Soňra olary özleriniň gark bolan nädogry ýollarynda azaşan ýagdaýlarynda terk ediň»¹. Şol sözüň keramatyndan şol wagt meniň kalbymyň bir gapysy açyldy we menden meni alyp gitdiler. Abu Aly mende bolup geçýän özgerişlikleri duýdy-da: «Düýn sen nirede bolduň?» diýip sorady. Men: «Abylfazl Hasanyň ýanynda» diýip jogap berdim. Ol: «Ýeriňden tur-da, şol ýere ugra, seni manydan aýryp, söze getirmek haram bolar» diýdi. Men bu söze haýran galyp, piriň ýanyna ugradyk. Pir meni görenden şeýle diýdi: «Öňi-ardy tanamaz serhoş bolupsyň». Men: «Eý, şyh, näme buýrarsyňyz?» diýdim. Ol: «Içeri gir-de, otur we şu sözden aýrylma, bu sözüň seniň bilen köp işi bolar?» diýdi. Men köp wagtlap onuň bu sözlerini gaýtalap gezdim. Bir gezek ol: «Eý, Abu Seýit, bu sözüň derwezesi saňa açyldy, indi seniň kalbyňa ylahy rehmetler hüjüm edip başlarlar, sen dürli dereleri görmeli bolarsyň» diýdi. Soňra sözünü dowam etdirmek bilen: «Seni äkitdiler, seni äkitdiler, seni äkitdiler. Tur-da, hylwat agtar. Özüňi terk edişiň ýaly, halky hem terk et, ähli işlerde örän ünsli we sadyk bol» diýdi. Şondan soň men ähli ylymlary we mejlisi taşlap, Mänä geldim, hüjrä girip, ýedi ýyllap, «Alla, Alla, Alla» diýip oturdym.

Her wagt meni gaflat ukusy basmarlap başlanda, ýaraglary ataş ýaly ýalpyldap duran bir gara kişi mährapdan çykyp, haýbatly sesi bilen bize gygyrardy we: «Abu Seýit, Alla diý» diýerdi. Men gije-gündizläp gorkudan ýaňa sandyrap, ot içinde ýaly lerzan urýardym we gaflat ukusy meni basmarlap bilmeýärdi. Men tä bedenimiň her bir zerresi «Alla, Alla, Alla» diýip seslenýänçä, şol bolşumy sakladym. Soňra pir Abylfazlyň ýanynda boldum».

¹ Gurhany Kerimiň 6-njy (engam) süresiniň 91-nji aýaty.

Pir Abylfazl Hasan biziň şyhymyzyň söhbet piridi we pir Abylfazl şyh Abu Nasr Serrajyň mürididi. Ony halk arasynda «Tawus al-pukara» («Pukaralaryň tawusy») diýip atlandyrýardylar. Onuň asyl ýerligi Tusdan bolup, tarykat we hakykat alymlary barada birnäçe kitaplary bardyr. Onuň jaýlanan ýeri hem Tusdur. Onuň özi hem Abu Muhammet Abdylla bin Muhammet Murtaşyň mürididir. Ol örän tanymal adam bolan we Bagdatda aradan çykan. Onuň özi hem Jüneýdiň mürididir we Jüneýt hem Syry Sagtynyň müridi bolan. Syry Karahyň tanymal müridi we ol Dawut Taýyň müridi, ol hem Habyp Ajamyň müridi we ol hem Hasan Basrynyň müridi bolan. Hasan Basry hem Aly ibn Abu Talybyň müridi. Ol hem pygamberimiz Muhammet Mustapa sallallahu aleyhi wesellemiň giýewsi we mürididir. Biziň pirimiziň söhbet pirleri şolar bolan.

Biziň şyhymyz Abylfazl Hasan piriň ýanynda bolansoň, pir oňa öz hüjresiniň gabadyndan jaý berdi we hemme ýagdaýlaryndan habar tutup durdy, ahlak päkligiň we çillä oturmagyň¹ ähli şertiniň berjaý edilmegini ondan haýyş etdi.

Şyhymyz şeýle diýdi: «Bir gije adamlar uka gidipdiler, hanakanyň gapysy ýapykdy, Şähristanyň gapysy hem baglydy, Abylfazl pir sypanyň üstünde oturyp gürrüň berýärdi. Şol aralykda magrypetiň kyn meseleleriniň biriniň üstünden bardyk. Şol wagt, birdenkä hanakanyň üstünden Lukman böküp düşdi. Ol piriň önünde oturyp, meseläniň çözgüdini düşündirdi. Mesele aýdyň bolandan soň, ýene-de böküp, jaýyň üstüne çykdy. Abylfazl pir şeýle diýdi: «Eý, Abu Seýit, bu adamyň Allanyň dergähindäki derejesini gördüňmi?» diýip soranda, «Gördüm» diýip jogap berdim. Ol: «Oňa bil baglap bolmaz» diýdi. Men: «Näme üçin?» diýip soranymda, ol: «Çünki onda ylym ýok» diýdi».

¹ Çillä oturmak – 40 günläp hylwatda Gurhany Kerimi okap oturmak.

Şyhymyz ol öýde köp wagtlap çillä oturandan soň, Abylfazl pir şyhy öz hujresine ýanaşyk jaýa geçirmeklerini buýurdy we köp wagtlap olar bir ýerde ýaşadylar. Ol gije-gündiz şyhyň halyndan habar alyp durýardy we oňa çillä oturmagyň dürli görnüşlerini öwredýärdi.

Soňra Abylfazl pir biziň şyhymyzy Mänä ugradyp, oňa: «Ejeň hyzmatynda bol» diýip sargan. Şyhymyz Mänä gelip, öňki bolan hujresinde ýerleşýär, takwalygyny kämilleşdirýär. Onuň ýüregine uly dowul düşýär, çünki ol täret almak üçin birnäçe kündük suwy dökýärdi, her namazynyň önünden gusul edýärdi. Ol hiç wagt gapa, diwara, dikilen pürse, daragta, ýas-syga we şuna meňzeş zatlara ýaplanmaýardy, düşekde gysaryp ýatmaýardy. Şol döwür onuň bar eşiği ýeke köýnek bilen balagydy, onuň bir ýeri ýyrtylsa, ýamalyk basýardy, üsti-üstüne tikilen ýamalyklardan ýaňa bir köýneginiň agramy ýigrimi mana¹ ýeten. Ol hiç kim bilen basdaşlyk etmeýärdi, zerur bolmasa, agzyny açmaýardy. Ol şol döwürde gündizine hiç zat iýmän, diňe bir döwüm çörek bilen agzyny açýardy. Gije-gündiz uklamýardy. Ol öz hujresinde, dört diwaryň arasynda öz boýuna we inine deňäp bir çukur gazdy we oňa bir gapy açdy. Ol çukurda bolýan wagty howlynyň, jaýyň we hüjräniň gapylaryny ýapýardy. Ol şeýdip hemişe zikr çekmäge meşgul bolýardy, hiç zat ünsüni bozmaz ýaly, başga sesi eşitmez ýaly gulaklaryna pagtany pugta dykýardy, şeýtse, onuň bar ünsi bir ýere jemlenýärdi, öz kalbynda Haktagala we Subhanyň syrlaryndan başga zada orun bermeýärdi, ol köpçülikden doly çetleşipdi. Şeýle ýagdaýyň uzak wagtlap dowam edenligi sebäpli, adamlar bilen gürleşmäge sabyr-kanagaty galmandy, adamlar bilen görüşmek hem onuň üçin güzapdy. Ol hemişe çölüstanlykda we daglarda ýeke gezer ýörerdi.

¹ Man – agyrlyk ölçegi.

Ol bir gezek bir aý ýigrimi gün çölüstanlykda ýitipdir we hiç kim ony görmändir. Kakasy ony taparyn diýen umyt bilen gije-gündiz gözlese-de, oňa gabat gelmändir, Mänäniň ekeran-çylyk ýa-da çarwadarçylyk maksady bilen ýaýlaga çykyan çomrularyndanmy-çarwalaryndanmy, gelyän kerwenlerdenmi biri şyhymyzy görüp, kakasyna habar beripdirler. Ol şyhymyzy yzyna alyp gelipdir we şyhymyz atasynyň razylygy üçin öýüne dolanypdyr. Ony her gezek şeýdip alyp gelmeli bolýardy, çünki ol adamlar bilen öwrenişip bilmän, daglara we sähra gaçyp gidýärdi. Mäneliler ony daglarda we beýewanlarda ak lybasly, haýbatly bir ýaşuly bilen görýärdiler. Biziň şyhymyz halatly derejesine ýetende, ondan: «Şol günler siziň ýanyňyzda haýbatly bir ýaşulyny görýärdik, ol kimdi?» diýip soranlarynda, ol: «Hydyr alaýhyssalamdy» diýip jogap beripdir.

Şyh Abylkasym Jüneýt Aly Şermekanyň ýazgylarynda şeýle zada gabat geldim. Ol şeýle ýazýar: «Men bir gezek şyh Abu Seýit bilen Mäne ýolunda bile barýardym. Ýolumyz daglykdan ötyärdi. Ol men biçärä garap şeýle diýdi: «Eý, Abylkasym, bu dag Allatagalanyň Idris alaýhyssalamy asmana alyp çykan dagdyr. «Biz ony belent mertebä göterdik»¹. Ol bu sözleri aýdandan soň, «Idris alaýhyssalamyň hüjresi» ady bilen tanalýan bir dagy görkezdi. Ol Jeýr we Teýarandan iki parsahlykda ýerleşýär. Soňra şyh sözüni dowam etdirip, şeýle diýdi: «Bu daga Gündogardan we Günbatardan gelyän köp, olar gijelerini şu ýerde geçirýärler, olar bu ýerde köp sanly metjitler gurupdyrlar, biz hem köp gezek bu ýerde bolduk. Bu ýerde dagyň seňrikläp duran bir burny bar, ol dagyň somalyp duran bir bölegi. Eger biri şol ýere baryp aşak seretse, gorkudan ýaňa özünden gidýär. Biz şol kertde namazlygymyzy ýazyp, öz-özü-mize Allatagalanyň ýardamy bilen iki rekagat namazda Gur-

¹ Gurhany Kerimiň 19-njy (Merýem) süresiniň 57-nji aýaty.

hany Kerimi dolulygyna hatm edeli. Eger uklaýsak para-para bolaly» diýdi. Gurhany Kerimiň bir bölümini okap, seždä gidenimizden, uky meni basmarlady we başym seždä ýetmänkä uklap, togalanyp gidipdirin. Ukudan oýananymda, men howada ekenim we: «Eý, Allam, aman sakla» diýdim. Allatagala öz lutfy-yhsany bilen bizi howadan alyp, bir dagyň depesinde goýdy».

Şyh, köplenç, Könegalada oturypdyr. Ol gala Mänäniň golaýynda Abywert ýolunyň ugrunda bolupdyr. Biziň pirimiz ol ýerde uzak wagtlap dini parzlaryny berjaý etmek bilen çillä oturypdyr. Bu ýerde Mäne derwezesiniň ýakynynda Merw ýolunyň ugrunda bir beýik depe bardy we oňa Zakal diýýärdiler. Ondan başga-da, Tus ýolunyň ugrunda, şäherden iki par-sahlyk uzaklykda, dag eteginde bir gala bardy we oňa «Rabatý serkelle» («Serkelle galasy») diýýärdiler. Mäne derwezesinden çykyp, mazarystanlyk tarapa gideniňde hem bir gala bar, ol gala barada şyh şeýle diýerdi: «Bir gün töwerek läbik bolup ýatyrdy we meniň ýüregim gysyp, gaýgy-gam basmarlaýardy. Biz baryp galanyň gapysynda oturdyk. Ejem gelip: «Içeri gir, içeri» diýmäge başlady. Biz oňa sypaýyçylykly jogap berdik. Onuň içeri girip oturanyna gözümüz ýetenden, biz ýerimizden turup, köwüşlerimizi elimize aldyk, mazarystandaky gala bardyk. Ol ýere baranymyzdan akyp ýatan suwa aýaklarymyzy ýuwup, köwüşlerimizi geýip, galanyň gapysyny kakdyk. Derwezeban gelip, gapyny açdy we biziň köwüşlerimize seredip şeýle diýdi: «Bu ýagyş-ýagmyrly günde, dünýe durşuna lüýk bolup ýatyrka, siziň köwüşleriňiz nädip gury galdy?». Ol muňa örän haýran galdy (çünki ol muny keramat hasaplady). Soňra biz bir otaga girip, ýerleşdik. Gapyny içinden baglap, şeýle doga etmäge başladym. «Eý, bary-Hudaý, ýa Biribar! Seniň hakyňa, seniň ylahylygyň hakyna, rebbligiň, azymatyň, jelalyň, gudratyň, beýikligiň we hökümdarlygyň hakyna, soltanlygyň

we subhanlygyň hakyna, saňa ak ýürek bilen ýalbarýaryn, sen her bir mätäje ýürek matlabyny berdiň, olaryň islemedik we olaryň akyllarynyň ýetmedik zatlaryny hem olaryň kalplaryna guýduň, seniň ylym hazynaňa ýygananan bu baýlykdan adamlar bihabardyrlar, oňa barýan ýoly hiç kim bilmeýär, senden başganyň oňa akyly ýetmeýär we tanamaýar. Eý, Allam, bu bendäni ol baýlykdan mahrum etme, meni köňül maksadyma ýetir» diýip, doga edenimden soň, ol ýerden çykyp öýümize geldim». Bu ýatlanan ýer biziň şyhymyzyň ybadatgähidi we ol Mänede şol ýerlere ýygy-ýygydan barar eken. Ol ýerde başgada ybadat edilýän ýerler köp, ýöne olaryň her biri barada gürrüň etjek bolsak, söhbetimiz uzaga çekerdi we ondan görjek peýdamyz az bolardy. Eger Hak Subhana we Tagala bir kimsäniň nesibesini şol topraga ýazyp, bu keramatly ýerlere zyýarat etse, Allanyň bereketinden mahrum galmaz we bu toprakda keramaty bilen jahany baglan beýik ulamanyň gadamynyň gudratyna göz ýetirer.

Şondan soň biziň şyhymyz hemişe özüni halkdan pynhan saklap, ybadat, doga we çillä oturmak bilen meşgul boldy. Şyhymyzyň kakasy ony gözden sypdyrmajak bolup, yzarlar ýörrerdi, käte ony bir aýdan ýa-da ondan-da köpräk wagtdan tapyp, göwnüne degmän, mylakatlylyk bilen Mänä alyp gelýärdi. Kakasy oňa esewan bolup, gaçyp giderinden gorkup, hemişe gözden sypdyrmajak bolardy.

Biziň şyhymyzyň kakasy şeýle gürrüň bererdi: «Her agşam ýassy namazyndan soň, howla aýlanyp, onuň daşky gapysyny zynjyr bilen baglaýardym we Abu Seyidiň ukudadygyna ýa-da däldigine diň salýardym, diňe onuň ukudadygyna gözüm ýetenden soň arkaýynlaşýardym hem-de şondan soň ýatýardym. Ýöne bir gezek ýarygijeler oýanyp, ýerimden turup seretsem, onuň ýorgan-düşegi boş, howla aýlansam-da, hiç ýerde oňa gözüm düşmedi, gapynyň agzyna baryp garasam, zynjyr

ýok eken, gelip öňki ýerimde ýatdym. Ertir namazynyň azan sesi eşidilenden, ol ýuwaşlyk bilen howla girip, zynjyry ildirdi we düşegine girip uklady. Bu ýagdaý birnäçe gün gaýtalandy. Men bu bolup geçýän zatlary bilsem-de, bilmezlige salyp, oňa hiç zat duýdurmadym, ýöne her gije oňa diň salýardym, ol hem her gije çykyp gidýardi, meniň atalyk mähir-muhabbetim sa-byr-takatymy alypdy, ýüregime her hili dowul düşýardi. Käte: «Biri muňa ýamanlyk edýän bolaýmasyn» diýip oýlanýardym, ýöne hernäme bolsa-da: «Jahyllygam bir dälilikdir» diýip, özümi köşeşdirýardim, ýöne herhal: «Ynsly-jynsly bir zat ony ýol-dan azdyraýmasyn» diýip howatyr edýardim. Bir gezek onuň gijesine nirä gidýändigini we nähili işler bilen meşgullanýandygyny anyklamagy ýüregime düwdüm. Bir gije ol ýerinden turup, daşary çykdy, men hem ýerimden turup, onuň yzyna düşüp ugradym. Ol nirä gitse, yzy bilen gidip, ony gözden sypdyрмаýardym, ýöne ol meniň yzarlaýanymdan bihabardy. Abu Seýit şol gidip barşyna bir köne gala ýetdi. Ol gala giren badyna gapyny ýapdy. Men galanyň üstüne çykdy. Ol galanyň içindäki metjithana girip, gapy açylmaz ýaly ony agaç bilen berkitdi, men metjidiň penjiresinden onuň hereketlerini sypdyrman synlap otyrdym. Ol ýerinden turup, ujuna ýüp daňlyp, metjidiň burçuna söýelip goýlan agajy aldy, soňra metjidiň burçundaky guýynyň agzyna baryp, ol agajy alyp, ýüp bilen aýaklaryny daňdy, soňra biline ýüp daňlan agajy guýynyň agzyna germäp, başaşak sallandy, Gurhany Kerimi okamaga başlady. Men oňa gulak asyp otyrdym. Säher wagtlyary Gurhany Kerimi hatm etdi. Ol Gurhany Kerimi aýaklandan soň, agaçdaky ýüpden asylyp, guýudan çykdy, agajy öňki ýerinde goýdy, soňra gapyny açyp daşary çykdy. Ol galanyň ortasynda täret kyldy. Men jaýdan düşüp, howlukmaç öýe dolanyp geldim we ol gelyänçä, ýerime geçip ýatdym, Abu Seýit hem gelip, her gezekki ýaly ýerine geçip ýatdy. Men ondan aýry ýatýardym

we, adatça, ir turup, ony oýaryýardym. Men baryp ony oýardym we namaz okamaga metjide gitdik. Şondan soň hem men köp gezek ony yzarladym, ýöne ol ara maý salman, şu şekilde ryýazatyny¹ dowam edýärdi. Ol hemişe eli sübseli, metjidi syryp-süpürýärdi, şeýle sogaply işlerde ilden iki esse köp işleýärdi, agşamlaryna, köplenç, agaçlaryň arasynda bolýardy, ol şehitler gonamçylygynyň ýakynyndady, şol agaçlaryň biriniň şahasyndan asyl-asyl bolup zikir aýtmaga we dogma okamaga meşgul bolýardy. Ol aňzakly günlerde hem sowuk suwa täret kylyp, derwüşlere hyzmat ederdi».

Şyh bir gün sözünüň arasynda şeýle diýen: «Bir gün men öz içimden şeýle pikir etdim: «Ylmyň, amalyň we esewan etmegiň nämedigini bildim, indi bularyň hemmesinden çetleşmek gerek». Men bu maksat üçin derwüşlere hyzmat etmekden başga manylyrak ýol görmedim, çünki «Allatagala bir guluna ýagşylyk görkezjek bolsa, oňa ilki nebsine buýurmagyň ýoluny görkezer» diýipdirler. Soňra derwüşlere hyzmat edip başladym, olaryň oturjak-turjak ýerlerini, hatda hajathanalaryna çenli arassalaýardym, elime sebet alyp ähli hapa-hupa zatlary zibilhana eltip taşlaýardym, gerek diýen zatlaryny elim sebetli alyp gelýärdim. Bu zatlara ökdelänimden soň, derwüşler üçin ilden ojuk-bujuk dilegçilik etmäge başladym. Nebsiňe buýurmakda mundan ýaman zat görmedim. Her kim ilki bizi görenden bir dinar zer bererdi, ýöne wagt geçdigiçe ol azalyp başlady we bir dirheme ýetdi. Soňra ondan hem azalyp, bir kişmişe ýa-da bir hoza geldi. Indi mundan artyk zat bermeýärdiler. Men derwüşleriň mejlisi üçin ilki başymdaky sellämi satmaga, soňra köwşümi, soňra jüpbämiň içligini, iň soňundan bolsa jüpbämi sat-

¹ Ryýazat – tasawwuf adalgasy bolup, az iýip, az içip, az ýatyp, az sözläp, ýamandan saklanyp, ýagşylygy ýaýmak, gahara, nebsine buýurmak, çillä oturmak, köpçülikden çetleşip, Gurhany Kerimi okamak bilen meşgul bolmak.

maga mejbur boldum. Bir gün kakam bizi başačyk, aýakýalaň, ýarymçyplak halda görüp: «Eý, ogul, il bu başyňa näme diýer?» diýende, men oňa: «Mäne halky näme diýse şony diýsin, sen gulak gabartma» diýdim». Şondan soň hem biziň şyhymyz hemişe metjidi syryp-süpürüp, arassalap, geým-gejimleri ýuwup gezdi, elinde nämesi bolsa derwüşler üçin satyp sowdy, elinde bir döwüm çöregi bolsa, ony-da derwüşler bilen paýlaşardy. Ol şol ýagdaýda islendik çözmesi müşgil iş bolsa, aýakýalaňaç Saragta pir Abylfazl Hasanyň ýanyna giderdi we oňa ýagdaýy bolşy-bolşy ýaly aýdandan soň, meseläni çürtkesik çözüp gaýdyp gelerdi.

Şyhyň tanyml, atly müritlerinden biri Abdysamatdan eşidip şeýle rowaýaty aýdar ekenler, ýagny biziň şyhymyz Saragta gelende asmana, zemine ilteşiksiz, howada asyl-asy bolup gaýyp geler eken, ýöne ony hemme adam görmeýän eken. Pir Abylfazl Hasanyň Ahmet atly bir müridi bar eken. Bir gün ol biziň şyhymyzyň howada gaýyp gelýänini görükdir. Ol pir Abylfazlyň ýanyna gelip: «Mäneli Abu Seýit asman bilen zemiň arasynda, howada asyl-asy bolup gelýär» diýipdir. Pir Abylfazl: «Sen ony gördüňmi?» diýip soranda, ol: «Gördüm» diýip jogap beripdir. Ol şonda: «Ýagty jahan bilen hoşlaşmankaň, kör bolmasaň ýagşy» diýipdir. Şyh Abdysamat: «Pir Abylfazlyň aýdyşy ýaly, ömrüniň ahyrynda Ahmet iki gözünden galdy» diýip gürrüň beripdir.

Biziň şyhymyz din ýolunda uzak wagtlap şeýle azaplar çekenden soň, Saragta pir Abylfazlyň ýanyna barýar we pir Abylfazl oňa ryýazatyň ähli görnüşlerini öwredýär. Soňra biziň şyhymyz pir Abylfazlyň salgy bermegi bilen şyh Abu Abdurahman Suleminiň ýanyna barýar we ondan hyrka alýar.

Biziň şyhymyz ol hyrkany şyh Abu Abdurahman Sulemiden, ol hem Abylkasym Nasrabadýdan, ol hem Şibliniň elinden, ol hem Jüneýdiň elinden, ol hem Seri Sakatydan, ol hem

Magrup Kerehiden, ol hem Japar Sadykdan, ol hem öz kakasy Muhammet Bakyrdan, ol hem kakasy emiril möminin Zeýnel Abedinden, ol hem öz kakasy emiril möminin Hüseyinden, ol hem öz kakasy emiril möminin Aly ibn Abu Talypdan, ol hem Muhammet Mustapa sallallahu aleyhi weselleminiň gollaryndan alan.

Biziň şyhymyz hyrka mynasyp bolandan soň, pir Abylfazlyň ýanyna gelýär. Pir Abylfazl oňa: «Indi besdir. Sen Mänä bar-da, halky Hudaýa gulluk etmäge çagyry, olara nesihat ber, Hak ýoluna gönükdir» diýen. Biziň şyhymyz piriň aýdanyny berjaý edip, Mänä gelýär we piriň nesihat berşi ýaly, Hak ýolunda has çynlakaý gulluk edip başlaýar. Ol her gün öňküden-de çynlakaý ybadat edýär. Indi ol halkyň ynamyna doly giripdi.

Biziň şyhymyz şeýle diýerdi: «Biz soňra entek aýatda diri bolan şyhlerden biri Abyl Apbas Gassabyň huzuryna baryp, ýüze çykan kynçylyklary onuň bilen çözerdik, çünki bir gezek pir Abylfazl eger çözmesi kyn mesele ýüze çyksa, şyh Abyl Apbas Gassaba ýüzlenmegi maslahat beripdi». Biziň şyhymyz Abyl Gassaba şyh diýip ýüzlenmezdi, Abylfazla şyh diýip ýüzlenmeginiň sebäbi bolsa, Abylfazl onuň söhbetdeş piri bolupdy.

Şyhymyz aýdardy: «Şondan soň käbir şyhlyryň guburyna zyýarat etmek üçin Amula gitmek maksady bilen, Abywert we Nusaý taraplaryna ýola düşdük. Biz Ahmet Netjar we Muhammet Fazl bilen üç kişidik». Muhammet Fazl biziň şyhymyzyň müridi we ynamdar ýoldaşydy. Onuň mazary Saragtda pir Abylfazlyň mazarynyň gapdalyndadyr. Şyhymyz ýene şeýle diýerdi: «Biz üç kişi bolup Abywerde bardyk, soňra Deregeziň üsti bilen Mänä dolandyk». Mäne Abywerdiň Deregezine degişli kiçiräk obalardan biridi we oňa öň Şamyýa diýýärdiler. Biziň pirimiz ol ýere baryp, pir Abu Aly Huýyň mazaryna zy-

ýarat edenden soň: «Bu oba näme diýýärler?» diýip sorady. Oňa: «Şamyýa» diýdiler. Ol: «Bu obany Şa Mäne diýip atlandyrmaly» diýen. Şondan bäri bu obany şyhyň lutfy-enaýaty bilen Şa Mäne diýip atlandyryp başladylar.

Biziň keramatly şyhymyz Nusaýa barýarka, şäheriň gyra-syndaky bir obada düşlemek isledi we: «Bu obanyň ady näme?» diýip sorady. Oňa: «Enderman¹» diýip jogap berdiler. Şonda şyh: «Oňa barmalyňam, ol ýerde galmalyňam» diýip jogap berdi. Ol oba barman, Nusaýa hem sowulman, ondan aşak gaýtdylar. Ol obanyň gapdalyndan geçip, Bismä tarap ug-radylar. Ol ýerde zamanasynyň uly şyhларыndan şyh Ahmet Nasr Nusaýda ýaşapdy. Onuň hanakasy şäheriň ýokarsyndaky belentlikde, Berakuh mazarystanlygynyň golaýyndady. Ol ýerde belli şyhларыň we ulamalaryň mazarlary bardy. Ol hanakany bolsa, pygamberimiz Muhammet Mustapa sallallahu aleyhi weselleminiň tabşyrygy boýunça, Abu Aly Dekkak bina edipdi, ýagny ussat Abu Aly Dekkak şyhларыň, ulamalaryň, sopularyň mazarlaryna zyýarat etmäge gelende, gijesini şol ýerde geçirip-dir. Agşam onuň düýşüne pygamberimiz Muhammet Mustapa girip: «Şu ýerden sopular üçin bir jaý sal» diýýär we hanakanyň häzirki duran ýerini görkezip, onuň bina ediljek ýeriniň daşyna çyzyk çekýär. Ussat Aly ertesi irden ukudan oýanandan, düýşünde salgy berlen ýere gelýär we ol ýerdäki Muhammet pygamberiň çyzan çyzgysyny düýşündäki ýaly aýdyň görýär. Ol çyzygy hemmeler görýärler. Ussat pygamberiň çyzan çyzygynyň ugry bilen diwar galdyrýar, şol mukaddes hanakanyň gurluşygyna başlaýar we gurup gutarýar. Soňra ol mübärek ýerden köp adamlar bereket tapdylar. Ol galanyň galyndylary biziň günlerimize çenli saklanypdyr we äşgär görünýär.

¹ Enderman – «içinde gal» diýmegi aňladýar.

Bu hanakanyň ýanyndaky Berakuh mazarystanlygynda zamanasynyň belli ulamalary, wekilleri bolan dört ýüz sany pir gara ýeri düýnäp ýatýrlar. Şol sebäpli sopular Nusaýa «Kiçi Şam» diýip aýdýarlar, çünki Şamda pygamberleriň guburlary ýerleşýär. Nusaýda keramatly öwlüýäleriň mazarlarynyň bolandygy üçin, ol ýer örän arzyly we keramatly toprakdyr. Ol ýer beýik şyhларыň, keramatly sahabalaryň, halatly pirleriň guburlarynyň aram tapan keramatly topragydyr. Aýtmaklaryna görä, Horasanyň Nusaýdan galan ýerinde bela-beter, pitne dörese-de, ol Nusaýa barýança öz-özünden dep bolar eken.

Biz öz döwrümüzde bu aýdylan zatlaryň dogrudygynyň gözli şaýady bolduk. Bu otuz ýyldan gowrak döwrüň içinde hemişe pitne, çapawulçylyk, talaňçylyk, adam öldürmek, ýakyp-ýandyrmak Horasanyň ähli ýerinde höküm sürse-de, ol bela-beterler Nusaýa ýetmän, öz-özünden ýok bolup gidýärdiler. Ol belalar Nusaýa ýetmänkä, Hak Subhana we Tagala özüniň lutfy-şepagaty bilen şol topragy düýnäp ýatan pirleriň, öwlüýäleriň hormatyna dep bolup gidýärdi.

Häzir ol ýerlerde hem diýanat gowşady, musulmanlar selçeňledi, Horasandaky öňki tarykatdan we tasawwufdan ne nam galdy, ne nyşan, ne resim galdy, ne halu-hal, ýöne bir zamanda Nusaý taýsyz pirleriň, Allanyň welileriniň, belli ulamalaryň ýurdy bolupdy. Uzak ýyllar Allatagala olara rehmet nazary bilen bakypdy. Örän köp ezizler bu toprakda gara ýeri düýnäp ýatýrlar. Olar şeýle beýik ynsanlardy weli, hatda birnäçe weläyatda-da, olaryň birine-de duşmak çetindi.

Şyh Ahmet Nasr Serawiýe diýlip atlandyrylan bu hanakanyň bir hüjresinde bolýardy. Ol hanakany häzir «Şyhyň öýi» diýip atlandyrýarlar. Bir gün ol hüjreden daşary boýnuny uzadyp, hüjräniň agzyndaky sekide tegelenişip oturan sopulara: «Kim tarykatyň bürgüdini görjek bolsa seretsin, ol häzir Bismä tarap geçip barýar we şol ýerde düşlemekçidir» diýen.

Biziň şyhymyz şeýle diýen: «Nusaýa ýetenimizden soň, Bismä barmagy ýüregimize düwdük, çünki Bismede şyh Ahmet Alynyň mazary bardy we biz oňa zyýarat etmekçidik». «Bisme» diýilýän Nusaý şäherinden iki parsahlykda ýerleşýän kiçiräk obanyň adydy we şyh Ahmet Nusaýlynyň mazary şol ýerdedi. Şyh Abu Osmanyň müridi bolan şyh Ahmet Nusaýly Horasanyň şyhларыnyň syhydy. Şyh Abu Abdyrahman Sulemi «Sopy ymamlarynyň derejeleri» («Tabakaty aimet as-sufiýe») atly kitabynda onuň adyny «Muhammet Osman Nusaýly» diýip getirýär, ýöne ol Nusaý welaýatynda Ahmet Aly ady bilen meşhurdyr. Il içinde Ahmet Alynyň şerapatly halatlary we keramatlary aý görülen ýaly äşgärdir. Olardan birini şeýle mysal getirmek mümkin. Biziň şyhymyz bu sapardan gaýdyp gelenden soň, şeýle zatlar bolupdy, ýagny biziň şyhymyz sopularyň bergileri bilen baglanyşykly mesele boýunça uly ogly Hoja Abu Tahyry Nusaýa ugratdy. Abu Tahyr Nusaýa gelenden, aýagynda bir agyry peýda bolup, ony hereket etmekden galdyrdy. Ol ýok wagty Mänede syhyň bir ogly boldy we şyh oňa Mutahhyr diýip at goýdy. Şyh öz keramaty we weliligi bilen Nusaýda Hoja Abu Tahyryň aýagynyň agyryp, gymyldap bilmeýänligini bildi we bir derwüş çagyryp, oňa: «Sen Nusaýa bar-da, Abu Tahyry gör» diýýär we Abu Tahyra şeýle mazmunly hat ýazýar: «Bismillähi-r-rahmany-r-rahym! Biz seni agañ bilen kuwwatlandyrarys»¹. Bize habar ýetişine görä, sen aýak agyry keseline sezewar bolupsyň, şonuň üçin Bismä baryp, Ahmet Alynyň guburyňa zyýarat etseň, enşalla, ol dertden saplanarsyň».

Hat Hoja Abu Tahyra barandan, ol Bismä zyýarata gitmegi ýüregine düwýär we ony keжебä mündürip, Nusaý şäherinden Bismä eltýärler. Abu Tahyr bir gije şyh Abu Alynyň guburyny

¹ Gurhany Kerimiň 28-nji (kyssa) süresiniň 35-nji aýaty.

düýnäp ýatýar, ertesi gün ol Hak subhana we Tagalanyň şepa-gaty bilen ähli derdinden doly saplanýar, şondan soň ol şähre pyýada ýöräp dolanyp gelýär.

Bu ýoluň makamy (derejesi) köpdür we olaryň meşayýhlary bir müň bir makama eýe bolýarlar we olary ýeke-ýekeden düşündirmek örän uzaga çekerdi, biziň maksadymyz bolsa olary ýazyp beýan etmek däl-dir. Şyhlyryň özleri hem öz keramatlaryny äşgär etmek däl-de, gizlin saklamak üçin ellerinde baryny edipdirler. Pygamber bilen weliniň arasyndaky tapawut şundan ybarat, ýagny pygamberler mugjyza¹ we weliler keramat eýeleridir, ýöne ony hemişe halkdan gizlin saklap gelýärler.

Şol sebäpli biziň şyhymyzyň makamlarynyň, takwalygynyň, ryýazatynyň we keramatlarynyň köpüsi halka äşgär bolman galdy. Biz adalatly, şübhesiz hem-de ynamly habarlary size ýetirdik we Hak subhana we Tagala bilen onuň arasynda bolup geçen beýleki zatlar bize nämälim bolup galýar.

Biziň şyhymyz müň aý ýaşapdyr we ol segsen üç ýyl dört aý bolýar. Ol 440-njy hijri ýylynyň baýram aýynyň dördüne, Sogapgüni öýle namazy wagty Mäne-de Allanyň rehmetine gowuşýar. Onuň hujresi onuň howlusynda ýerleşipdir. Ony Anna güni guşluk wagty öz salgy beren ýerinde mukaddes gonamçylykda jaýladylar. Hak subhana we Tagala onuň mübärek nepesleriniň bereketini halkyň üstünden kem etmesin, oňa Muhammet Mustapanyň we onuň egindeşleriniň haky üçin oňa dogry we dürs uýmagy, hemişe piriň ýolunda bolmagy ähli adama nesip etsin.

¹ Mugjyza – adatdan daşary geň zat, gudrat. Musa pygamberiň hasasynyň käte aždah, käte derýadan geçmäge köpri bolmagy we ş.m.

Birinji hekaýat

Agyzdan-agza geçip gelen rowaýata görä, ol (Mäne baba) şeýle diýen: «Gurhany Kerimi öwrenýän döwrümde bir gün kakam: «Ertir seniň bilen halypanyň ýanyna gitmeli» diýdi. Men Gurhany Kerimi öwredýän başky mugallymymyň ýanyna baryp: «Ertir meni kakam başga halypanyň ýanyna äkidýär» diýdim. Ol şonda: «Mübärek bolsun» diýip doga etdi we: «Şu pendimi hiç wagt unutma, göz açyp-ýumasy salym Allanyň yşkynda bolmak hem Gün bolup Ýer ýüzüne nur çayan ýalydyr» diýdi.

Soňra şeýle diýen: «Men bu pendini baky hemram edinip, ertesi kakam bilen Hoja ymam Abu Seýit Aýýarynyň ýanyna gitdik. Ol ymam müfti we dilçi mugallymdy. Onuň ýanynda birnäçe wagt galdym we oňa araplaryň jahylyýet¹ döwrüniň goşgularyndan otuz mün beýti ýatdan aýdyp berdim. Soňra şyh Abylkasym Buşer Ýasiniň ýanyna bardym. Ol döwrüniň dana kişileriniň biridi. Men ondan köp zadyň aslyna ýetdim we musulmanlygy şondan öwrendim. Bu iki ymamymyň hem gubry Mänededir».

Ikinji hekaýat

Şyhyň adyndan şeýle rowaýat aýdýarlar: «Bir gün hoja Abu Alynyň ýanyndan gelýärdim. Saragtyň derwezesine ýetäýen ýerinde bir kül üýşmegi bardy. Görsem, Lukman Mejnun şol külüň üstünde otýr. Ol bir ylym uran adamdy. Şyh maňa köp gezek: «Lukman Allanyň azat eden bendesidir» diýerdi. Soňra şeýle diýdi: «Bir gün Lukmany görmäge gitdim, görsem, ol depe bolup giden külüň üstünde köne possunyny ýamap

¹ Jahylyýet döwri – araplaryň yslandan öňki döwri; nadanlyk döwri.

otyrdy. Men oňa seredenimden, başyny galdyryp şeýle diýdi: «Eý, Abu Sagyt, seni hem possunyň bir ýerine ýamalyk etdim». Soňra ýerinden turup, elimden tutup, Saragtyň hanakasy¹ getirdi we pir Abylfazly çagyryp, şeýle diýdi: «Eý, Abylfazl, Hak subhan we Tagala bu oglanyň maňlaýyna bir zatlar ýazypdyr, ony saňa tabşyryň, ýöne oňa gowy seret, çünki seniň bilýän zatlaryň onda ebedilik galar».

Üçünji hekaýat

Biz Nusaýa baranymyzdan, Bisme obasyna gitmäge küýlendik. Ol oba Nusaýdan iki parsahlykdady² we Aly Muhammet Nusaýlynyň mazary şol ýerdedi. Biz oňa zyýarat etdik we şeýle ýagdaýa uçradyk. Biz şol oba baranymyzda, bir goja gassap dükanynnda egni possunly otyrdy we öňünde etler asylgy sallanyşyp durdy. Ol biziň ýanymyza gelip salamlaşdy. Ol biziň nirede düşlejegimizi bilmek üçin şägirdini iberen ekeni. Biz metjidiň golaýynda, akar suwuň gyrasynda düşledik. Biz täret kylyp, heniz namazymyzy tamamlamankak, goja gassap iýer-içer ýaly zatlary alyp geldi. Iýlip-içilenden soň ol bize garap: «Bir meseläni sorasym gelýär welin, şony araňyzda çözüp biljek barmy?» diýdi. Töweregimdäkiler meni görkezdiler. Şonda goja şeýle sorag berdi: «Bendelik bilen hakyna tutulany nähili aýyl-saýyl edip bolar?» Biz oňa ylmy-zahyrdan (äşgär, aç-açan ylymdan) jogap berdik. Ol: «Başga diýjek sözün barmy?!» diýip sorady. Biz dymşyp, oňa seredip otyrдыk. Şonda goja haýbat bilen bize seretdi-de, şeýle diýdi: «Aňyrsyna ýetmän gürleme, sen ylmy-zahyrdan geleniňden soň yzyňa dolanma». Soňra sözünüň üstünü ýetirip, şeýle diýdi: «Azat bolýançaň

¹ Hanaka – sopularyň, derwüşleriň jemlenip ybadat edýän ýeri.

² Parsah — 6 km töweregi bolan uzynlyk ölçegi.

bende bolup bilmersiň, päliňi düzedip, wagyz edip bilmeşeň, zähmetiň miwesine gözüň düşmez we Allatagala seni bagta ýetirmez».

Dördünji hekaýat

Şondan soň şyh Abu Apbas Gassabyň ýanyna Amula gitdim we bir ýyl onuň ýanynda bolup, tälim aldym. Şondan soň ol maňa: «Sen Mänä dolan, ol ýerde seniň ylmyňa mätäç köp» diýdi. Men onuň nesihaty boýunça gaýdyp geldim we ilatyň ýadyma-oýuma düşmeýän sylag-hormatyna mynasyp boldum, köňlümi gussa gaplanda Abylfazl Hasan piriň gubruna zyýarat edip, rahatlyk tapýardym.

Bäşinji hekaýat

Hoja Abu Tahyr şeýle diýen (Alla oňa rehmet nuruny eçilsin!): Bir gün şyh mejlis gurap, wagyz edip durka, hapa bolup, aglamaga durdy, töweregindäkiler hem onuň bilen aglaşýardylar. Şonda pir: «Biz näwagt şeýle aljyraňňy ýagdaýa düşsek, Abylfazl piriň gubruna zyýarat etsek, rahatlyk taparys, tiz atlary eýerläň» diýdi. Ol töweregindäkiler bilen atlanyp, Saragta geldi we piriň gubruna düýnäp aşakdaky setirleri aýtdy:

*Bu şatlyk, sahawat, kerem çeşmesi,
Il kyblasy Käbe, sen bize kybla.*

Şyhyň elinden tutup, Abylfazlyň gubrunyň daşyndan aýladylar, ol nagra çekýärdi, derwüşler bolsa ayak ýalaňaç aýlanýardylar. Haçan-da olaryň janlary aram tapanda, şyh şeýle diýdi: «Bu gün taryhy gün boldy, bu gün gaýdyp gaýtalanmaz».

Şondan soň müritleriň biri haja gitmek islese, şyh ony Abylfazl piriň gubruna ýollap şeýle diýýärdi: «Ol gubra zyýarat edip, daşyndan ýedi gezek aýlanyp, togap etseň, maksadyň hasyl bolar».

Altynjy hekaýat

Biz ilkibaşda on sekiz zady özüme wajyp bildik we şol on sekiz bilen on sekiz müň älemiň waspyny özümden uzaklaşdyrdyk, hemişe agzymyz orazaly boldy we haram lukmadan saklandyk, Allanyň adyna zikru-sena aýdýardyk, uzyn gijäni gapdala ýaplanman, uklaman geçirýärdik, eger uklaýjak bolsa-gam, dik oturan ýerimizde uklaýardyk, kybla bakyp, zada ýaplanman oturýardyk, kanagatly we salyhatlydyk, hemişe metjide barýardyk, ýöne bazara barmaýardyk, çünki Allanyň resuly şeýle diýipdir: «İň hapa ýer bazar, iň päkize ýer metjitdir». Her näme etsek, Allanyň resulynyň görkezişi ýaly berjaý edýärdik, her gije-gündiz bir gezek Gurhany Kerimi hatm edýärdik. Biz gözli kör, gulakly kerdik, dilimiz saýrap dursa-da, laldyk.

Ýedinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, şyh şeýle diýenmiş: «Haçan-da kalbymy gam-gussa we howsala gaplap alsa, çöl-beýewanlara gidýärdim, eger şol ýerde hem ýagdaým gowulanmasa, kynçylyk ýüze çyksa, şyh Abylfazl Hasan ýanyma gelýärdi we müşgilimi asan edýärdi». Şyhyň şeýle sözlerini hem aýdýardylar: «Abylfazl Saragty dirikä hem kynçylyk ýüze çyksa, şonuň ýanyna barýardyk we islän meselämize jogap tapýardyk».

Onuň ýanyna şeýle bir köp adam gelýärdi welin, çekipçydar ýaly däldi, şol sebäpli çöl-beýewana çykýardy, ol ýeke gezerdi we kakasy çagyrsa, adamlar ony tapyp elterdiler. Ol

birnäçe gün öýde bolup, ýene sähra çykardy we aç-suwsuz gezerdi, meýdan ot-çöplerini iýip mydar ederdi. Haçan-da adamlar üýşüberse,

Haweranyň topragynda haar olmaz,
Kişi meň derdime giriftar olmaz

– diýip gaýtalardy. Adamlaryň aýtmaklaryna görä, ony çölde görenlerinde, onuň ýanynda göreniňden elheder etdirýän ak lybasly ýagşyzada bolar eken. şyhdan: «Ol goja kim?» diýip soranlarynda: «Ol Hydyr alaýhyssalamdy» diýen.

Sekizinji hekaýat

Şyhyň sylagly müridi we hyzmatkäri Hasan Mueddepeden şeýle rowaýaty aýdýarlar: Şyh ilki gezek Nyşapura gelende, adamlary ýygnap, wagyz-nesihat edipdir. Mejlise gaty köp adam ýygnanypdyr we gaty köp adam şyha mürit bolupdyr. Sadaka berlen zadyň aňyrsy-bärsi ýokmuş. Şol döwürde ussat Abubekr kerramylaryň öňdebaryjysy we kazy Sagyt Abu Hanyp anyň şägirtleriniň in ökdesi we ýolbaşçysy hasaplanýardy. Olaryň ikisem şyha münkürlük edipdirler, çünki şyh hemişe münbere çykyp, beýt aýdar eken, soran zatlaryna goşgy bilen jogap beripdir. Ol ikisine bu boluş ýaramandyr we soltan Mahmyda: «Bir sopy şyh döräpdir, ol adamlary daşyna üýşürip ne Gurhany Kerimiň tefsirini aýdýar, ne-de Allanyň resulyndan eşidilen hadyslary. Ol hemme zada goşgy bilen jogap berýär, müritleri bilen gowrulan towuk bilen luzine¹ iýýär, bu hiç bir ýola-ýörelgä gabat gelmeýär, adamlaryň bolsa barysynyň ýüzi şoňa tarap. Bu gidişine gitse, ol köp adamy ýoldan çykarar»

¹ Luzine - badam, pisse maňyzlary garylyp taýýarlanylýan süýji tagam.

diýip, nama ýazyp, çapardan iberýärler. Soltan Mahmyt (goý, Alla oňa rehmet etsin!) olara şeýle mazmunly jogap gaýtarýar. «Siz onuň ýagdaýyndan habardar bolup duruň, oňa şerigat boýunça näme çäre görmeli bolsa görersiňiz». Bu jogap Sogapgüni ikindi namazy wagty gelip ýetişdi. Kerramylar we hanapylar şeýle hatyň gelmegine uçursyz begendiler, ýöne sopular agyr alada-da galdylar, çünki bu wakany baryp şyha aýtmaga hiç kim ýürek edip bilmeýärdi. Olar: «Ertir juma güni, adamlary ýygnarys we şyhy ähli müritleri bilen ýoluň çatrygynda dar agajyndan asarys» diýýärdiler. Olar agzybirlikde şu karara geldiler we bu habar şobada бүтін şähre doldy. Şyhyň sopulary gynandylar, tarapdarlary hem agyr gaýga batdylar. Şyha bu zatlary aýtmagyň geregi-de ýokdy, çünki ol keramaty bilen ähli zatdan habarlydy.

Hasan Mueddep şeýle diýen: «Biz şol gün namazymyzy okanymyzdan soň, şyh meni çagyryp: «Eý, Hasan, näçe sopymyz bar?» diýip sorady. Men: «Ýüz ýigrimi adam, olardan segsenisi derwüşler we kyrkysy ýerli adamlar» diýip jogap berdim. Ol: «Ertir olara ertirlik näme hödürlemekçi?» diýende men: «Şyh näme buýursa şony hödürläris» diýdim. Ol maňa: «Ertir her biriniň önünde bir ratl¹ guzynyň kellebaşayagy, ýülügine seper ýaly owradylan gant bolsun. Ondan başga-da her kimiň önünde bir ratl halypa halwasy şeker bilen dursun, gülüp we ud² köp bolsun, ud ýakyň we gülüp suwuny olara sepiň, täze dokalan düşekleri ýazyň, saçaklary metjidiň içinde ýazyň, goý, hiç kim biziň daşymyzdan gürrüňimizi etmesin we Allatagalanyň öz halan adamlaryna ylahy suprasyndan nämeler açylýändigini gözleri bilen görsünler».

¹ Ratl — agyrlyk ölçegi.

² Ud – hoşboý ysly ösümligiň ady (aloe).

Hasan aýtdy: «Şyh şeýle diýende hanakanyň hazynasynda ýekeje döwüm çöregem ýokdy, ýeke dirhem diläp alar ýaly bütin Nyşapurda ýekeje-de tanaýan adamymyz hem ýokdy. Biziň hemmämiz şyhyň aýdanlaryny eşitdik, ýöne hiç birimiz: «Bu zatlary almak üçin puly nireden tapalyň?» diýip bilmedik. Şyhyň ýanyndan çykanymyzda, Gün eňegini ýere beripdi. Adana Kuýan köçesiniň başlanýan ýerinde näme etjegimi bilmän, haýran galyp durdum. Garaňky gatlyşmanka, dükandarlar dükanelaryny ýapyp başladylar, her kim agşam namazyna ýetişmek üçin öýüne howlugýardy. Agşam namazy wagty boldy. Şol wagt bazardan öýüne ylgaşlap barýan bir adam meni görenden aýak çekip: «Eý, Hasan, agşam düşensoň, bu ýerde näme beýle aljyraňňy dursuň» diýip sorady. Men oňa bolup geçen zatlary birin-birin gürrüň berdim, ýöne şyhyň aýdan zatlaryny almaga hiç zadymyň ýokdugyny, daňdana çenli durmaly bolsa-da durjakdygymy, ýöne yza gaýtmaga ýüzümiň ýokdugyny aýdanyndan, ol ýaş ýigit ýeňini ýokary galdyryp: «Ýeňime eliňi sok-da, şyha gerek puluňy al» diýdi. Men onuň ýeňine elimi sokdum we bir teňňe aldym, görsem, ol altyn teňňe ekeni. Men göwnühoş dolanyp geldim we şyhyň diýen zatlaryny buýruşy ýaly berjaý etdim. Ertesi irden, şyhyň aýdyşy ýaly metjitde agardylan boryýa¹ düşekleri we saçagy ýazdym. Şyh öz sopulary bilen gelende nämäniň-nämedigini bilmek üçin adam bary ýygnanypdy. Olar bolup geçýän zatlary üns bilen synlaýardylar. Bu habar kazy Seýidiň we ussat Abubekr Yshak Kerramynyň gulagyna ýetdi, olara juma namazynda şyhyň sopulalaryny nähili kabul edýändigini aýtdylar. Şonda kazy Seýit: «Goý, olar bu gün şatlansynlar we kellebaşayak symyşlasynlar, ýöne ertir olaryň kellesini gargalar çokarlar» diýen. Abu Yshak bolsa: «Goý, olar bu gün garynlaryny ýagjartsynlar, ertir olar dar aga-

¹ Boryýa – inçe gamyşdan edilen düşek.

jynyň sütünini ýagjardarlar» diýen. Bu habar sopularyň hem gulaklaryna ýetende, olar gam laýyna batypdyrlar.

Haçan-da olar nahardan çekilip, ellerini ýuwanlaryndan soň, şyh: «Eý, Hasan, sen namazlyklary mähraba elt-de, sopularyň namazlyklaryny kazy Seýidiň yzyndan ýaz. Biz şu günki namazy onuň yzynda durup okamakçy» diýen. Seýit hatyp (hutbaçy) bolan. Hasan şeýle diýen: «Namazlyklary diýlen ýerine eltip, Seýidiň yzyndan ýazdym. Men ýüz ýigrimi namazlygy iki hatar edip, başga adama ýer bolmaz ýaly edip ýazdym. Kazy Seýit gelip, münbere çykyp, biziň edýän zatlarymyzyň barysyny inkär etmek bilen hutba okap, aşak düşüp namaz okady. Ol iki egnine salam berenden soň, şyh turdy, ýöne ol gitmek bilen boldy. Haçan-da ol gitmekçi bolanda şyh oňa gözünüň gyýtagy bilen seretdi. Şonda ol birden başyny egdi. Şyh çykyp gidende, sopulary hem şyh bilen gitdiler. Haçan-da olar hanaka baranlarynda, şyh maňa ýüzlenip şeýle diýdi: «Eý, Hasan, Kerramylar köçesiniň çatrygyna bar, şol ýerde bir dükan bardyr we şol dükanda kak, ak künji we pisse maňzy garylyp taýýarlanylýan beýleki nogul-nabatlar bardyr, ondan on man al, şol ýerde badam satylýan dükanam bardyr, ondan hem on man al-da, arassalap, iki sany ak halta bölüp sal-da, depände göterip, ussat Abubekr Yshagyň öýüne elt. Soňra: «Agzyňyzy şu gün şu zatlar bilen açyň diý». Men turup Kerramylar köçesine tarap gitdim, şyhyň aýdan zatlarynyň hemmesini tapyp, Abu Yshagyň derwezesiniň agzyna bardym. Men öýe girip salamladym we şyhyň sargaýşy ýaly: «Şu gün agzyňyzy şular bilen açyň» diýdim. Haltalary görenden, onuň reňki agardy we geň galmak bilen bir sagatlap barmagyny dişläp durdy. Ol meni ýanynda oturdyp: «Hajyp Abylkasymy meniň ýanyma çagyryň» diýip buýurdy. Hajyp Abylkasym gelenden oňa: «Sen kazy Seýidiň ýanyna bar-da, meniň düýnki gelen netijämizden ýüz öwürýänimi oňa aýt. Biz ertir ony kazylyga çagyryp, şyhyň

we onuň sopularynyň göwnüne degip bilmeris. Sen bolsa öz isläniňi et. Eger ol şeýle netijä gelmegimiň sebäbini sorasa, şeýle diý: «Men düýn Kerramylar köçesinden metjide tarap eşekli geçip barýarkam, dükanda emendirip, ymsyndyryp barýan oňat kaklaryň durandygyny gördüm. Meniň olardan alasym geldi we içimden «Metjitden gelenimden soň, agzymy açmak üçin kak satyn almaklaryny buýraýyn» diýip pikir etdim. Soňra aňyrrakda badam satylýanyny gördüm. Bu badamlar hem diýseň göze ýakymly eken we ondan hem aldyrmak isledim, ýöne öýe gelip hemmesini unudypdyryn. Meniň bu niýetim barada menden başga hiç kim bilmeýärdi, çünki bu barada men hiç kimiň ýanynda agzymy ýarmandym. Häzir görsem, meniň agyz açmak üçin islän zatlarymyň ikisinem iberipdir. Diýmek, ol Allanyň bendeleriniň pikirini okap bilýär, şeýle ýagdaýda onuň bilen jedelleşmäge hiç kimiň het edip bilmejekdigi düşnükli zat». Hajy Abylkasym bu sözleri oňa ýetirýär we öwrülip gelip, şeýle diýýär: «Kazy Seýit şeýle diýdi: «Men hem adam iberip, saňa şu zatlary aýtmakçydym, haçan-da şu gün ol meniň yzmynda namaz okap durka, ol eginlerine salam berenden soň sünneti okamady. Meniň yzma öwrülip, juma namazynda sünnet okamazlyk pire-de, müride-de gelişýän zat däl» diýip göwnüne degmekçidim, ýöne şyh maňa gözüniň gyýtagy bilen sereden-den, gorkudan ýaňa neden janym çykypdy. Ol maňa bürgüt bolup göründi welin, men serçe bolup galdym we derhal meni tüýt-müýt eder diýip howatyrlandym. Meniň oňa bir zatlar diýesim geldi, ýöne hiç hili jogap berip bilmedim. Ol maňa bu gün öz hikmetini görkezdi. Meniň oňa hiç bir diýip biljek sözüm ýok. Soltana hem namany sen ýazdyň, biz diňe seniň tarapdaryňdyk». Hajyp Abylkasym bu sözleri diýen badyna, Abubekr Yshak maňa tarap öwrüldi-de: «Sen bar-da, şyhyňa: «Şyh Abubekr Yshak Kerramy ýigrimi mün tarapdary bilen, soltan ýüz mün adamlyk goşuny we ýetmiş baş mün söweş pili

bilen seniň garşyňa sap gurady, ýöne seni dyza çökerip bilmedi. Sen bolsaň on man kak we on man kişmiş bilen goşunyň sag ganatynam, çep ganatynam, ortasynam derbi-dagyn etdiň. Indi siz öz mezhebiň bilen, biz hem öz mezhebimiz bilen diýgin» diýdi.

Hasan şeýle diýen: «Men şyhyň ýanyna gelip, gören-eşiden zatlarymy birin-birin aýtdym. Şyh pygamberimiz Muhammediň ummatlaryna ýüzlenip: «Siz düýnden bári gorkyňyzdan sandyraýardyňyz we başyňyzda taýak bary döwler öýdýärdiňiz. Siz Hasan Mansur Hallaç ýaly sabyrlylykda Magrypdan Maşryga taýsyz bolmalysyňyz, siz oňa nähili azaplaryň berlendigini bilýärsiňiz. Taýak adalat ugrunda göreşijileriň başynda döwülýändir we namartlar aman galýandyrlar.» Soňra ol hapyza tarap ýüzlenip, aşakdaky beýti okamagy buýurdy.

Meýdana gürzüli, galkanly girgin,
Başyň belent tutup, ýazgydy görgün,
Zamana ot bolsun, isle suw bolsun,
Olaň arasynda şadyýan gezgin.

Bu beýt okalanda şyhyň tarapdarlary heýjana geldiler, on sekiz adam yhram geýip, «Lebbeýk»¹ diýip, öz lybaslaryny çykardylar.

Ertesi gün kazy Seýit ähli adamlary bilen şyhyň ýanyna salama geldi, olar ötünç sorap şeýle diýdiler: «Eý, şyh, biz bolup geçen zada ökünýäris». Şol döwürde kazy Seýidi hoşniýetliligi üçin «Nyşapuryň aýy» diýip atlandyryýan ekenler. Şyh aşakdaky beýti aýdan:

¹ Lebbeýk – haj möwsüminde hajylaryň aýdýan dogalary.

«Men Nyşapuryň we köşgüň aýy» diýýärdiň,
Eý, Nyşapur aýy, Nyşapur seňki,
Mende näme bolsa, seniňki bolsun,
Ýöne aradaky duşmanlyk näme?

Şyhyň agzyndan bu sözleri eşidenden kazy Seýit şyhyň aýagyna ýykyldy we ýene-de toba etdi. Şol sebäpli ýüreklerden münkürlük gidip, ähli adamlary şady-horramlyk gaplap aldy, kalplar päklendi. Şondan soň Nyşapurda sopular barada hiç kim kinaýaly gürrüň etmedi.

Dokuzynjy hekaýat

Biziň şyhymyz (Alla oňa rehmet nuruny eçilsin!) çillä otury¹, ony tamamlandan soň, Mänä gaýdyp geldi. Şol döwürde onuň halatlylygy we keramaty kämillik derejesine ýetipdi. Ol Nyşapura tarap ýola düşdi. Ol Tusdan Boz obasyna bardy. Ol oba Tabaran obasyndan iki parsah uzaklykda ýerleşýärdi. Ol oba öňünden bir derwüşi iberip, şeýle diýdi: «Sen şähre gireniňden, Magşugyň ýanyna baryp, oňa şeýle diýmeli: «Seniň mülküňe girmäge rugsat barmydyr?» Biziň şyhymyz hiç wagt hiç kime: «Eýt, beýt» diýmän: «Şeýle edilmeli ýa-da şeýle edilmeli däl» diýerdi.

Magşuk diýilýän dana mejnunlaryň biri bolup, kämil halatlylaryň biri hökmünde örän hormatlanýan adamlardan biridi. Ol Tus şäherinde ýaşaýardy we onuň gubry hem şol ýerdedir. Derwüş giden badyna şyh atlary eýerlemegi buýurdy, sopular hem oňa goşulyşyp gitdiler. Şähre iki parsah galanda: «Du beraderan» (iki dogan) diýen ýere ýetdiler. Bu ýer belentlikde

¹ Çillä oturmak – derwüşlerdir sopularyň ýalňyzlykda 40 günläp az iýip-içip, Gurhany Kerimi okap we ybadat edip oturmagy.

ýerleşýärdi we ol ýerden şäher görüňýärdi. Şyh ol ýerde saklandy, galan sopular hem olaryň gapdalynda saklandylar. Şyh atly depäniň üstünde seredip durdy. Derwüş Magşugyň ýanyna baryp, şyh bilen bolup geçen zatlary birin-birin beýan etdi. Magşuk ýylgyryp: «Bar, goý, ol gelsin» diýdi.

Şäherde Magşuk bu sözi aýdandan, şyh atyň jylawyny ýazdyrды we sopular hem onuň yzyndan eňdiler. Ýolda derwüş bular bilen duşuşdy we Magşugyň aýdanlaryny oňa ýetirdi. Şyh hiç ýere sowulman, göni Magşugyň ýanyna barýar. Ol biziň şyhymyzy gujak açyp garşy alýar we şeýle diýýär: «Sen bu ýerde arkaýyn bol, sen ömrüň galan bölegini ol ýerde we şu ýerde geçirmeli bolarsyň. Adamlar saňa hyzmat eder ýaly, sen birnäçe wagtlap bu ýerde gal».

Şyh ol ýerden gelenden, ussat Abu Ahmediniň hanakasynda düşledi. Ol şyh Abu Nasr Sarrajiň gatnaw ýolundady. Abu Ahmet biziň şyhymyzy birnäçe gün Tusda saklady we öz hanakasynda mejlis gurnady. Tusun adamlary şyhyň sözlerini eşidenden, onuň keramatyna göz ýetirdiler we jan-dil bilen oňa mürit boldular. Şeýlelikde, onuň müritleriniň sany has-da artdy.

Onunjy hekaýat

Emir Yzzeddin Mahmyt bin Ilbaşydan eşiden bir gürrünini ýatlap, şeýle diýen: «Ol muny Seýit Abu Aly Arzydan eşitdim» diýen. «Biziň şyhymyz Abu Seýit (Alla onuň ruhuny ezizlesin!) Tusa geldi we ussat Abu Ahmediniň hanakasynda mejlis gurnady. Men heniz ýaşdym we oglanrakdym, şonuň üçin mejlise kakam bilen gidipdim. Mejlise şeýle bir köp adam ýygnanypdyr welin, jaýyň üçeginde-de oturmaga ýer ýokdy. Olaryň hemmesi şyhyň hikmetli söhbetleriniň aşyklarydy. Söhetbeti diňläp oturan adamlar aglaşýardylar. Şol wagt birdenkä tamyň üstünde oturan bir aýalyň gujagyndaky çagajygy aşak

gaçdy. Şyhymyzyň oňa gözi düşenden: «Ony tutuň» diýip gygyrdy. Şol wagt iki gol howada peýda bolup, çagany tutup, emaş bilen ýerde goýdular. Çaga çigit ýaly-da zeper ýetmän eken. Bu wakany gözi bilen gören halaýyk uly gopgun bilen perýat etdiler. Seýit Abu Aly bu wakany öz gözi bilen görendigini tassyklap kasam etdi we: «Bu wakany öz gözlerim bilen görmedik bolsam, goşa garagymdan bolaýyn» diýdi.

On birinji hekaýat

Kakamyň erkek dogany şeýle gürrüň bererdi. «Kakam hoja Abu Sagt we atam hoja Abu Tahyr bilen Saragta geldik we Nyzamylmülküň ýanyna salama bardyk. Şonda ol şeýle gürrüň berdi: «Şyh Abu Seýit Tusa gelen döwründe men oglandym we birnäçe özüm ýalylyr bilen Tersaýan köçesinde durdum. Şyh bir topar adam bilen golaýymyza gelende, bize tarap ýüzlenip şeýle diýdi: «Geljekde jahanyň eýesini görmek isleýän ol durana seretsin» diýip, bize tarap yşarat etdi. Biz geň galmak bilen biri-birimize seredişdik. Biz oglantak bolanymyz üçin, hiç zada düşünmeýärdik. Biz ol wakanyň üstünden kyrk ýyl geçenden soň şyhyň meni görkezendigine indi-indi düşüniş ýörüs».

On ikinji hekaýat

Hoja Abylkasym Haşymy şeýle gürrüň bererdi: Men on ýedi ýaşymdakam, şyh Abu Seýit Tusa gelipdi. Kakam şol döwür Tusuň häkimidi. Şyh Abu Seýidiň müridi her gün ussat Abu Ahmediň hanakasyna gelýärdi we şyhyň mejlisdäki söhbetini diňleýärdi. Kakam meni hem özi bilen alyp gidýärdi, ýöne men kakamyň ýanynda oturman, özüm ýalylyr bilen oturyýardym. Beýleki ýaş-ýeleňlerde bolşy ýaly, çadra bürenip

oturandan [bir zenandan] gözümü aýryp bilmän seredýärdim. Bir gije ol zenan maňa şeýle diýdi: «Men bir toýa barmaly, sen tä men gelýänçäm, pugta diňläp oturgyn». Men üçekde oturdym, gije bolsa örän uzaga çekýärdi. Meni uky basmarlap başlady. Men uklamazlyk üçin aşakdaky setirleri gaýtalaýardym.

Didelemde uky ornun ýaş aldy,
Kalbyma görmegiň höwesi doldy,
Diýýärler: «Ukla-da, düýşde görersiň»,
Biakyllar, bu söz nireden geldi.

Men bu setirleri gaýtalap, uka gidipdirin, ertesi daňdan azan sesine oýansam, töweregimde hiç kim ýok, men uklap galan ekenim.

Ertesi gün men ýene-de şyhyň mejlisine geldim we kakamdan pesrākde durdum. Adamlar şyhdan Haka barýan ýol we oňa bolan söýgi hakynda sorag berdiler. Ol bu barada gür-rün edip, şeýle diýdi: «Bir adamy gözläp, oňa duşýançaň, yn-san nähili külpetlere sezewar bolýar, adam şol arzyly maksada ýetermikäm ýa-da ýetip bilmezmikäm diýip ne hyýallara mün-ýär. Maksadyna ýetmek üçin hereket etmeýän, çalyşmaýan adam hiç wagt maksadyna ýetmez. Meselem, düýn şu ýigit birine wada berse-de, ýary gije uka gitdi. Özi bolsa, «Didelemde uky ornuny ýaş aldy» diýýär. Men aljyrap gobsundym. Şyh: «Eý, ýigit, sen näme diýmekçi bolýaň?» diýdi. Men hiç zat diýmedim. Şyh: «Hoja Abylkasym» diýenden, neden janym çykypdy. Şyh ýene gaýtalady. Meniň janym bokurdagyma gelipdi. Men ýykylyp özümden gidipdirin. Haçan-da, özüme gelemde: «Şyh maksadyňa ýetmän ukladyň?» diýdi-de, goşgyny dolulygyna aýtdy. Men özümi bilmän perýat edip gygyrypdyryn-da, huşdan gidipdirin. Özüme gelenimde şyh: «Saňa häzirlikçe şu-da ýeterlik» diýdi. Soňra ýene heýjana düşdi we

hyrkalar orta oklandy. Kakam täzeden metjide barylýan hyrka alyp berdi.

Soňra kakam şyhdan biziň öýümize gelende, eger suw içesi gelse Abylkasymyň elinden içmegini haýyş etdi. Men şyhyň ýanynda elim suw küýzeli durdum. Şyh iki gezek meniň elimden suw içdi we: «Ýagşy adam bolup ýetişersiň» diýdi. Men segsen bir ýaşymda onuň aýdanlarynyň hatyrasyna haramdan saklandym, humarly içgi içmedim, bendäniň bendesi bolmadym, adam ogluna ýamanlyk etmedim. Şol sebäpli men iki keramatyň eýesi boldum.

On üçünji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, bir gezek biziň şyhymyz Abu Seýit şyh Abylkasym Kurrakan bilen Tusda sekiniň üstünde iki bolup otyrdylar, derwüşler bolsa olaryň töwregini gallap durdular. Bir derwüşiniň ýüreginde: «Bu ikisiniň beýikligi nämmedekä?» diýen pikir döredi. Biziň derwüşimiz Abu Seýit şol bada oňa tarap öwrülip: «Her kim iki patyşanyň bir ýerde, bir wagtda, bir tagtyň üstünde ýürekdeş bolup oturanyny görjek bolsa, bize garasyn» diýdi. Derwüş bu sözi eşideninden ol iki beýik ynsana täzedan seretdi. Hak Subhana we Tagala derwüşiniň gözünüň önündäki perdäni syryp aýyrdy. Ol bu iki şahsyň beýikligine göz ýetirip: «Allatagala ýer ýüzünde şulardan beýik ynsan ýaratdymyka?!» diýip, pikir eden dessine biziň şyhymyz Abu Seýit ol derwüşe ýüzlenip, şeýle diýen: «Bir kiçijik ýurt bolan, şonda hem her gün Abu Seýit we Abylkasym ýalylardan ýetmiş adama duşulýardy, ýetmiş adama duşulmaýardy». Ol şeýle diýip ýylgyrdy.

On dördünji hekaýat

Biziň şyhymyz birnäçe gün Tusda bolanyndan soň, Nyşapura gitmegi ýüregine düwdi. Hoja Mahmyt Mürit hem Nyşapurda ýaşaýardy we ol ýeriň in atly-abraýly adamy, sopularyň bolsa mürşididi. Şyh Nyşapura gelenden, ol müritlerini onuň ýanyna görme-görşe ugratdy, Mahmydyň oňat ýolbaşçydygyny aýtdy. Bir gün Mahmyt ertir namazyny okandan soň, şeýle diýen: «Öten agşam şeýle düşüş görüpdirin. Düşümde Tus tarapdaky dag ikä bölünip, olaryň arasyndan Aý dogup, Adana Kuýan sebitinde ýaşýar. Eý, sahabalar, şyh Abu Seýit gelýändir, garşylamaga taýýarlanyň, namaz okaň». Adamlar ýygmanyşyp, şyhy garşylamak üçin sähra çykdylar. Görseler, ol bir topar hyzmata mynasyp adamlar bilen gelýän eken. Duşuşyk wagty şyh atdan düşüp, Hajy Mahmyt we beýlekiler bilen gujaklaşyp salamlaşdy. Olar şähre gelenlerinde, Hajy Mahmyt ýanyndakylara şeýle diýdi. «Düşümde Aýyň Adana Kuýan taraplarynda ýaşany üçin şyhy şol ýere alyp baralyň». Şyhy Adana Kuýandaky Abu Aly Tarsusyň hanakasyňa eltdiler. Hajy Mahmyt: «Biz nahar taýýarlaýançak, giç bolar, şonuň üçin bazara gidip, bişirilen kellebaşayak getirin» diýen. Saçak ýazyp, kellebaşayak getirip, ony şyhyň önünde goýupdyrlar. Şyh: «Mübärek bolsun, başdan-a başladyk» diýen. Iýlip-içilip bolandan soň, hoja Mahmyt Mürit: «Eý, şyh, hemmesi barada näme aýdarsyňyz?» diýdi. Şyh: «Gitsek gowy bolardy» diýen. Şyh töweregindäkiler bilen hammama gidýär. Şyhyň namazlygyny getirenlerinde, hammamçy arassa balak getirip goýdy. Hajy Mahmyt çaltlyk bilen sellesini başyndan alyp, ogşap, şyhyň önünde goýdy. Şyh: «Ýagşylygyň alamaty, Mahmyt başyndan täjini aýrandan soň, howp salýan zat ýok» diýdi. Sellesini alyp, biline orady we hammama girdi. Ertesi gün olar Adana Kuýan hanakasynda mejlis guradylar. Mejlisiň başynda şyha şeýle sorag berdiler: «Şu ýerde bir hormatly dana kişi

ýaşaýar, oňa ussat Ymam Abylkasym Kuşaýry diýýärler. Ol: «Bende iki ädimde Allanyň ýanyna ýetip bilýär» diýýär, şyh muňa näme diýip biler» diýýärler. Şyh aýdan: «Ýok, ol bende bir ädimde Allanyň huzuryna ýetip biler diýýändir». Soňra müritleri ussat Ymamynyň ýanyna gelipdirler we bu sözi aýdypdyrlar. Ussat Ymam şeýle diýen: «Nädiň?» diýip soramadyňyzmy?» Olar ertesi şyha şeýle diýenler: «Siz düýn adam bir gadamda Hudaýyň ýanyna baryp biler diýdiňiz?» Şyh aýdan: «Şu gün hem şony aýdýaryn, kyýamata çenli hem şeýle diýerin». Aýtdylar: «Eý, şyh, bu nähili beýle bolýar?» Aýdan: «Allanyň bendesi bilen Hakyň arasy bir ädimdir, eger ynsan özünden bir ädim öňe geçse, hakykata ýeter, arada bolsa diňe gep galar». Şyh bu sözi aýdandan, öýüň daşyndan aýlanyp ýören biriniň «Bularyň bary nygmatdyr» diýen sesini eşidýärler. Şyh aýdan: «Ol göze görünmeýän kişini diňläň we şeýle hereket ediň, kanagatly boluň, göwnüňizi kiçi tutuň, şeýtseňiz, ähli zat siziňki bolar».

Salykatly bolsaň, hoşgylyk bolsaň,
Araňyzda yşgyň ody alawlar.

Müritleri gelip, ussada hemme zady bolşy ýaly aýdanlar, şonda ussat: «Hemme zat şonuň aýdyşy ýaly» diýen.

Şyh her gün mejlis gurnaýardy, kimiň ýüreginde näme bolsa, sözüň arasynda oňa tarap öwrülip, onuň jogabyny aýlawly pikir ýa-da beýtler bilen derrew aýdyp berýärdi, ýöne şol adama düşnükli bolar ýaly edýärdi.

Nyşapuryň ilaty şol bada ony ykrar etdi we ähli meselede oňa ýüzlendi. Şyh sözleriniň arasynda şygyr aýdýardy, ýöne ymam bilen şyhyň arasynda tapawut bardy we ymamlaryň hemmesi şyhy inkär edýärdiler.

On başınji hekaýat

Hoja Hasan Mueddep (Alla oňa rehim etsin!) şeýle diýen: «Nyşapurda şyhyň at-owazasy ýaýransoň, Mänenen [gelen] bir sopular piri Adana Kuýanda mejlis gurýarmyş diýen habar şähere doldy. Ol Allatagalanyň bendeleriniň syrlaryndan habar berýärmiş diýen gürrüňe pisint etmedim. Çünki meniň ýek ýigrenýän duşmanym sopulardy. Men sopuda ylym bolmaz, nädip mejlis gurnaýarka? diýip geňirgenýärdim. Gaýypdaky ylmy Hudaýtagala hiç kime, hatda pygamberlerine-de bermändi, bermezem. Ol Allatagalanyň bendeleriniň syrlaryndan nähili habar berýärkä? diýen pikir bilen bir gün şyhy synap görmek üçin, onuň mejlisine geldim we sekiniň golaýynda oturdym. Meniň egnimde gymmatbaha lybaslar, başymda Tabarystan sellesi bardy. Men şeýle gymmatbaha lybasda ony ýüregim bilen inkär edip otyrdym. Şyh mejlisde söhbet edýärdi. Haçanda, mejlis aýaklaberende, bir derwüş üçin geým-gejim zerurlygy ýüze çykdy. Her kim oňa bir zat berýärdi. Oňa selle gerek boldy. Meniň ýüregimde: «Selläni oňa beräýsem» diýen pikir döredi. Soňra içimden şeýle diýdim: «Bu selläni Amuldan maňa sowgat getiripdiler we onuň bahasy on Nyşapur dinaryna durýar, gowusy bermäýin» diýdim. Şyh selleli meseläni ýene ara getirdi, meniň göwnüme ýene-de şu selläni beräýsem diýen pikir geldi. Soňra ýene-de uzak ikerjiňlendim, ýöne bermezlik pikiriňde durdum. Bir ýaşuly adam meniň gapdalymda otyrды we şeýle sowal berdi: «Eý, şyh, Hak Subhana we Tagala bendesi bilen sözleşýärmä?». Şyh şeýle jogap berdi: «Tabarystandan getirilen selle barada iki gezekden artyk dil ýarmaň, ýogsa seniň ýanyňda oturana iki gezek: «Selläni şol derwüşe ber» diýlip aýdyldy, emma ol: «Men berjek däl, çünki bu selläniň bahasy on dinar we maňa Amuldan getirilen sowgat» diýýär. Men bu sözleri eşidenimde bedenimde bir sandyrama peýda

boldy, ýerimden turup, şyhyň öňüne geçip, onuň aýaklaryny ogşadym, sellämem, ähli gymmatbahaly egin-eşiklerimem ol derwüşe berdim we meniň ýüregimde onuň keramatyna ynamazlyga jinnek ýaly-da ýer galmady. Täzeden musulman boldum, ählije baýlygym şyhyň ýoluna bagyş etdim we hemişelik şyhyň hyzmatynda galdym».

Ol biziň şyhymyzyň saýlama hyzmatkäridi, ol ömrüniň galanyny şyhyň hyzmatynda geçirdi. Onuň mazary Mänededir.

On altynjy hekaýat

Şyhyň Nyşapurda Adan Kuýan köçesindeki hanakasynyň hyzmatkäri Pirmuhammet Şöwkany we onuň dogany Zeýnel-taýypa Omardan şeýle hekaýaty eşidipdik. Olaryň ikisem: «Muny öz kakamyzdan eşitdik» diýýärdiler. Ol şeýle diýen: «Meni ýaş döwrümde şyh Abu Seýidiň oglanlary Mäneden şyhyň Nyşapurdaky hanakasynda hyzmat etmäge ugratdylar. Men derwüşlere hyzmat etmek bilen meşguldym. Günlerde bir gün hanakanyň gapysyndaky şyhyň köp baran hammamyna bardym. Haçan-da oturyp, saç-sakgalymy aldyranymdan soň, suwa girdim. Men suwa girenimden, bir ýaşuly gelip, meniň arkamy owkalamak isledi. Men oňa: «Sen bir ýaşy durugşan gowy adam, men bolsam ýaş. Seniň maňa däl-de, meniň saňa hyzmat etmegim gerek» diýdim. Ol maňa: «Sen bu gürrüňleriňi goý, gowusy, men seniň gerşiňi owkalaýarkam, saňa bir hekaýat gürrüň bereýin» diýdi. Men razylaşdym. Ol meniň arkama elini goýup şeýle diýdi: «Meniň ýaş döwrümde bu şäheriň köçe çatrygynda dükanym bardy we halwa bişirýärdim. Şeýdip, işläp ýörşüme ep-esli maýa topladym we söwdagärlik etmegi ýüregime düwdüm. Dükanymy we beýleki zatlarymy satyşdyryp, Buhara bazarynda satar ýaly ep-esli haryt edindim. Ondan öň men şäherden baş parsah uzaklykdaky oba hem gidip gören

adam dāldim we hiç ýere sapar edip görmändim. Buhara tarap uly kerwen ýola düşdi we men hem bir düýäni kireýine alyp, olara goşulyşdym. Biz Saragta gelenimizde bir-iki gün ol ýerde dynç aldyk we soňra Merwe tarap ugradyk. Men pyýada ýörgürleriň endigi boýunça her gije kerwenden ozup gidip, kerwen yzyndan gelýänçä, dynç alyp ýatýardym. Bir gije hem şol endik boýunça uzaga gidip, gaty ýadapdyryn. Men ýoldan sowlup, gyşardym we şol durşuma uka gidipdirin. Kerwen gapdalymdan geçip gitse-de, oýanman ýatypdyryn. Meni günüň ýiti şöhleleri ukudan oýardy. Ýerimden turup, töweregime seretsem, kerwenden habar-hatyr ýok, nirä seretsem, akyp ýatan çägelik, ýol-yz saýgardanokdy. Birsellem töwerege aýlanyp, ýolýodadan derek tapman aljyraňňylyga düşdüm. Ýol tapjak bolup, her tarapa ylgaşladym. Bir gezek eýläk, bir gezek beýläk ylganym bilen hiç ýere ýetip bilmejekdigime gözüm ýetenden soň oturyp, pikirimi bir ýere jemlemegi makul bildim. Men dürli tarapa däl-de, «bilip bolmaz, belki, bir adam-garaly ýere ýeterin we olardan ýol salgy alyp, kerweniň yzyndan ýeterin» diýip, bir ugra gitmekligi müwessa bildim.

Şu pikiri ýüregime berk düwüp, ýüzümi bir ugra edip, agşama çenli şol tarapa gitdim. Açlykdan we teşnelikden aňkam aşyp barýardy, howa petişdi. Agşamara howa salkynlap başlandan, janym birneme aram tapdy. Soňra gündiziň ýakypýandyryp barýan jöwzasynda ýöremän, agşam salkynynda ýöremegi ýüregime düwdüm. Ol gije tä daň atýança ylgadym. Ertesi jahan ýagtylansoň seretsem, töwerek uç-gyraksyz çägelik, odun-çöpden başga oba-garanyň, suwuň, haýwanyň adysory ýokdy. Açlykdan we teşnelikden ýaňa ysgyn-rowgatdan gaçdym. Gün gyzdyryp başlaýança ýöredim, ýöne teşnelik başymdan bela bolup indi, hereket etmäge ysgyn-rowgatym galmandy, ýere ýazylyp gitdim we ölüp galmakdan başga çäre görmedim. Öz ýanymdan şeýle netijä geldim, ýagny maňa peý-

da berip biljek zat galmady, diňe öläýmeli. Soň kelläme şeýle bir pikir geldi, iň beýik depäniň üstünden özüme bir pena edineýin, şol beýikden sähra seredip ýatsam, belki, oba, suw, ýa-da bir arabyň, ýa türkmeniň öýi görner. Maksatdan ýokary, ýöne näme etjek? Men depäniň üstünde çuň çukur gazdym, birden öläýsem, ýyrtyjy haýwanlar etimi çekeläp durmazlar ýaly, töweregimi ot-çöp bilen berkitdim we ajala kaýyl bolup ýatdym.

Soňra beýik bir depä gözüm düşdi. Azap bilen özümi şol depä atdym we sähra seredip ýatdym. Uzakdan gözüme bir gara göründi, siňe seretsem, ol gök öwüsýän eken. Ýüregim birneme kuwwatlandy. Öz ýanymdan: «Her ýerde gök öwüsýän zat bolsa, suw bolmaly, suw bar ýerinde hem adam bolmaly» diýen pikir kelläme geldi. Ol ýere baramda, bir bölek takyr ýer bar eken, bir dury çeşme bolsa atylyp çykyp dur eken, çeşmäniň töwereginde gök otlar al-ýaşyl öwsüp otyrdy. Men ol ýere baryp suwdan gandym, täret kyldym we iki rekata namaz okap, Hak Tagala we Subhana şirin janymy gaýdyp berenine şükranajede etdim. Soňra öz ýanymdan şeýle netijä geldim: «Şu ýerden hiç ýere gitmeli däl-de, şu ýerde galmaly, bu ýere suw almaga adam geler, gelmäýende-de bir gije-gündiz şu ýerde bolayyn. Hernäme bolanda-da biraz dynç alayyn, soňra öz ugruma gidibererin-dä. Ot-çöpleriň kökünden birneme garbandym we ol çeşmeden daşlaşyp, depäniň üstündäki penama özümi atdym. Ol ýerde ot-çöp bilen töweregimi berkişdirdim we hiç kim meni görmez ýaly etdim. Men ot-çöpüň arasyndan çar töweregi syn edip, bir hudaýsyz ýa-da ýyrtyjy haýwan gelip, meni heläk etmäwersin diýip, dileg edip ýatardym. Ot-çöpüň arasynda bukulyp ýatyşyma gün ýaşar wagty bolupdyr. Gün ýaşar-ýaşardy, uzakdan, çölüň içinde bir gara gözüm kaklyşdy. Ol suwa tarap gelýärdi. Golaý gelensoň, men onuň adamdygyny gördüm. Öz ýanymdan «Allahu ekber» diýdim.

Meniň halas bolmagyma umyt yşy açyldy. Haçan-da ol golaýyma gelende, onuň kaddy-kamaty belent, ak ýüzli, peşeneli, gözleri röwşen, göbegine çenli sakgaly ýapyp duran, başyna sopy kulahyny (telpeğini) geýen, hasasy we kündügi elinde, namazlygy egninde, aýagy örme köwüşli nazarkerde ýaşuludygyny gördüm. Onuň ýüzünden-gözünden nur ýagyp durdy. Ol suwuň gyrasyna gelip, namazlygyny ýazdy we kündüğini suwdan doldurdy, soňra depeden aşyp, synja kyldy, soňra çeşmäniň gyrasynda oturyp, sopularyňky ýaly täret kyldy, sakgalyny darady we namaza başlady. Sünnetini okady, kamat çekdi we namazyň parzyny okap, ýerinden turdy, namazlygyny egnine atdy, hasasyny we kündüğini eline alyp, ymgyr çöle tarap ugrady. Ol gözden ýitip gidýänçä näme edip, näme goýýanymy bilmedim. Men onuň haýbatly göwresine, güler ýüzüne, salykatly tagat edişine haýranlar galdym.

Ol gözümden ýitenden soň, özüme geldim. Öz eden işime ökünip, aňyrsyna çykyp bilmedim. Meniň Hudaýdan gijegündiz dilänim hem şu eýmenç çölüstandan sag-aman gutarar ýaly dindar, dogruçyl, salyhatly, dünýä ondan şepagat tapýan, adamlary dogry ýola gönükdirýän, hakykaty salgy berýän adamdy. Allatagala şeýle adama duçar hem etdi welin, ondan-da gapyl galdym, ol bolsa öz ugruna gitdi. Men muňa ökünip, aňyrsyna ýetip bilmedim. Soňra ökünçden peýda bolmajakdygyna gözüm ýetenden soň, diňe sabyr edip, garaşmakdan başga çäräniň ýokdugyna gözüm ýetdi. Belki, ol şu gün, şu agşam ýada ertir bir ýerden gara berer we meni halas eder. Haçan-da ikindi namazy golaýlaşanda, uzakdan şol gara ýene-de göze kaklyşdy. «Şol adamdyr» diýip, ýüregim bilen begenýärdim, golaý gelende görsem, dogrudan-da şol adam eken. Ol öňki gezekdäki ýaly, namazlygyny goýup, täzedden täret kyldy we namaza başlady. Ikindi namazynyň sünnetini okandan soň, kamat çekdi we parz namazyny okamaga başlady. Men bu

gezek ýüzümi beke tutup, üýşmek ot-çöpüň içinden çykyp, depeden aşak inip, onuň yzynda oturdym. Ol iki egnine salam berenden we doga okandan soň turup gitmekçi boldy. Ol ýerinden gobsunandan, men onuň donunyň synyndan ýapyşyp: «Eý, şyh, Taňrynyň haky üçin meniň dadyma ýetiş. Aslym nyşapurly, kerwen bilen Buhara söwda barýardym, kerwenden azaşyp, ýolumy ýitirip, entäp ýörenime iki gün boldy, kerwen bolsa gidipdir. Men bu çölüstanda ýalňyz galyp, ugrumy ýitirdim» diýdim. Ol bir dem aşak egildi-de, başyny galdyrdy, soňra ýerinden turup, elimden tutdy. Bir seretsem, çölüstandan bir ýolbars onuň ýanyna gelip, hyzmata garaşyp dur. Ol agzyyny şiriň gulagyna goýup, oňa bir zatlar diýdi. Soňra meni onuň üstüne mündürip, onuň uzyn ýallaryny elime tutduryp, maňa şeýle diýdi: «Aýaklaryňy onuň garnynyň aşagynda gysyp sakla, gözüňi ýum-da, berk ýapyşyp otur. Ol durandan soň gözüňi aç, ondan ýere düş-de, şiriň ýüzi haýsy ugra bolsa, şol tarapa gidiber» diýdi. Men gözümi açamokdym, şiriň bolsa şol gidip oturyşydy. Bir sagatdan soň ýolbars saklandy, men onuň üstünden düşenimden soň, gözümi açdym. Şir öz ugruna gitdi. Men hem şol ugur boýunça birnäçe ädim edenimden, ýük ýazdyryp, düşläp oturan kerweni gördüm. Olary görenime örän begendim, olaryň hem begençleriniň çägi ýokdy. Olar bilen Buhara baryp, elten zatlarymyzy satyşdyrдыk we ummasyz peýda gördük. Soňra Nyşaporda satyp, peýda görüp bolaýjak zatlary alyp, yzmyza dolandyk. Nyşapura dolanyp gelenimden soň ýüregim ynjaldy, ýene-de dükan açyp, halwa satmak bilen meşgullanyp başladym. Şeýdip, tirkeşip, ýyllar yzyna ýyllar geçdi. Bir gün Adana Kuýan köçesine ýolum düşdi. Hanakanyň agzynda toplanýşyp duran jemendäni görüp: «Bu ýerde näme bolýar?» diýip soradym. Olar: «Mänedən şyh Abylhaýyr diýilýän gelipdir. Onuň yzyna eýerýän sopulary köp we şyh keramat eýesi adam. Ol şu hanakada düşledi we şu gün mejlis

gurnap, ilata wagyz-nesihat etmekçi» diýdiler. Men hem öz ýanymdan «Men hem girip, şyhyň nähili adamdygyny göreýin» diýip pikir etdim. Hanaka giräýen ýerimde bir sütün bardy. Ol tutynyň ýakynyndady. Men dik durdum, ol bolsa sekiniň üstünde söz sözleýärdi. Men oňa seredenimden çölüstanda ugrumy ýitirip ýörkäm, meni şire mündüren adamdygyny şol bada tanadym. Ol başga tarapa seredip, söz sözleýärdi. Soňra maňa tarap seredip, şeýle diýdi:

Eşitmänmidiň, weýranada göreniň,
Abadan şäherde aýdylmaýanyň.

Men bu sözi eşidenimden gygyryp, özümden gidipdirin we birnäçe wagt huşsuz ýatypdyryn. Şyh sözüni soňlandan soň, mejlis gutardy. Men özüme gelenimde, mejlis tamamlanyp, adamlar dargaşan eken. Bir derwüş gapdalymda, kellämi dyzynyň üstüne goýup oturan eken. Ol derwüş: «Seni şyh ýanyna çagyryýar» diýdi. Men şyhyň ýanyna baranymdan, onuň aýagyna ýykyldym, aýaklaryny öpdüm. Ol meni hoşamaý garşylady we maňa teperrik berdi. Soňra Hasan Mueddeb meniň halwaçy lybasymy çykaryp, başga geým geýdirdi, içi şekerli tabagy bolsa elime berip, şeýle diýdi: «Muny çagalaryňa eltip ber, ýöne biziň aramyzda bolup geçen wakany dirikäm hiç haçan, hiç kime aýtmajagyňa söz ber». Men şyha söz berdim we şyh áyatda dirikä bu syry hiç kimiň ýanynda açmadym, panydan bakyýete geçenden soň bolsa, saňa gürrüň edip berýärin» diýdi.

On ýedinji hekaýat

Nyşapurda Işi Nili atly bir zenan ýaşap geçipdir. Bu takwa, hudaýhon aýal Nyşapuryň atly-abraýly maşgalalaryndandy we

at-owazasy бүтин şähere ýaýrapdy. Ol kyrk ýyl bäri öz howlusyndan daşyna çykman oňupdy, hatda onuň öýünden çykyp, hammama barýanyny hem gören ýokdy. Onuň öýünde bir enekesi bolup, ol zenana hyzmat edipdir. Haçan-da biziň şyhymyz (Alla onuň ruhuny eziz tutsun!) Nyşapura gelende: «Mäneden bir şyh gelipdir, ol mejlis gurap, öz keramatyny äşgär görkezýär, kimiň kalbynda bir düşnüksizlik dörese, ol diliňi ýarmakañ, seniň pikirň jogabyny aýdýar» diýen gürrüň bada-bat şähere doldy. Bir gün Işi Nili öz enekesine şeýle diýen: «Sen tur-da, şyhyň mejlisine bar, onuň aýdýan zatlaryny ýadyňdan çykarman gel-de, maňa jikme-jik gürrüň ber». Eneke şyhyň mejlisine baran, ýöne şyhyň hemme aýdan zatlaryny ýatda saklap bilmändir we düşünmändir. Şyh şeýle beýt aýdan:

Meniň bir ýarym dangim¹ bardy, hepbesi² kem,
Iki pygamberlik küýze aldym, bir bölegi kem,
Meniň barbatymda³ ses ýok, seda ýok,
Haçana çenli galandarlar köçesinde gamly gezmeli.

Eneke öýe gelenden, Işi Nili ondan: «Şyh näme diýdi?» diýip soran. Ol hem ýat tutanja ýokarky setirlerini aýdyp beren. Işi oňa «Tur-da, agzyňy çaykap gel. Munyň danalaryň ýa-da takwalaryň aýtjak sözleri däl» diýen. Eneke turup, agzyny ýuwup gelipdir.

Işiniň bar işi-pişesi gözagyry dermanyny ýasap, dertlilere bermek eken. Ol bir gije basyrganyp, düşünde eýmenç bir zady görýär. Ukudan hopugyp tursa, Işiniň iki gözi hem agyrýan eken. Oňa nähili däri-derman etse-de, peýda bermändir. Ähli tebipler ýygnanyşyp, şypa etjek bolsalar-da, peýdasy degmän-

¹ Dang – dirhemiň altydan biri.

² Hepbe – dirhemiň 48-den bir bölegi.

³ Barbat – saz guraly.

dir. Ol derde çydaman, ýigrimi gije-gündizi uwlap geçipdir. Bir gije düýşüne biri girip: «Gözagyryňdan dynmak isleseň, Mäneli şyhyň razylygyny al-da, göwnüni hoş et» diýen.

Ertesi gün Işi Nili aklyk üçin müň dirhemi ýaglyga düwüp, enekesine berýär we oňa şeýle diýýär: «Sen muny şyhyň ýany-na alyp bar». Ol kümüş pullary şyhyň ýanynda goýýar. Şyhyň şeýle bir endigi bolup, her mejlisi tamamlanda, müritler bir bölek gury çörek bilen myswagy¹ getirip, onuň ýanynda goýar ekenler. Şyh şol nany iýip, dişlerini arassalapdyr. Şyh dişini arassalap otyrka, eneke kümüş pullary onuň ýanynda goýýar. Eneke ýerinden turjak bolup gobsunandan, şyh oňa şeýle diýýär: «Bu myswagy al we hanymyňa aýt, ol bu myswagy suwa çaykasyn we onuň suwuna gözlerini ýuwsun, şeýtse, onuň daş-ky dünýäni görýän gözi açylar we oňa aýt, ýüreginden betgü-manlygy çykarsa, kalbynyň gözi hem şypa tapar».

Eneke gelip, Işi Nilä bolan zatlary ýekän-ýekän gürrüň berýär. Işi myswagy alyp, suwda çaykaýar we şol suw bilen gözlerini ýuwyýar. Ol şolbada şypa tapyp, gözleri röwşen bolýar. Ertesi ol irden turup, ähli lagly-jowahyrlaryny, gymmatbaha geým-gejimlerini alyp, şyhyň ýanyna getirýär we şeýle diýýär: «Eý, şyh, eden işlerime toba etdim, betgümanlygy ýüregimden sogrup aýyrdym». Şyh şonda: «Mübärek bolsun, ony Abu Tahyryň ejesiniň ýanyna eltiň, goý, oňa hyrka geýdirsin» diýen. Şyh: «Sen şu ýolda hyzmat et, iki dünýäde-de eziz görlersiň» diýýär. Işi Nili şyhyň diýşi ýaly, baryp hyrka geýdi we bularyň hyzmatyny edip başlady, köşgüni we ähli baýlygyny derwüş-leriň ýoluna sadaka berdi we belent derejä ýetip, Nyşapur sopularynyň ýolbaşçysy boldy.

¹ Myswak – Yrakda ösýän çybygynyň içi çotga görnüşli bolup, diş arassalamak üçin ulanylýan agaç.

On sekizinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, ussat Ymamyn biziň şyhymyz bilen ylalaşmaýan zady, ony inkär edýän zady biziň şyhymyzyň semasy¹ bolupdyr we ussat Ymam sema ynanmandyr. Bir gezek ussat Ymam şyhyň hanakasynyň golaýyndan geçip barýarka, sopular sema edýärdiler, olaryň keypleri kökdi, olar özlerini aýratyn bir keramatly ýagdaýda görüp, raks oýnaýardylar. Şyh hem şolaryň arasyndady. Ussat Ymam şol tarapa seredenden: «Mezhepde raks edip, döwre gurap aýlanýanlaryň güwäligi kabul edilmeyär, çünki ol adalaty batyl edýär» diýen pikir kellesine gelyär, ýöne hiç zat diýmän geçip gidýär. Ertesi şyhy çagyryp, bir ýere alyp barýarkalar, uly ýoluň çatrygynda birbirleri bilen duşuşýarlar. Olar salamlaşanlaryndan soň, şyh: «Haçan siz biziň şaýatlaryň arasynda oturyp, güwälik berenimizi gördüňiz?» diýen. Ussat Ymam bu sözün düýn geçip barýarka köňlüne gelen betgümanlygynyň jogabydygyna gözi ýetdi we kalbyndan münkürligi aýryp taşlady.

On dokuzynjy hekaýat

Ussat Ymam bilen biziň şyhymyzyň arasyndan betgümanlyk aýrylan günün ertesi, ussat Ymam şyhymyzyň hanakasynyň ýanyndan geçip barýarka, şyhyň görkezmesi boýunça şowhun bilen sema edýär ekenler we şonda aýdyjy aşakdaky beýti aýdypdyr:

Senem² üçin gäwür bolsaň ne arman,
Gäwür bolýançaň, senem saňa ýar bolmaz.

¹ Sema (Semag) – sopularyň özlerini ýitirip zikir aýdyp, aýlanyp oýnamaklary.

² Senem – but.

Ussat Ymamyn kalbynda bu setirleriň manysyndan münkürlük peýda boldy. Ol öz ýanyndan: «Şyhyň beýleki setirlerine tefsir berip bolsa-da, bu setirleri hiç hili düşündirip bolmasa gerek» diýen netijä gelýär we muňa şyhyň şatlanyşyna geň galýar. Ol hiç zat diýmän geçip gitse-de, ýüreginde münkürlük ýene-de kök urup başlady. Şol günüň ertesi ussat Ymam şyhyň ýanyna gelip oturandan, şyh ussada öwrülip, şeýle diýen:

Senem üçin gäwür bolsaň aýp bolmazmy?
Gäwür bolýançaň, senem seni söýüp bilmez.

Bu beýtiň düşündirişi, ondan gelip çykýan pikir şeýleräk manyda: «Bir senem üçin butparaz – gäwür bolmak aýyp dälmidir, ýöne gäwüre öwrülýançaň, senem seniň söýgüliň bolup bilmez». Şygryň çeper we ruhy aňlatmalaryny tirmäge ussat bolan Ymam ýokarky beýt barada köp pikirlendi, ýöne ondan gelip çykýan çözgüdi şyhyň özi beýti başgarak äheňde okayança çözüp bilmedi. Ol beýti şyh okandan soň ylalaşdy, şeýle semanyň zerurlygyna göz ýetirdi. Ol öz içinden şyhyň hiç bir hereketine betgümanlyk etmejekdigine söz berdi. Şondan soň şyh bilen onuň arasy has-da ýygjamlaşdy we her gün biribiriniňkä gelip durdular.

Ýigriminji hekaýat

Pir Ahmet ussat Ymamyn kätibidi we uly abraýdan peýdalanýardy. Onuň aýtmagyna görä, bir sāher wagty ussat Ymamyn ogul perzendi dünýä indi. Ussada ilden öňürti habar berdiler. Bu barada şindiz şondan başga bilýän adam yokdy we ussat heniz bäbege at dakyp ýetişmändi. Şol wagt bosagadan bir adamyň eli görüldi. Ussat Ymam şol bada: «Şyh Abu Se-

ýitdir, işigi açyň» diýdi. Şyh içerik girip, ymama şeýle diýdi: «Siziň gul tapanyňyzy bize habar berdiler we oňa at dakmagy bize ynandylar». Oňa şyh Abu Seýit at goýdy we şonuň hor-matyna ussat Ymam üç gün toý berdi. Ussat Ymamyň körekeni Hoja Omary barly adamdy we kyrk gün adamlara elinden gelenini edip toý berdi.

Ýigrimi birinji hekaýat

Hoja Abubekr Mueddep şeýle diýen: «Biziň şyhymyz Abu Seýit Nyşapurda mejlis gurap, wagyz edýärdi. Ol mejlisiň ara-synda: «Ussat Ymam gijä galýar» diýdi. Soňra iki gezek: «Geň zat, geň zat» diýdi. Bir sagatlap wagyz edenden soň, ýene şeýle diýdi: «Biziň kalbymyz ussat Ymamý görýär, ol düýn köp azaplar görüpdür». Şu sözi aýdandan, ussat Ymam işikden içeri ätledi, adamlaryň arasynda gowur başlandy. Şyh ussada ýüz-lenip şeýle diýdi: «Eý, ussat, biz seniň düýnki ýagdaýyňdan bi-habar däldik. Men seniň düşen günüňi tymsal bilen düşündir-ýärin. Bir gün bir mülkdar oturan wagty bir daýhan täze ýetişen hyýardan birnäçesini oňa getirip beripdir. Mülkdar öýdäki adam sanyny hasaplap, hersiniň önünde bir hyýar goýupdyr, özüne ýeten paýy bolsa gapdalynda duran hyzmatkärine berip-dir. Mülkdaryň özüne zat ýetmändir. Hyzmatkär hem hyzmat edýärdi, hem işdämenlik bilen hyýar iýýärdi. Mülkdaryň onuň işsine agzy suwaryp, bir bölejik bermegini haýyş edýär. Mülk-dar hyýary agzyna alyp görse, ol awy ýaly aýy eken. Ol hyz-matkäre ýüzlenip: «Eý, gulam, şeýle aýy hyýary nädip işdä-menlik bilen iýip bilýärsiň?» diýende, ol: «Men hojaýynyň elinden şunça ýyllap şirin tagamlary iýenimden soň, men nädip ony iýmän bilerin» diýen. Eý, ussat, ine, onuň aýdan zady!

Eý, dost, her bir ownuk zada gyýlyp durma,

Yşk kâte dertdir, kâte-de şatlyk,
Eýämiz hor etse, ol hem aýyp däl,
Mylakatly bolsa ýene derdiň sowaşar.

Ýüz ýagşylygy bir horluk üçin unutma,
Tikeninden gorksaň hurma ýetmersiň,
Gahar etse, ondan ötünç sora,
Her gün täze magşuk gözläb-ä bolmaz.

Ussat bu sözi eşidenden, gapdala ýykylyp, özünden gid-ýänçä nagra çekdi. Mejlis gutaryp, adamlar dargaşandan soň, şyh öýünde galdy we sopular ussat Ymamyn ýanyna gelip, düýn nämeleriň bolup geçendigini soradylar. Ussat şeýle diýdi: «Düýn men özümi erbet duýdum we birneme howsalalydym. Öz ýanymdan: «Juma metjidine baraýyn, howuzda täret kylyp, şyhларыň mazaryna baryp aýat-töwür edeýin» diýen niýet bilen juma metjidine gelip, howzuň gyrasyna bardym, geýimlerimi namazlygyň arasynda salyp, dolap diwardaky tagtaçada goýdum. Suwa girenim hem şoldy welin, biri gelip geýim-gejimlerimi, köwşümi alyp gaçyp gitdi. Men muňa gynandym we ýagdaýym has-da erbetleşdi. Ýalaňaçlygyma suwdan çykdy we hanaka baryp, tapan-tupanymy geýişdirip, ýüregime düwen zatларыmy amala aşyrmagyň kül-külüne düşdüm. Zyýarata bar-mak niýeti bilen juma metjidiniň gapysyna baranymdan, daşa büdräp, aýagymy erbet agyrttdym, selläm bolsa başymdan uçup gitdi, näbelli bir kişi bolsa ony alyp ogurlap, gürüm-jürüm boldy. Şonda men şeýle diýdim: «Eý, bar Hudaýa! Eger saňa Abylkasym gerek bolmasa, ol seniň bu salan ýaraňa we şarpygyňa çydam edip bilmez, çünki Abylkasymyň zyýaraty we haýyr-dogasy seniň üçin ahyry, eger bular saňa gerek bolmasa, men olary terk edýärim». Bu bolup geçen zat barada dünýäde bilýän adam ýokdy, bu gün bolsa şyh: «Düýn biz siz bilendik»

diýýär. Eger ol şeýle sylary bilýän bolsa, biziň köp sanly rys-walyklarymyzdan habarlydyr» diýen.

Ýigrimi ikinji hekaýat

Men bu gürrüňi Abylfath Gazaýyrydan we şyh Abubekr Janarydan eşidipdim, olar şeýle diýýärdiler: «Biz her gün ikindi namazymyzy Nyşapuryň Adana Kuýan köçesindeki hanakada okaýardyk. Bu ýerde bir dükan bardy. Onuň içini-daşyny suwlap-süpürüp, düşek ýazypdyrlar. Şyh şol ýerde otyrdy, ýaşulular onuň töwereginde ornaşypdylar, ýaşlar bolsa golaýda hatar gurap durdular, adamlaryň wagtlary hoşdy, keypleri kökdi.

Başga bir gün hem şyh şeýle ýagdaýda otyrdy. Ol öňe eglibräk şeýle diýdi: «Allanyň dergähiniň habarçysyny görmek isleýärsiňizmi? Ol gelýär, siz oňa pugta serediň». Adamlar seredişdiler, ýöne hiç kime gözleri düşmedi. Şol wagt ussat Ymam köçe tarapdan göründi, ýakyna gelende salam berip, geçip gitdi. Şyh onuň yzyndan seredip: «Ussat ussat bolýar-da» diýdi.

Ýigrimi üçünji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, bir gije ussat ymam Abylkasym Kuşaýry öz ýanyndan şeýle pikir edipdir: «Ertir şyhyň metjidine baraýyn-da, ondan: «Şerigat nämedir, tarykat nämedir? diýip soraýyn, ol näme diýerkä?». Ertesi gün ol säher bilen şyhyň mejlisine gelip oturypdyr. Şyh şol wagt wagyz edýän eken. Ussat Ymam heniz sowal berip ýetişmäňkä, şyh şeýle diýen: «Eý, şerigatyň we tarykatyň nämedigini soramak islän kişi, bilip goý, biz şerigaty we tarykaty bir beýtdä ýatlaýarys. Ine, ol beýt:

Dostdan habar geldi: «Arassa et, arassa et işiñi» – budur şerigat,
«Ýürek mährin öñe sür, gybat-ýalanyň goý-da», – budur tarykat.

Ymam Harameyn (Mekgäniň we Medinäniň ymamy) Abu Magaly Jüweýni (Alla onuň ruhuny şat etsin!) şeýle diýen: «Biziň kitaplarda okap, ýazyp, düşündirip ençeme azaplar çeken zadymyzy ol tarykat soltany şyh Abu Seýit bir beýtde beýan edip geçipdir».

Ýigrimi dördünji hekaýat

Hoja Abylfath Gazaýyry şeýle rowaýat aýdardy: «Ussat Abu Aly Dakagyň gyzy Patma hanym ussat Ymam Kuşaýrynyň maşgalasydy. Ol adamsyndan biziň şyhymyz Abu Seýidiň mejlisine baryp, diňlemäge rugsat bermegini haýyş edipdir, emma ol rugsat bermekden saklanypdyr. Ol köp gezek haýyş edip duransoň, ussat Ymam bir gün oňa rugsat berip, şeýle diýen: «Rugsat bereýin, ýöne hiç kim seniň kimdigiňi bilmez ýaly örtünip, köne çadyryňy başyňa atyp git» diýen. Patma hanym onuň diýeniňi doly berjaý edip, köne çadyryny başyna atyp, bürenip şyhyň mejlisine baryp, üçekde, beýleki aýallaryň arasynda oturypdyr. Ol gün ussat Ymam şyhyň mejlisine gelmändir. Şyhymyz sözünüň başynda ussat Abu Aly Dakak barada gürrüň edip, şeýle diýen: «Bu gün onuň özi aňyrda galsa-da, onuň bir bölegi biziň aramyzda». Patma hanym bu sözi eşidenden, heýjana düşüp, essî aýyldy we üçekden aşak gaçdy. Şyh: «Hudawenda, özüň goraweri» diýip gygyrandan, aýallar ellerini uzadyp, jaýyň üstüne çykarýança, ol howada asyl-asyl bolup durdy. Ol öýe gelenden, ussat Ymama bolup geçen zatlary gürrüň berdi.

Ýigrimi başınjı hekaýat

Men bu hekaýaty şyh Zeýnettaýypa Omar Şöwkanydan eşidipdim. Bir gün biziň şyhymyz Abu Seýit, ussat Ymam Abylkasym Kuşaýry bir topar sopy bilen Nyşapuryň bazaryna barýarlar. Bir dükanda gaýnadylan şalgamy üşürüp goýupdyrlar. Bir derwüşiniň oňa gözi düşenden, şondan iýesi gelip başlapdyr. Şyhymyz ýagdaýa bada-bat göz ýetirip, gidip barýanlary saklady we Hasana şeýle diýdi: «Ol adamyň dükanyna bar-da, bar şalgamy we şugundyry satyn alyp gel». Ol ýerde bir metjit bardy. Şyh ussat Ymam we sopulary bilen şol metjide bardy. Hasan şol dükanda bar bolan şalgamlary we şugundyrlary satyn alyp, metjide getirdi. Derwüşler getirilen zatlary iýmäge başladylar, şyh hem olara goşulyp iýýärdi, ýöne ussat Ymam bazaryň ortarasynda töweregi açyk metjitde zat iýmekden saklandy we ýüregi bilen bu hereketi inkär etdi. Ol: «Ýoluň ortarasynda zat iýýärler» diýip, olary unamady. Ussat Ymam getirilen zatlara ellerini uzatmady, şyh bolsa, öňki adaty boýunça, oňa hiç zat diýmedi. Şondan iki-üç gün geçenden soň, biziň şyhymyzy, ussat Ymamý sopular bilen bile bir ýere çagyýarlar. Çagyrylan ýerde saçak ýazyp, üstüni dürli-dümen tagamlardan doldurýarlar. Aňyrrakda duran bir tagamdan iýmegi ussat Ymamýň ýüregi küýsäp başlaýar, ýöne oňa eli ýetmändir, soramaga bolsa utanypdyr, iýmek islegi bolsa durdugyça güýçlenýärmişin. Şonda şyh oňa ýüzlenip şeýle diýen: «Eý, ussat! Özüň iýesiniň gelmeýän wagty-ha ile-de iýdirmeyärdiň, seniň iýesiniň gelýän wagty hem saňa bermeyärler» diýen. Şondan soň ussat Ymam bolup geçen zada toba edipdir we bu onuň üçin temmi bolupdyr.

Ýigrimi altynjy hekaýat

Aýtmaklaryna görä, Abu Abdylla Bakuýynyň ýüreginde biziň şyhmyza bolan münkürlük kök uranmyş. Ol kätä biziň şyhmyzyň ýanyna salama gelip, uzak wagtlap oturar eken, özara gyzykly söhbetler edişer ekenler, ýöne şyh Abdylla şyhnyň semasyny we raksyny ýürekden ýigrener eken. Ol bu pikirini köpçüligiň arasynda hem aýdyp ýörüpdir.

Bir gije Abdylla ýatyrka düýş görýär. Düýşünde gaýypdan gelen bir ses: «Ýeriňden tur-da, raks et, Hak Subhanyň we Tagalanyň ýolunda hyzmat et.» Ol ukudan oýanyp: «Lä hawle we lä kuwwete illä billähil aliýil azym»¹, bu bir şeýtanyň oýnap ýören ýalan düýşüdir» diýdi-de, ýene uka gitdi. Ikinji gezek uka gidende, gaýypdan gelen ses ýene-de ony oýardy. Onda ýene-de: «Oýan-da, raks et» diýilýärdi. Ol: «lä hawläni» aýdyp, yzyndan hem Gurhany Kerimden iki-üç sany süräni aýdyp uka gitdi. Üçünji gezek uka gidende, şol ses ýene-de gaýtalandy. Ol üçünji gezekden soň, gören düýşüniň hakdygyna, oraşandygyna göz ýetirdi, säher bilen turup, bu zatlaryň hemmesiniň şyha münkürlükden, raksy inkär edenliginden bolandygyna akyly ýetdi. Şyhnyň hanakasyna gelip, biziň şyhmyz Abu Seýidiň didaryna garaşyp oturdy. Haçan-da şyh hanakanyň içine girenden: «Ýeriňden tur-da, raks et» diýdi. Şyh Abu Abdyllanyň biziň şyhmyz bilen sema aýdandan we raks edenden soň, keýpi kök boldy, betgümanlyk bolsa düýp-teýkary bilen aýrylyp gitdi.

¹ Belent Allatagaladan gaýryda hiç bir güýç-kuwwat ýokdur.

Ýigrimi ýedinji hekaýat

Şol günleriň birinde şyh Abu Abdylla Bakuýy biziň şyhmyzyň ýanyna görme-görşe gelýär. Gelse, şyh her gapdalynda iki ýassyk goýup, olara ýaplanyp, soltan ýaly bolup gyşaryp ýatyrdy. Bu ýagdaýdan şyh Abu Abdylla Bakuýynyň ýüreginde münkürlük döredi. Onuň ýüregine betgümanlyk aralaşan badyna, şyh oňa tarap öwrüldi-de: «Sen dört sany ýassyga bakma-da, bolşuma, gylyk-häsiýetime bak» diýdi. Şeýle diýmek bilen şyh oňa örän aýdyň düşündiriş berdi, çünki esasy zat ynanyň daşky keşbi däl-de, içki häsiýetidir. Abu Abdylla şyhdan bu gysga we aýdyň düşündirişi eşidenden, kalbyndaky betgümanlygy süpürüp taşlapdyr we gaýdyp münkürlük etmejekdigine äht edipdir.

Ýigrimi sekizinji hekaýat

Ymam Harameýn (Mekgäniň we Medinäniň ymamy) Abu Magaly Jüweýni (Alla onuň ruhuny eziz etsin!) şeýle gürrüň beren: «Şyh Abu Seyit Nyşapura gelende, kakam onuň aýdanlaryny düýbünden ret edýärdi we onuň ýanynda şyhymyz barada kalam agyz söz aýdyp bolmaýardy. Bir gün säher bilen namaz okap, dogra edenden soň maňa: «Eşikleriňi geý, şyh Abu Seyit Abylhaýry görmäge gideli» diýdi. Men onuň bu aýdanlaryna haýranlar galdym. Iki bolup tirkeşip şyhyň hanakasynyň gapysyna bardyk. Şol wagt şyh Abu Seyit: «Eý, Hudaýyň Halyly¹, Hudaýyň Habybynyň² ýanyna gel». Men bu söze geň galdym. Kakam içeri girdi. Hujrede şyhyň ýeke özüdi. Ol:

¹ Hudaýyň Halyly – Halylylla – Allanyň sadyk dosty, Ybraýym pygamberiň lakamy.

² Hudaýyň Habyby – Habybylla – Allanyň söýgüli dosty. Muhammet pygamberiň lakamy.

«Meni galdyryň!» diýip, müritlerine gygyrdy, çünki şyhyň gojalan döwri aýaklarynda erbet agyry peýda bolupdy we aýak üstüne galyp bilmeýärdi, iki adam bolup, hersi bir goltugyndan tutup turuzýardylar. Bu onuň köp çillä oturanýndan we sansyz gezek guýa başaşak sallanyp, Gurhany Kerimi hatm edeninden bolupdy, şonuň üçin ol, köplenç, tagtda oturýardy. Beýigräk ýerde otursa, oňa ýerinden turmak aňsadrak bolýardy we aýaklaryny sallap, iki eli bilen tagtdan tekgeläp turýardy. Ýöne her gezek ýerinden turjak bolanda, müritlerinden iki adam ylgap gelip, onuň goltugyndan galdyrýardylar. Şyh kakamy gujaklap oturtdy we bir sagat özara gyzykly söhbet etdiler. Şondan soň ussat Ymam Abylkasym Kuşaýry geldi we olar hem bir sagat töweregi gürrüňleşip oturdylar. Şondan soň ussat Ymam ýerinden turup gitdi, kakam ussat Ymam Abylkasymyň yzyndan seredip otyrды. Şyh Abu Seýit kakamyň gulagyna agzyny eltip, bir zatlar diýenden, kakam şyhyň budundan öpdі. Men bu günki saparyma haýranlar galýardym. Soňra kakam ýerinden turup, gaýtmak bilen boldy. Haçan-da hanaka ýetenimizden, şu günki geň galan üç ýagdaýym barada kakamdan soradym. Olardan biri kakamyň şu wagta çenli Abu Seýide şeýle münküri bolup, şu gün säher bilen maňa: «Ýeriňden tur-da geýin, şyh Abu Seýidiň ýanyna zyýarata gideli» diýmegidi, ikinjisi, haçan-da biz şol ýere baranymyzda: «Eý, Hudaýyň Halyly, Hudaýyň Habybynyň ýanyna gel» diýmegi, üçünjisi bolsa ussat Ymam gaýtmak üçin daş çykanda, kakamyň onuň yzyndan seretmegi, şonda şyhyň kakamyň gulagyna bir zatlar pyşyrdanda, kakamyň şyhyň budundan öpmegidi. Şonda kakam şeýle jogap berdi: «Düýşümde owadan, sapaly, jana ýakymly bir ýerden geçip barýardym. Görsem, şol sapaly ýerde şyh Abu Seýit mejlis gurap oturan eken, töweregindäkileriň bolsa hetdi-hasaby ýokdy. Onuň aýdanlaryny ýürekden makullamaýanlygym üçin, men ýüzümi sowup geçdim. Şonda gaýypdan: «Sen me-

niň ýerdäki dostum mertebesindäki adamdan ýüzüni sowýarsyň» diýen owaz geldi. Şol sözi eşidenimden dünýä täzeden gelen ýaly boldum we öz ýanyndan «Eger ol Allanyň dosty bolsa, men kimkäm?» diýip pikir etdim. Şonda gaýypdan «Sen Allanyň Halylysyň» diýen owaz geldi. Men ukudan oýananymda göwnümde şyha münkürlükden nam-nyşan galmady, belki, her münkürligimiň ýerine mün sany dostluk duýgusy döredi. Şonuň üçin şu gün irden saňa: «Tur, geýin, şyhyň ýanyna zyýarata gideli» diýdim. Haçan-da biz gapa baranymyzda, ol: «Eý, Hudaýyň Halyly, Hudaýyň Habybynyň ýanyna gel» diýdi. Şonda men onuň düýnki düýşümden-de habarlydygyna we keramatynyň çäksizdigine göz ýetirdim. Haçanda ussat Ymam gaýtmak üçin yerinden turup ugranda, meniň kelläme: «Eger şyh Habyp derejesinde bolsa, meniň derejäm Halylyň derejesinde bolsa, ussat Ymamynyň nähilikä?» diýen pikir geldi. Şyh şonda agzyny meniň gulagyma golaýladyp: «Ol Allanyň Kelimullasydyr¹» diýdi. Men şonda şyhyň Haktagala we Subhanyň bendeleriniň ýagdaýyndan nähili habarlydygyna we onuň nähili derejededigine göz ýetirdim, özümi ýitirip, başymy galdyryp, şyhyň budundan öpdüm». Men şonda kakamdan: «Olaryň şeýle derejedediklerini, halatlydyklaryny nähili delillendirip bolar?» diýenimde, ol Pygamberimizden galan şu hadysy aýtdy: «Meniň ymmatymyň alymlarynyň derejesi Ysraýyl ogullarynyň pygamberliklerine barabardyr». Kakam şondan soň her gün şyhyň ýanyna salama barýardy ýa-da meni iberýärdi.

Ýigrimi dokuzynjy hekaýat

Amyt Horasany barada şeýle rowaýat aýdýarlar: Ol şeýle diýen: «Biziň şyhymyz Abu Seýide we onuň perzentlerine

¹ Kelimulla — Musa pygamberiň lakamy.

aýratyn hormat goýmagyma sebäp bolan zat şundan ybarat: Men ilki Nyşapura gelemde, ýönekeý bir atlydym we Azra derwezesiniň ýakynynda düşläpdim. Maňa «Hajyp Muhammet» diýýärdiler. Her gün iki gezek şyh Abu Seýit Abylhaýyryň hanakasynyň ýanyndan oňa seredip geçip giderdim we ony görýärdim. Ol gün maňa mübärek günleriň biri boldy, çünki ony oňat yrym edipdim. Bir gije ýatyrkam, şeýle pikir etdim: «Ertir şyhyň ýanyna baraýyn we sowgat-salam elteýin». Täze zikgelenen müň dirhem puly ýaglyga düwüp goýdum. Olaryň otuzy bir dinar hasaplanýardy. Men bu puly iki bölüp, ýarysyny kagyza doladym: «Ertir irden şyhyň ýanyna salama baramda, bu kümüş puly önünde goýaryn» diýdim. Öýde menden başga iňläär siňek ýokdy we bu barada men hiç kimiň ýanynda dilimi ýarmandym. Soňra göwnüme düwünçege düwen zadym köp göründi: «Bäş ýüz bolanda hem bolýar ahyry» diýip, düwünçekdäkini ikä böldüm we galan bäş ýüz dirhemi ýassygyň aňyrsynda goýdum. Irden turup, namazymy okadym-da, puly alyp şyhyň ýanyna gelip salam berdim, soňra getiren kümüş pullarymy Hasan Mueddebe berdim. Hasan minnetdarlyk bilen şyhyň gulagyna: «Hajyp Muhammet az-owlak pul getiripdir» diýdi. Şyh: «Mübärek bolsun, ol hemmesini getirmän, ýarysyny ýassygyň aňyrsynda goýupdyr, ol Hasana müň dirhem bergili. Hasanyň ýüregi rahatlyk tapar ýaly galan puluny hem getirsin» diýdi. Men bu sözi eşidenimden, haýdan-haý öýe çapar iberip, ýassygyň aňyrsyndaky puly getirdip, Hasana berdim. Soňra: «Eý, şyh, günämi öteweriň!» diýdim. Şyh meniň elimi gysyp: «Boldy, sag-aman bar» diýdi. Şondan soň meniň işlerim ugruna bolup başlady, hiç zada hor-zar bolmadym, hiç hili muşakgata sezewar bolmadym we işim ilerläp gitdi. Men her gün şyhyň ýanyna salama gelyärdim. Bir gün ol meniň zyymdan garap: «Bu ýigide ýagşy işler garaşýar» diýdi».

Otuzynjy hekaýat

Merwde Muhammet Abu Nasr Habyby atly Mawerannahr şyhларыndan biri bolan. Haçan-da Bugra han Mawerannahr so-pularyny gymmakçy bolanda, beýleki şyhlar bilen gaçyp, Mer-we gelipdir. Muhammet Habyby şol döwre çenli biziň şyhy-myzy Abu Seýidi görmän eken, çünki ol Merwe gelende, biziň şyhymyzy Nyşapura eken. Şol döwürde Merwde Abubekr Ha-typ atly ymam bolan, ol ymam Kaffadan ders alan eken. Onuň ýüreginde Nyşapura gitmek höwesi döreyär. Pir Muhammet Habyby onuň ýanyna gelip, şeýle diýen: «Meniň gulagyma ýetýän habarlara görä, sen Nyşapura hyýallanýarmyşyň, biziň saňa bir ýumşumyzy hem bar». Ol: «Näme ýumuş?» diýende: Ol oňa: «Şyh Abu Seýitden sora we jogabyny şol durşuna gylyny gymyldatman getir, ýöne ol şu soragy meniň soranymy bilme-sin, men barada Alladan başga hiç kim hiç zat bilmesin». Ymam Abubekr näme soramalydygyny sorayar. Ol maňa: «Zat galman ýok bolmagy mümkinmi?» diýende: «Bu zat meniň ýa-dymda galmaz, sen gowusy ony hata ýazyp ber» diýdim. Ol ýene-de tekrarlap, şyha özi barada hiç zat duýdurmazlygymy haýyş etdi. Abubekr Hatyp şeýle diýen: «Men Nyşapura gelip, kerwensaraýda ýük ýazdyrdym. Şol wagt iki sany sopy ker-wensaraýa gelip: «Merw kerweninde gelen hoja ymam Abu-bekr kim bolýar?» diýip soradylar. «Men» diýip jogap bere-nimden soň, olar meniň ýanyma gelip: «Şyh Abu Seýit salam aýdýar we: «Biz seni kerwensaraýda ýerleşdirip, bu ýerde rahat bolup bilmeris, goý, ol biziň ýanymyzda bolsun» diýýär. Men: «Hammama girip, boý täretini alanymdan soň, salama bararyn» diýdim. Soňra meniň ýadyma onuň halatlydygy hakyndaky gürrüňler düşdi, çünki ol halatly bolmasa, meniň gelendigimi nireden bilsin, bizden has tiz gelip, başga bir adamyň habar bermedigem belli zat. Ol men we meniň ýagdaýlarym barada

nireden habarly bolduka? Ine, saňa keramat we halat!» Men hammamda ýuwnup, boý täretini alanymdan soň, hammamyň gapysynyň agzynda duran şol derwüşlere gözüm düşdi, olaryň ellerinde gülüp we ud bardy. Olar: «Şyhymyz bizi seniň hyzmatyňa iberdi. Men olar bilen şyhyň ýanyňa ugradym. Şyh meni görenden «Hoş geldiňiz» diýdi-de:

Hoşluk bilen bagt dileýäriň pygambere we dostlaryna,
Iberileniň ýüzi pygamberiň ýüzi ýaly mübärekdir.

Salam berdim, ol salamymy alanyndan soň, şeýle diýdi: «Ol gojanyň iberen zady hem ýanyňda bolsa, biz ony hormat bilen kabul ederis, sen Merwden bu ýere gelýänçäň, biz sizden menzilme-menzil habar tutup durduk». Ymam Abubekr Hatyp: «Meniň dilim tutuldy» diýen. Şyh «Ýanyňda näme bolsa ber we gojanyň sargydyňy aýt» diýdi. Abubekr Hatyp: «Şol dem şyhdan şeýle bir howum basyldy welin, bar bilýän zadym ýatdan çykdy» diýen. Men «Eý, şyh, ýadymdan çykdy, men ony bir kagyza ýazypdym, ýöne ol hem ýol egin-başymda galypdyr» diýdim. Şyh: «Gojanyň aýdan zatlary bölek-büçeğräk hem ýadyňda galmadymy» diýenden has-da aljyradym. Şyh ýene-de: «Eger men gaýtalasam, onuň sowallary ýadyňa düşermi?» diýdi. Men: «Şyhyň aýdyşy ýaly bolar» diýdim. Şyh: «Sowal şundan ybarat, zat galman ýok bolmagy mümkinmi?!» Men: «Edil şyhyň diline gelşi ýaly» diýdim. Şyh maňa ýüzlenip: «Eger onuň jogabyny saňa häzir aýtsam, sen haýal etmän yzyňa öwrülmeli bolarsyň, gowusy, sen häzir öz işleriňi bitir, soragyň jogabyny bolsa gaýtjak bolanyňda aýdaryn» diýdi. Nyşapurda bolan günlerim her agşam onuň ýanyňa gelýärdim we ol meni uly hezzet-hormat bilen garşylaýardy. Haçan-da yzyna dolanmaga hyýallanamda, şyhyň ýanyňa gelip: «Gojanyň jogabyny aýdaýsaňyz?» diýenimde şyh: «Ol goja aýt: «Ol

birinem galdyrman oda köýdürer»¹ şeýle bolar we nam-nyşan galmaz»diýdi. Men: «Başymy egdim, ýöne düşünmedim. «Şyha şeýle düşündir» diýdim. Şyh: «Bu danalar babatynda beýle däl, şu beýti öwren-de, oňa aýt» diýdi. Beýt:

Jismim durky gözýaş bolup, iki çeşmim girýan boldy,
Göwräm seniň yşkyňda ýaşamaly.

Menden hiç zat galmaz, bu yşk näme?

Men durşuma magşuga öwrüldim, aşyk kim?

Men: «Şyh muny delil üçin bir ýere ýazsa, gowy boljak» diýdim. Onuň buýurmagy bilen Hasan Mueddep ýazyp, maňa berdi. Men Merwe ýetenimden, goja Muhammet Habyby geldi. Men oňa: «Eý, goja, sen meni soltanyň ýanyna iberipsiň, dünýäniň ähli syry onuň öňündäki tabagyň içindäki ýaly mälim» diýdim we bolup geçen zatlary oňa birin-birin aýtdym, meseleşniň jogabyny hem beýan etdim. Ol bu beýti eşidenden, nagra çekip, essinden gitdi. Iki adam bolup, göterip öýüne eltdiler we ol bende ýedinji gün diýlende amanadyny tabşyrdy. Alla oňa rehmet etsin!

Otuz birinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Nyşapurda bolan wagty, ol ýerde Abu Abdylla Kerramynyň sahabalaryndan Abylhasan Tuny diýilýän biri bolupdyr we şyhy düýbünden inkär edipdir. Onuň biziň şyhymyza bolan ýigrenji şeýle güýçli bolupdyr welin, her ýerde onuň ady agzalsa, ol şyha nälet okapdyr. Biziň şyhymyz Nyşapurda bolan wagty, ol bir gezek hem Adyna

¹ Gurhany Kerimiň 74-nji (muddassir) süresiniň 28-nji aýaty.

Kuýan köçesine, şyhyň hanakasyna ýa-da onuň töweregine barybam görmän, gaýybana ýigrenip geziberipdir.

Bir gün biziň şyhymyz: «Atlary eýerläň, hoja ymam Abylhasan Tunyňka görme-görşe gidýäris» diýipdir. Sopular we müritler janu-dil bilen oňa garşy bolup: «Heý-de ýanynda adyňy agzap bolmaýanyň, adyňy tutaýsaňam, nälet okaýanyň ýanyna görme-görşe baryp bolarmy?» diýipdirler. Şyh atlanyp ugrandan soň, olaryň hemmesi-de şyha goşulypdyrlar. Ýol ugrunda bir rapyzy¹ öýünden çykyp, biziň şyhymyzy we ýanyndakylary görenden, olara nälet okapdyr. Adamlar ony urup, ýaralamak isläpdirler. Şyhymyz şonda: «Gyssanmaň, mümkin, onuň lagnaty rehmet bolup gaýdyp geler» diýipdir. Adamlar: «Eý, keramatly şyhymyz, seniň ýaly pire nälet okaýana ol niçik rehmet bolup gaýdyp geler?» diýipdirler. Şyh: «Alla saklasyn, ol bize nälet okanok, özüniňkini dogry, biziňkini nädogry hasaplap, nädogrulyga Allanyň haky üçin nälet aýdýar» diýen. Ol adam golaýda durdy we şyhyň aýdýanlaryny diňleýärdi. Ol şyhyň sözlerini eşidenden, onuň atynyň öňüne özüni oklap: «Eý, şyh, eden günälerime toba edýärin, seniňki dogry we meniňki nädogry, maňa täzeden musulman bolar ýaly yslamy öwret» diýen. Şonda biziň şyhymyz: «Allanyň haky üçin nädogry okalan gargyşyň edýän täsirini gördüňizmi?!» diýen. Olar epesli ýöränlerinden soň, Hasan Mueddep bir derwüş: «Biziň şyhymyz size salama gelýär» diýip habar bermek üçin Abylhasan Tunyň ýanyna öňünden iberipdir. Ol derwüş baryp, şyhyň gelýändigini habar beren. Ymam Abylhasan Tuny şyha gargap, şeýle diýen: «Onuň biziň ýanymyza gelip, näme işi barka, ol isäýylaryň kilisesine² barsa gowy bolardy, onuň barmaly ýeri şol ýer». Şol gün dynç günü eken. Derwüş Hasan Mueddebiň

¹ Rapyzy –şaýy mezhebine degişli bir syýasy akym.

² Kilise – isäýylaryň ybadat edýän jaýy.

ýanyňa gelip, gören-eşiden zatlaryny birin-birin gürrüň beren. Bu zatlar şyha öňünden mälim eken, ýöne sypaýçylyk bilen: «Eý, Hasan, giden derwüş näme habar getirdi?» diýip soran. Hasan derwüşiniň diýenlerini birin-birin aýdan. Şonda şyh: «Goja näme diýýär?» diýen. Ol: «Kilisä gitseler gowy bolardy diýýär» diýip aýdypdyrlar. Şyh atyň jylawuny öwürüp: «Bismillahy-r-rahmany-r-rahym, gojanyň aýdyşy ýaly hem ederis» diýip, kilisä – buthana tarap ugrapdyrlar. Olar kilisä gelenlerinde, isaýylar toplanyşyp, öz ybadatlaryna meşgul ekenler. Olar şyhy görenlerinden, onuň daşyna üýşüp, gelmegini geň görüp, näme üçin gelendigi bilen gyzyklanyp ugradylar. Olar buthananyň sypasynyň öňünde asylgy duran Isanyň we Meryemiň heýkellerine çokunýardylar. Şyh ol heýkellere üns bilen seretdi we şeýle diýdi: «Adamlara Allany goýup: «Meni we enemy Hudaý ediniň»¹ diýip aýtdymy?». Senmi bulara: «Meni we meniň älemimi Hudaý diýip kabul ediň» diýen, eger Muhammet we onuň dini hak bolsa, derhal Hak Subhana we Tagala sejde kylyň» diýen. Şyh bu sözi aýdandan, heýkelleriň ikisi-de ýere gaçdy. Olar ýere gaçanlarynda ýüzleri kybla tarapa eken. Isaýylar beýle ýagdaýy gözleri bilen görensoňlar, perýat edip gygyryşdylar we derhal olardan kyrk adam musulman bolup, sopulyk lybasyny geýdiler. Olar musulman bolanlaryndan soň, musulman lybasyna girdiler. Şonda şyh ýygananlara ýüzlenip, şeýle diýen: «Her kim ýaşulynyň diýenini edip ýörese, şeýle bolar, bularyň hemmesi şol gojanyň aýdanlarynyň bereketinden boldy» diýen. Soňra şyh bilen täze musulman bolanlar hanaka bardylar. Bolup geçen wakany ymam Abylhasan Tuna habar berdiler. Ol şyhyň aýdan zatlaryny diňläp: «Hol iki sany tagta bölegini getirin, ondan kejebe ýasap, meni üstüne ýüklän-de, şyhyň ýanyňa alyp baryň» diýen. Ony kejebä mündürüp, şyh

¹ Gurhany Kerimiň 5-nji (Supra) süresiniň 116-njy aýaty.

Abu Seýidiň ýanyna getirdiler. Ol şyhyň hanakasynyň işigine barandan: «Meni kejebeden düşüriň» diýdi. Ol kejebeden düşürilenden soň, şyhyň tagtynyň önüne barýança, nagra tartyp, ýanynlap bardy, soňra şyhyň aýagyna ýykylyp, nagra çekdi, töweregindäkiler onuň bolşundan heýjana geldiler. Ol hyrka geýmek islände, şyh hem razylaşdy, öňki edenlerine toba edip, günäsiniň ötülmegini sorady, biziň şyhymyz müritleri we pikirdeşleri bilen birlikde onuň günäsini geçdiler.

Otuz ikinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Abu Seýit Abylhaýr Nyşapurda bolýan wagtlyry bir gün birnäçe derwüşleri we müritleri bilen bazaryň içinden geçip barýan eken. Şol wagt bir topar dilewarlar Tusdan gelipdirler we sema aýdýan ekenler. Soňra olar hanaka gelip, şeýle diýdiler: «Eý, şyh! Tusdan dilewarlar we dostlar gelip, bazarda sema aýdýarmyşlar, biz hem baryp olary diňläýsek» diýipdirler. Şyh Hasan Mueddebe ýüzlenip: «Daş çykalyň we Nyşapuryň bazaryndakylary göreliň, biziň haýsamyzyň hoşroýrakdygymyzy göreliň. Oňa dostlaryň gelendiklerini we derwüşleriň owazyny eşitmek isleýändigimizi aýt, olar üçin saçagy giňden ýaz, goý, bu gije olar oňat demdynçlaryny alsynlar» diýen. Hasan daş çykyp, Nyşapuryň bazaryny aýlanyp çykandan soň, şyhyň ýanyna geldi. Şyh ondan: «Näme iş bitirdiň?» diýip soranda, ol: «Men bütün Nyşapury aýlanyp çyksamam, senden hoşroý kişini görmedim» diýen. Şyh bu sözi eşidenden, arkasyndan bir dilhaty alyp: «Eý, Hasan, muny biziň Abu Japarymyzyň ýanyna alyp bar-da, «maňa elli dinar ber, çünki biz şu agşam ähli dostlarymyzy zyýapada çagyryp, tuslylaryň semasyna tomaşa etmekçi, goý, olaryň ýüreklerinde saňa bolan minnetdarlyk oýansyn diý» diýen». Hasan şonda şeýle diýen: «Men şyhyň aýdyşy ýaly, Abu Japaryň

dükanyňa bardym we şyhyň aýdanlaryny gylyny gymyldatman oňa ýetirdim. Abu Japar: «Eý, Hasan, şyhyň öz agzy bilen: «Biziň Abu Japarymyzyň» diýenine güwä geçip bilermisiň?" diýende men: «Ertir kyýamat gopanda-da, men şyhyň öz agzy bilen: «Biziň Abu Japarymyz» diýenine güwä bolup bilerin» diýdim. Abu Japar elli dinar nagt puly kagyza dolap maňa berdi, şyhyň dilhatyny bolsa yzyna gaýtaryp: «Bulary şyha eltip ber» diýdi. Men ol ýerden şyhyň ýanyňa gelip, getiren zatlarymy gowşurdym. Abu Japar hem meniň yzym bilen hanaka depesinde tabakda elli dinary göterip gelýän gulamy bilen işikden girdi. Ol getiren zatlaryny şyhyň önünde goýup: «Hasanyň getirenleri siziň aýdan zatlaryňyz, bu zatlary bolsa siziň öz agzyňyz bilen: «Biziň Abu Japarymyz» diýeniňize hoşwagt bolup getirdim. Siz şu tyllalar bilen çagyryjak adamlaryňyzy çagyryň, dilhatyny bolsa ýyrtyp taşlaň, inşalla, kyýamatda siziň bu sözleriňiz meni goldar» diýdi.

Otuz üçünji hekaýat

Biziň şyhymyz Nyşapurda bolan döwri onuň ýörite hadymy Hasan Mueddep her kimden sadaka toplap, derwüşler üçin sarp eder eken. Eger sadaka gijä galsa, olar diläp başlaýardylar. Bir gün olaryň hemmesi hanakanyň gapysynyň agzyna ýygnanypdyrlar. Şyhymyz Hasan Mueddebe: «Goý girsinler» diýen. Olar içeri girenlerinden, şyha hyzmat etmek üçin garaşyp oturypdyrlar. Şol wagt togap edip ýören bir oglan geçip barýardy we «Natuf»¹ diýip gygyrýardy. Şyh: «Ol togap edip ýöreni getiriň» diýenden, ony alyp geldiler. Şyh: «Onuň bar zadyny barlaň» diýýär. Onuň bar ýygnan zadyny sopularyň önlerinde goýdular we olar iýip gutardylar. Şonda oglanjyk: «Meniň zatlarymyň

¹ Natuf — togap edýäris.

bahasyny zer bilen tölän!» diýýär. Şyh: «Getirerler» diýýär. Bir sagat geçenden soň, oglan ýene dillenyär. Şyh: «Bolar» diýip jogap berýär. Üçünji gezek hem şeýle ýagdaý gaýtalanýar we şyh: «Getirerler» diýip jogap berýär. Şonda oglanjyk: «Haly-pam meni urar» diýip aglap başlaýar. Şol wagt hanakanyň gapysyndan bir adam içeri girip, içi tyllaly haltajygy şyhyň önünde goýup: «Şuny pylany iberdi we özi hakynda dogadileg etmegiňizi haýyş etdi» diýýär. Şyh Hasan Mueddebi çagyryp: «Muny zerur adamlara paýla» diýdi. Hasan her kime ýetdik tylladan paýlady we oglanjygyň hem hakyny berdi. Geň ýeri iberilen puldan bir tylla kem-de bolmady, artmadam. Şyh şeýle diýdi: «Bu zatlaryň hemmesi oglanyň gözyaşy sebäpli boldy».

Otuz dördünji hekaýat

Biziň şyhymyzyň karysy ussat Abdurahman şeýle diýen: «Bir gün biziň şyhymyz Nyşapurda mejlis gurnapdyr. Şyhyň şol mejlisinde bir alawy hem bar eken. Ol: «Nesep¹ bize berlen, şyhda bolsa hormat bilen döwlet bar» diýen. Şyhymyz derhal ol alawa seredip: «Mundan has gowy bolmaly, mundan has gowy bolmaly» diýen. Soňra ol ýygananlara ýüzlenip, ýene: «Mundan gowy bolmaly, mundan gowy bolmaly» diýen. Siz Seýidiň näme diýýänine düşündiňizmi? Ol: «Bizde nesep bar, hezzet-hormat bilen döwlet hem şol ýerdedir» diýen. Ýöne siz biliň, Muhammet alayhyssalamda näme bolan bolsa, nesepden däl-de, nesibesinden tapandyr, ýogsa Abu Jähil bilen Abu Lähap hem şol nesepden ahyry. Siz nesebe kanagat etdiňiz, biz nisbete² guwanan, ýöne muňa hem kanagat edip bilmeýäris, çünki hezzet-hormaty we döwleti nesibe berdi, biziň beýik

¹ Nesep – şejere, asyl; gelip çykyş.

² Nisbet – degişlilik, baglylyk.

Taňra baryňan ýolumyz hem nesep däl-de, nisbetdir, ýagny deňişlilikdir, baglylykdyr.

Otuz bäşinji hekaýat

Atam şyhylyslam Abu Sagyt şeýle diýipdi: «Bir gün biziň şyhymyz Nyşapurda mejlis gurnapdyr. Şol mejlise bir dana kişi hem baran eken. Ol öz ýanyndan: «Bu adamyň aýdýan zatlary Gurhany Kerimiň ýedi böleginde hem ýok» diýýär. Şyh şol bada ol akyldara ýüzüni öwürüp: «Eý, alym kişi, seni ynjalykdan gaçyrýan zat biz üçin gizlin däl, biziň aýdýan zatlarymyz Gurhany Kerimiň ýedi bölüminiň sekizinjisindedir» diýen. Şonda dana kişi: «Sekizinji bölüm haýsy bolýar?» diýip soranda, şyh: «Ýedinji bölek «Eý, resulym, size Perwerdigäriňiz tarapyndan berlen zady [olara] ýetiriň»¹, sekizinjisi bolsa: «Allanyň öz bendesine [Muhammet alaýhyssalama] inderen wahyny getiriň»² diýlendir. Siz: «Beýik Taňrynyň sözleri çäkli we belli bir mukdardadyr» diýip pikir etdiňizmi? Allanyň sözlerine gutarma ýokdur. Ol ýedi bölüm Muhammede iberilen, ýöne onuň sadyk bendeleriniň ýüreklerine açylýan nygmatlary sansyz we bimöçberdir. Onuň bendeleriniň ýüreklerine her pursatda Pygamberimize aýdylan habarlar ýaly habarlar gelýär, çünki ol Pygamberimize: «Allanyň nuruna bakýan mümminiň parasatyndan saklangyn» diýen. Soňra:

Sen meniň janymyň rahaty, anyklamak bu habar däl,

Anyklamakdan, arkaýýndan, habardan ne peýda bolar.

Soňra sözünüň üstüni ýetirip, şeýle diýdi: «Habarlarda getirilişine görä, bir tagtanyň (lowhy mahfuz) giňişligi şeýle uzyn

¹ Gurhany Kerimiň 5-nji (Supra) süresiniň 67-nji aýaty.

² Gurhany Kerimiň 53-nji (Ýyldyza kasam) süresiniň 10-njy aýaty.

bolup, 4000 ýyllap ýyndam at çapdyrsak-da, ol burçundan beýleki burçuna ýetip bilmeris, gyldan inçe setirler bardyr, Adam atadan kyýamat ahyryna çenli boljak zatlar şonda ýerleşendir. Ondan daşgary zatlary Alladan özge hiç kim bilmez».

Otuz altynjy hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seýidiň Nyşapurda wagyz aýdýan döwürleri oňa, aýdýan zatlaryna ýürekden münküri adamlar köpdi. Şeýle adamlardan biri-de Sagyt kazydy. Ol, daşyndan göräýmäge, şyha hem münkürlük edip-de duranokdy, emma öz pikirdeşleri bilen duşanda, olaryň başlygy, öndebaryjysy hökmünde onuň keramatyny inkär edýärdi, ýüregi bilen ýigrenýärdi, ýogsa oňa adamlar: «Şyh: «Dünýä damakgana dolsa-da, biz haram zat datmarys» diýýär» diýip düşündirjek bolýardylar.

Bir gün kazy Sagyt öz ýanyndan şeýle diýdi: «Şu gün men ol adamy akylyna aýlandyraýyn» diýip, meñzeş, biri-birinden tapawutlandyryp bolmaýan iki sany guzyny tapmaklygy buýurýar. Ol guzularyň birini halal bahadan, beýlekisini haram nyrdan alýar. Olaryň ikisini-de birmeñzeş arassalap, birmeñzeş bişirip, tabaga salyp goýýarlar. Ol töweregindäkilere: «Men şyhyň ýanyna salama gitjek. Biz gapydan girip, bir sagat oturanymyzdan soň, siz bu gowrulan berre guzulary eltip, şyhyň önünde goýuň, şonda onuň keramaty, halaly-haramy seljerýändigini belli bolar» diýen. Haçan-da Sagyt kazy biziň şyhymyzyň ýanyna gelýärkä, birnäçe adam kazynyň buýrugyny berjaý edip, gowrulan guzulary başlarynda göterip, uly ýoluň çatrygyna ýetenlerinde, bir topar serhoş gulamlar bulara pete-pet gabat gelýärler. Olar kazy Sagydy gamçy bilen ýenjip, suwuny çykarýarlar, haram berräni bolsa alyp gidýärler. Olar şyhyň hanakasyna elleri bir guzuly gelýärler we şyhyň önünde goýýarlar. Kazy Sagyt olara seredip, gaharyna bäs gelip bilmeýärdi.

Şonda şyh kazy Sagyda ýüzlenip: «Eý, kazy, maslykçy itler haramhorlygyny etdiler, haramy haramylar alyp gitdiler, halal bolsa halala galdy. Sen oňa hiç hapa bolma» diýdi. Şondan soň Sagyt kazy aljyraňňylyga düşdi, şyhyň keramatyna ýürekden bolan münkürligini köki-damary bilen goparyp taşlady, eden işine toba etdi. Ol şyhdan ötünç sorap, günäsini geçmegini haýyş etdi we şondan soň hemişe şyhyň ýanyna gelip durdy.

Otuz ýedinji hekaýat

Biziň şyhymyz Nyşapurda wagty bir täjir oňa bir daňy ud bilen Nyşapur zerinden müň dinar pul getirdi. Şyh ol pula adamlary çagyryp, zyýapat bermegi tabşyrdy. Hasan şyhyň aýdyşy ýaly, müň dinary alyp zyýapata başlady. Ilki tamdyr getirdiler we şyhyň görkezmesi boýunça bir daňy udy şol durşuna tamdyra salyp ýakdylar. Şyh: «Goý, goňşy-golamlar hem onuň hoşboý ysyndan nesibesini alsynlar» diýdi. Şyhyň görkezmesi boýunça köp sanly şem alyp, töweregi gündizlik ýaly ýagtyldylar. Şol döwürde öz işine jany-teni bilen berlen, birehim bir bazar gözegçisi bardy. Ol şyhy we sopulary ýüregi bilen ýigrenýärdi we hanaka gelip, şyha şeýle diýen: «Seniň bu edýän işiň näme? Bu isrip etmek nämäniň alamaty? Heý, şu wagta çenli gündiziň günü şem ýakylanyny we bir daňy uduň şol durşuna tamdyrda ýakylanyny görüp-eşidipmidiň, şeýle zatlar şerigatda dogrumy?» diýip gygyran. Şyh: «Biz onuň şerigatda ýol berilmesiz zatdygyny bilmeýäris, beýle bolsa bar-da, özüň söndüräý» diýen. Bazar gözegçisi şemiň ýanyna baryp, ony üfläni hem şoldy welin, sakgalyna ot düşüp, geýimlerine çenli ýakdy. Şyh şeýle diýdi:

Biribaryň her bir ýakan şemini,
Kim öçürjek bolsa, sakgaly ýanar.

Bazar gözegçisi şyhyň aýagyna ýykylyp, toba kyldy.

Otuz sekizinji hekaýat

Nyşapurda bir harsydünýä derwüş bolup, işi-pişesi baýlyk toplamak bolan. Şeýdip, ol beýlesine ep-esli zat atan eken. Bir gün onuň öýüne ogry girip, ähli gazananlaryny alyp gidipdir, diňe derwüş geýiminiň bir ýerine ogrynça tiken teňňeleri galypdyr. Ol ertesi uly gynanç-alada bilen gezse-de, hiç kime bolup geçen zat barada kalam agyz söz diýmän, şyhyň mejlisine gelýär. Şyh sözünüň arasynda şol derwüşe ýüzlenip: «Eý, derwüş, diňle!» diýýär. Beýt:

Dogry, janym, üçegñize men mündüm,
Düýnki baran ogry däl, ol mendim.

Ol derwüş muny eşideninden, haýran galyp haýkyrdy we şyhyň ýanyna gelip galanja pullaryny hem onuň önünde goýdy. Şonda şyh: «Derwüş şeýle bolmaly, onda hiç hili artyk-süýşük zat bolmaly däl» diýdi.

Otuz dokuzynjy hekaýat

Hasan Mueddep şeýle gürrüň beren: «Bir gezek Nyşapurda biziň şyhymyz mejlisini tamamlandan soň, adamlar dargaşdy-lar we men hemişekiler ýaly, onuň hyzmatynda durdum. Meniň bar aladam toplanan bergileri üzmekdi, ýöne algydarlar diläp duranlarynda-da, hiç hili nagt pul ýokdy. Men bu barada şyh bir zatlar aýdar öýdüp garaşýardym, ýöne ol bu barada dil ýarmagam islänokdy. Şyh maňa: «Yzyňa seret» diýen ýaly yşarat etdi. Görsem, bir kempir hanakanyň agzyna ýetip gelýän eken. Men ýanyna baranymdan, ol pully haltajygy elime berdi-de:

«Şunuň içinde ýüz dinar altyn bar, sen şyha aýt, goý, ol biziň işlerimiziň rowaçlanmagy üçin ýagşy dilegler etsin» diýdi. Men ony alyp begendim we algy-bergi hasaplarym bilen birlikde şyhyň önünde goýdum. Şyh: «Şulary al-da, Habra mazarystanlygyna bar. Ol ýerde ýarysy ýykylan gümmezli jaýda bir garry adam ýatandyr. Sen onuň ýanyna bar, biziň salamymyzy aýdyp, bu tyllalary ber-de: «Şulary al-da, ýene geliber, saňa ýene-de bereris, sen gelyänçäň biz garaşyp oturarys» diý» diýip sargady.

Hasan şeýle diýdi: «Men şyhyň aýdan ýerine bardym. Görsem, ysgyn-mydardan gaçan bir goja tambury ýassyk edinip ýatyrdy. Ony oýaryp, şyhyň salamyny aýtdym we iberilen tyllany gowşurdym. Ol ala-gykylyk edip: «Meni şyhyň ýanyna eltiň» diýdi. Men onuň hal-ahwalyny soradym, şonda goja şeýle diýdi: «Men, görşüň ýaly bir goja kişi, kärim tambur çalmak. Ýaş wagtyam adamlaryň arasynda uly abraýdan peýdalanýardym, şu şäherde iki adamyň başy jemlense, üçünjisi mendim, köp şagirtlerim bardy. Indi, görşüň ýaly, gojaldym we şu hala düşdüm. Men indi hiç kime gerek däl. Maňa bir döwüm çörek tapmak hyllalla, elimden bolsa gelyän zat ýok, men indi hiç kime gerek däl, bizi öz günümize goý» diýip, öýden çykaryp kowdular. Indi meniň gonara golum, batara kölüm ýok. Şonuň üçin şu mazaryстана gelip, aglap, beýik Taňrynyň dergähine mynajat edip: «Eý, Allam, ýaşlyk ýyllar geçip gitdi, indi elimden gelyän kär ýok, adamlar menden yüz öwürdiler, aýalym we çagalarym meni öýden çykaryp kowdular, indi ýalňyz sen we men, men we sen. Şu agşam seniň şanyňa saz çalaýyn welin, meniň rysgalymy ber» diýip, ýalbardym. Men tä daň saz berýänçä, saz çalyp, aglap, Hudaýa ýalbardym, haçan-da azan sesi çykanda uklap galypdyryn, şol ýagdaýda hem sen geldiň» diýdi.

Hasan şeýle diýdi: «Biz tirkeşip şyhyň ýanyna bardyk. Şyh öz ýerinde otyrdy. Goja şyhyň aýagyna ýykylyp toba etdi. Şonda şyh: «Eý, sahawatly adam, sen hor-homsulykda görgi baryny görüp, harabada ýaşadyň, ýöne bu hem biderek gitmedi, gitde, ýene çal, bu tyllalary bolsa sowun» diýdi. Soňra maňa ýüzlenip: «Eý, Hasan, henize çenli hiç kim Allanyň ýoluna sadaka berip ýalňyşan däl, ol tyllalar bolsa, diňe şoňa niýetlenen, ýöne saňa hem şonça zat geler» diýdi. Hasan şeýle diýipdir: «Şol günüň ertesi şyh mejlisi tamamlanda, bir adam gelip, maňa iki ýüz dinary berip: «Şulary şyha gowşur» diýdi. Şyh şonda maňa: «Bulary bergiňe ber» diýdi. Men ol pullary bergilerime berip, algy-bergiden arkaýynlaşdym.

Kyrkynjy hekaýat

Hasan Mueddep şeýle diýen: «Biz Nyşapurda bolýan wagtymyz sopularyň sany köp bolansoň, esli bergi toplanypdy. Men şyhyň bir zat diýerine garaşýardym, çünki oňa ýatlatmagyň hajaty ýokdy. Bir gün ertir namazyny okap bolanymyzdan soň, şyh şeýle diýdi: «Eý, Hasan, galam-kagyz getir». Men: «Allahu ekber» diýip, kagyz-galam alyp geldim. Şyh şeýle ýazdy:

Isle Merwe git, isle Hyrada,
Nirä gitseň iki «sygyr», bir «eşek» taparsyň.

Soňra maňa şeýle diýdi: «Muny al-da, hanakanyň daşyna çyk, soňra sag tarapa git, muny bolsa öňünden kim çyksa, şoňa ber». Men şyhyň aýdanlaryny diýşi ýaly berjaý etdim. Bir ýaş ýigit meniň ýanyma geldi, biz salamlaşdyk. Men oňa şyhyň salamyny aýdyp, kagyzy berdim. Ol kagyzy ogşap, gözlerine sürtdi, ýöne garaňkyrak bolansoň okap bilmedi. Biz hamma-

myň agzyna geldik. Ol ýigit şol ýerde haty okady. Ýazylan zat oňa degişli eken. Maňa: «Meni şyhyň ýanyna alyp bar» diýdi. Men ony şyhyň ýanyna alyp geldim. Ol salamlaşandan soň, ýüz dinar tyllany, ep-esli müşki we udy şyhyň öňünde goýdy. Şyh oňa: «Sen arkaýyn bol, hemme zat seniň isleýşiň ýaly bolar» diýdi. Ol ýigit çykyp barýarka, maňa: «Meniň bile ýör» diýdi. Men onuň bilen gitdim we bir kerwensaraýa bardyk. Ol ýene ýüz dinary alyp, maňa berdi-de: «Bulary şyhyň bergilerine sarp et, eger hemme zat gülala-güllük bolsa, men saňa ýene ýüz dinar bererin» diýdi. Men ondan: «Nähili kynçylyga sezewar bolduň?» diýdim. Ol: «Meniň iki sany söwdagär ýoldaşym bardy, olaryň biri Bulgardan, beýlekisi Nihrawaladandy¹. Olardan üç ýyldan bäri habar-hatyr ýokdy. Agşam Merwden biri gelip, dostumyň Merwe gelendigini habar berdi. Men Merwe gitmäge küýlenip durkam, şol agşam başga biri Hyratdan gelip, aşnamyň Hyratdadygyny aýtdy. Men haýsynyň ýanyna gitjekdigimi bilmän ikerjiňlenip, Merwe gitjegimem, Hyrada gitjegimem bilmän ýaýdanyp durdum. Men uzyn gije şu pikirde boldum, säher wagty: «Gel, şyhyň huzuryna baraýyn, oňa ýüz tyla we müşk-anbar sowgat edip, Hyradamy ýa-da Merwe gitmelidigimi soraýyn, soňra şonuň aýdany bilen bolaýyn» diýen netijä geldim. Şu maksat bilen irden ýola çykanymdan, saňa sataşdym we elime şu kagyzy berdiň. Indi şyh meniň maksadymyň şu ýerde hasyl boljakdygyny aýdandan soň, ýüregim ynjalady we näme boljakdygyna garaşybermekden başga zat galmady». Öýle namazy wagtynda men bazardadym. Şol wagt ol ýigit meniň ýanyma ylgap geldi-de: «Eý, Hasan, meniň Merwdäki söwdagär dostum geläýdi. Şyh meniň ýüregimdäkini bileni üçin, gel, men hem seniň arzuwlaryňy hasyl edeýin». Ol ýüz dinar alyp, maňa berdi. Men şyhyň ýanyna gelip bolan

¹ Nihrawala - Hindistanda bir şäheriň ady.

wakany birin-birin gürrüň berdim. Şyh şeýle diýdi: «Indiden beýläk bergilerimi nähili üzerkäm diýip gussa batmagyn, şu üç ýüz tyllany al-da, bergileriňi ber, bu adamlaryň iýýän zatlary seni gaýga batyrmasyň, çünki ryzky berýän beýik Taňrynyň özüdir».

Kyrk birinji hekaýat

Hasan Mueddep şeýle diýerdi: «Sowalgamyz bolmany üçin, birnäçe gün bäri hanaka et getirip bilmeýärdim, köpçülik bolsa et iýmek isleýärdi. Bir gün biziň şyhymyz mejlisden soň, maňa şeýle diýdi: «Eý, Hasan! Tur-da, şol ýigidiň ýanyna bar». Men onuň barmagy bilen yşarat eden ýigidiniň ýanyna bardym. Ol ýigidiň ýanyna baranymdan, şyh şeýle diýdi: «Eý, ýigit, ol düwünçegiňi, dinary we hepbäni oňa ber». Ol ýigit daňyny çözüp düwünçegi maňa berdi. Men turup, puly şyhyň ýanyna getirdim. Şonda şyh şeýle diýdi «Esperise¹ bar, bir ýaş gassap ýigit bardyr. Ol süýt bilen semredilen bir berre guzyny satjak bolup durandyr, sen ony tylla dinara satyn al-da, hapa atylýan çukura okla, goý, ony ýyrtyjy haýwanlar iýsinler». Men gitdim we barýançam ýolugra: «Haçan-da hanakada iýmäge bir dogramça et ýokka berre guzyny itlere bermek nämä gerekkä?» diýip gamlanýardym. Esperise baranymda şyhyň aýdyşy ýaly ýagdaýy gördüm we ol berre guzyny satyn almak isledim. Ol: «Ony baş danga satmak isleýäris, bir dinar az bolsa-da bermekçi däl» diýdi. Men onuň aýdanyny berip, guzyny satyn aldym we ol ýigit bilen bile baryp, berre guzyny itleriň öňüne taşladym. Adamlar bolsa haýran galyp, bize seredişip durdylar. Ol ýigit aglap başlady we şeýle diýdi: «Meni şyhyň ýanyna alyp bar». Men ony şyhyň ýanyna alyp geldim. Ol şyhyň

¹ Esperis – Eýranda Tusuň töwereklerinde ýerleşen bir obanyň ady.

ýanyňa geleninden, onuň aýaklaryna ýykylyp, şeýle diýdi: «Eý, şyh, men toba etdim». Men şyhyň ýanynda durdym. Şonda şyh maňa şeýle diýdi: «Eý, Hasan, bu ýaş ýigit şol berre guzy üçin görgi baryny görse-de, guzy düýn öldi. Bu ýigit ony zyňmaga dözmedi, biz hem maslygyň musulmanlara berilmegini rowa görmedik. Bu adam öz maksadyna ýetdi we itler hem garynlaryny ýagladylar, sen nämä gamlanýarsyň? Bular arassa adamlar, olar diňe halal lukma iýip, şübheli zada bakmaýarlar». Guzusyny satdyryp, tylla alan adam hem otyrды. Ol mal-garaly çarwa kürtdi. Ol ýerinden galyp, şeýle diýdi: «Eý, şyh, mende halal goýunlar bar we olardan ýigrimi sanysyny sopular üçin niýetläp goýupdym» diýdi. Şyh: «Şeýle hem bolmalydy, ýagny ilki itler garynlaryny ýaglamaly, bu adam niýetine ýetenden soň bolsa, size halal et nesip etmelidi» diýdi.

Kyrk ikinji hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seyit Nyşapurdaka, Mutarraz metjidi-niň azançysy bir gün daň bilen minara çykyp, Gurhany Kerimi okaýardy. Minaranyň golaýynda bir türkmen keselläp ýatyr eken. Azançynyň sesi oňa örän ýarapdyr we köp aglapdyr. Ol şol gün bir adamy azançynyň ýanyňa iberip, ony öýüne çagyrypdyr we ondan: «Düýn minarada Gurhany Kerimi okan sen-midiň?» diýip sorapdyr. Ol: «Hawa» diýip, jogap berenden soň, ýene-de okamagyny haýyş edipdir. Azançy ýene-de bäs aýaty okapdyr. Türkmen aglap, azança iki tylla beripdir. Azançy türkmeniň ýanyndan çykyp, şyhyň metjidine gelipdir. Şol wagt şyh wagyz aýdyp duran eken. Mejlis dowam edip duran wagty iki sany segban¹ şyhyň hanakasynyň agzyna gelip, şyh-dan zat diläpdirler. Şyh ýaňky azança ýüzlenip: «Ýaňky

¹ Segban – itbakar.

türkmeniň saňa beren iki tyllasyny hersine birini ber» diýýär. Azançy öz ýanyndan: «Türkmen bu tyllalary ýanynda hiç kim ýokka maňa beripdi, şyh muny nädip bildikä?» diýip pikirle-nipdir. Şyh oňa: «Tamdyr gyzanda ýapylýandyr, sen başga hili pikirem edip durmagyn» diýipdir. Azançy onuň aýdanlaryna hoş bolup, altyn teňňeleri olara beripdir.

Kyrk üçünji hekaýat

Hasan şeýle diýdi: «Bir gün Nyşapurdakak, şyhymyz Abu Seýit meni ýanyna çagyryp: «Daşary çyk-da, saga öwrül, kim saňa ilki gabat gelse, eliňi uzat-da, nämäň bolsa bári ber» diý. Men, şyhyň aýdyşy ýaly, daşary çykyp gitdim, bir gäwürü görüp, ýanyna bardym-da, elimi uzadyp ýoluny kesdim. Gäwür maňa: «Men ilki musulman bolaýyn, meni şyhyň ýanyna elt» diýdi. Men ony şyhyň ýanyna alyp bardym. Ol: «Eý, şyh, me-niň musulman bolmagyma kömek et» diýdi. Ol iman getirip, musulman boldy we baryny-ýoguny sopulara harç etdi.

Kyrk dördünji hekaýat

Nyşapurda bolýan wagtly bir gün biziň şyhymyz Hasan Mueddebi ýanyna çagyryp, oňa şeýle diýen: «Sen şäheriň emiri Musabbah Nakybyň ýanyna bar-da: «Şu gün derwüşler üçin saçak ýaz» diý. Ol şäheriň tertip-düzgünine gözegçilik edýän, barypýatan zalym, derwüşleri ýigrenýän we şyha duşman adamdy. Hasan şeýle diýen: «Men gitdim, ýöne ýolda barýar-kam: «Nyşapurda şondan zalym, şyha şondan münküň adam ýok, munuň soňy nähili gutararka?» diýen pikir kalbymda at salýardy. Musabbah Nakybyň ýanyna bardym, görsem, ol biri-ni ýenjip dur, adamlar bolsa üýşüp, oňa tomaşa edýärdiler, men haýran galyp, seredip durdum. Birden Nakybyň gözi maňa

düşdi-de şeýle diýdi: «Ol sopy bu ýerde näme işläp dur?». Biri gelip bu soragy maňa berdi. Men onuň ýakynyna baryp, şyhyň salamyny gowşurdym we şeýle diýdim: «Şyh saňa sopular üçin saçak ýazsyn diýýär». Ol meniň gepimi ýaňsa alyp bir zatlar diýdi. Soňra içi kümüş pully haltajygy alyp, maňa oklady-da, şeýle diýdi: «Näme, şyh haram gazanylan kümüş pullardan saçak ýazmak isleýärmikä? Sen şyhyňa aýt, men şu kümüş pullary şu adamyň depesinde taýak döwüp aldym». Men kümüş pullary alyp, şyhyň ýanyna getirdim. Şyh maňa: «Pullary al-da, et, nogul-nabat, umuman, saçak üçin zerur zatlaryň hemmesini al» diýenden, derwüşler geň galyp, aňka-taňka boldular. Men gidip gerek zatlaryň hemmesini alyşdyrdym, saçak ýazylmaly wagty kemini goýman saçak ýazdyk. Şyh gol uzadyp nahar aldy, töweregindäkiler hem näteklerini bilmän nahara başladylar.

Ertesi gün şyh mejlis geçirýärkä, bir ýaş ýigit ýerinden turup, şyhyň ýanyna gelip aglap, şyhyň aýagyny ogşap, şeýle diýdi: «Eý, şyh, men size hyýanat etdim, günämi ötüň, eden işlerime toba edýärin, size eden hyýanatyň üçin taýak iýdim» diýip, bir haltajykdaky kümüş pullary şyhyň öňünde goýdy. Şyh oňa: «Sen eden hyýanatyňy ile-de aýt» diýenden, ol ýigit şeýle diýdi: «Kakam soňky demini sanap ýatyrka, meni ýanyna çagyryp, iki haltajykdaky kümüş pullary maňa berip: «Men aradan çykanymdan soň, bu pullary Mäneli şyhyň ýanyna alyp bar, goý, ol bu pullary derwüşlere sarp etsin» diýip wesýet edipdi. Kakam ýurduny täzeländen soň, men şeýtanyň päline gidip: «Men bu pullary şyha eltip berenimden, özüm sownaýyn, bu meniň halal mirasym ahyry» diýip pikir etdim. Emir meni ýalan töhmet bilen tutdy, ýüz taýak urubam, kümüş pully haltajyklarymyň birini aldy, şol aralykda hem siziň hyzmatkäriňiz gelip, emire siziň habaryňyzy ýetirdi we emir ol pully haltajygy siziň hyzmatkäriňize berdi. Ol pullar siziňki, beýleki

pully haltajygam getirdim we eden işlerime puşman ed-ýärin» diýdi. Şyh şonda: «Eý, sahatly ynsan, sen bolan zat-lary ýüregiňe ýakyn alma, seniň görjegiň öňdedir» diýen. Soňra şyh köpçülige ýüzlenip, şeýle diýen: «Bu adamlaryň rysgalyna gelýän zatlaryň hemmesi halaldyr». Bu wakany Musabbah Nakyba eşitdirýärler. Ol gelip, şyhyň aýagyna ýykylyp, adam-lara gaýdyp zulum etmejekdigini aýdyp, şyha mürit bolýar we derwüşlere hemaýat edip, adamlara azar bermesini goýýar.

Kyrk bäşinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Nyşapurda bolýan döw-ründe ady il içinde tanalýan iki sany adam öz aralarynda dille-şip, keramatlydygyny ýa-da dældigini bilmek üçin, şyhy synap görmek isleýärler. Olar öz aralarynda: «Gel, şyhyň ýanyna ba-raly, ondan bahana bilen bir zat alaly-da, etli ýarma iýeli» diýenler. Şol niýet bilen olar şyhyň ýanyna gelýärler-de: «Eý, şyh, biziň bir goňşy gyzymyz bar, ol biçäräniň ata-enesi ýok, biz ony durmuşa çykarýarys, oňa gerek zatlary bolsa her kim güýjüniň yetdiginden kömek edýär. Biz zerur zatlaryň hem-mesini diýen ýaly aldyk we şu agşam gaýyn öýüne ugradýarys, ýöne oňa bir şem gerek. Biz pikir edip, şuny şyhdan diläli, goý, täze öýe baranda, şyhyň sadakasyna alnan şemiň ýagtysyna barsyn diýip pikir etdik» diýenler. Şol wagt şyhymyz Hasan Mueddebi çagyryp: «Eý, Hasan, iki sany gymmatbahaly uly şem getir we olara ber, ýogsa ýarmanyň olara gymmat düşmegi mümkin» diýen. Olar bu sözi eşidenlerinden ellerini, aýakla-ryny ýitirip aljyraýarlar, ýüzlerini şyhyň aýaklaryna sürtüp, eden işlerine puşman edip, toba kylýarlar. Olar hemişelik şy-hyň hyzmatynda galýarlar we ýagşy adamlaryň hataryna goşul-ýarlar.

Kyrk altynjy hekaýat

Rowaýat etmeklerine görä, biziň şyhymyz Nyşapurda bolan döwürlerinde bir gün nähoşlapdyr we onuň derdine derman etsinler diýip bir tebibi çagyrypdyrlar. Ol tebip gäwür eken. Ol gelip, şyhyň ýakynynda oturýar-da, şyhyň elinden tutup, onuň ýürek urgysyny barlamak isleýär. Şol wagt şyh Hasan Mued-debi çagyryp: «Eý, Hasan, gaýçy getir-de, munuň dyrnaklaryny, agzyna girip duran murtlaryny gyrk we kagyza dolap eline ber. Goý, olar ony islän ýerlerine taşlamagy adat edinmesinler» diýýär, soňra: «Elini ýuwar ýaly suw getir» diýen. Ol gäwür bu aýdylan zatlara geň galyp seredipdir-de, sebäbini soramaga ýürek edip bilmändir. Şyhyň aýdanlary ýerine ýetirilenden soň, tebip şyhyň elinden tutup damarynyň urşuny barlamak isledi, ýöne şyh elini öwürüp, onuň elinden tutup, bir sagat garap oturdy. Soňra onuň elini goýberdi. Tebip turup gitmekçi boldy, hanakanyň işigine barandan, zol-zol yzyna garady. Şonda şyh oňa şeýle diýdi: «Sen näwagta çenli beýle garap durmakçy? Biz seni: «Gidiber» diýip goýbermedikmi?» diýenden, gäwür yzyna dolanyp geldi we şyhyň elinden musulman boldy. Soňra onuň ähli garyndaşlary hem musulman bolup, şyhyň bereket nazaryndan nesibeli boldular.

Kyrk ýedinji hekaýat

Biziň şyhymyzyň Nyşapurda bolýan wagtlary soltan Togru-lyň weziri Hoja Abu Mansur Warkany nähoşlapdyr. Ol ýagdaýy agyrlaşandan soň, biziň şyhymyzy we ymam Abylkasym Kuşaýryny ýanyna çagyryp, olara şeýle diýipdir: «Men size uly hormat goýdum, siziň ýoluňyzda ummasyz baýlygy harç etdim, indi bolsa sizden etjek bir haýyşym bar. Meniň gözüm ýumlandan, iki sany beýik adam geler, men sowallara jogap berip

bolýançam, meniň mazarymyň ýanyndan gitmäň, çünki siziň güýjüňiz sowallara jogap bermegimi aňsatlaşdyrar» diýen. Olaryň ikisem bu haýyşy kabul edýärler. Haçan-da onuň jan guşy panydan bakyýete uçup gidende biziň şyhymyz bilen Ymam Kuşaýry şol ýerde ekenler. Haçan-da olar mazarystanlyga gelenlerinde, entek gumuň hemmesini üşürüp ýetişmän ekenler. Ussat Ymam biziň şyhymyza: «Men adamlary gaýtaryp getirýänçäm, sen şu ýerde dur» diýen. Şyh mazaryň başujynda namazlygyny ýazyp, onuň üstünde oturdyr. Hoja Abu Mansuryň mazarynyň daşyna gummy doly üşürenlerinden soň şyh ýerinden turup: «Tamam boldy» diýip ýola düşüp ugrapdyr. Haçanda ol ussat Ymamynyň yzyndan ýetip: «Hojanyň eden wesýetini ýerine ýetirmälimi?» diýende, şyh: «Oňa hiç hili zerurlyk ýok» diýen. Adamlar bolsa: «Ol nähili wesýetkä» diýip, özara hyşy-wyşy gürrüň edip başlapdyrlar. Ussat Ymam: «Nähili boldy?» diýip soranda, şyh: «Perişdeler gelip sorag edip başlanlarynda, olaryň biri: «Onuň başujunda oturanyň kimdigini görmeýärmisiň?» diýenden, ikisi hem turup gitdiler, olar gidenlerinden soň biz hem turduk» diýen.

Kyrk sekizinji hekaýat

Soltan Togrulyň inisi Ybraýym Ynal Nyşapuryň emiridi. Ol zalym we birehim adam bolupdyr. Biziň şyhymyz Nyşapurda bolan wagtlary her mejlisde adamlar şyhdan oňa bet doga etmegini haýyş edýärdiler, ýöne her gezek şyh: «Bolýar» diýip oňyardy. Juma günleriniň birinde şyh wagyz edip oturan wagty, Ybraýym Ynal şyhyň mejlisine gelip, köp wagtlap ýarym-ýaş bolup aglap durupdyr. Ybraýym Ynal soňra şyhyň tagtynyň önüne gelip durupdyr. Şyh: «Näme gerek?» diýende, ol: «Meni kabul et» diýen. Şyh: «Başaramok» diýen. Ol ýene-de: «Kabul et» diýip ýalbarypdyr. Şonda-da şyh: «Başarman» diýen. Ol

üçünji gezek hem: «Kabul et» diýip ýalbaryp duransoň, şyh onuň ýüzüne çïnerilip: «Kabul etsem, ähli baýlygyň gider» diýen. Ybraýym: «Bolup biler» diýdi. Şyh: «Mertebäň hem elden gider» diýende, Ybraýym: «Gitse gitsin» diýip jogap berdi. Şyh: «Ýakynda öldürilersiň?» diýende, Ybraýym: «Bolup biler» diýen. Şyh: «Galam we bir bölek kagyz getirin» diýýär. Galam, kagyz getirilenden soň, ol: «Ybraýym bizdendir, ýazan Fazlulla Abu Seýit Abylhaýyr» diýip ýazýar-da, Ybraýyma berýär, Ybraýym ýazgyny alyp, ogşap, jübüsine salyp, daş çykýar. Ol şol gije Yraga tarap ugraýar. Ol Hemedanda düşleýär we şol ýerde gozgalaň turuzýar. Soltan Togrul gelip, onuň bilen uruşýar we Ybraýym Ynaly ýesir alýar. Ol soltanyň inisidi we örän ýaramaz adamdy. Ol şeýle diýýär: «Seniň meni öldürjegiňi bilýärin, ýöne senden bir etjek haýyşym, haçan-da meni öldüreniňde meniň jübimde maňa Abu Seýit Abylhaýyryň ýazan haty bardyr, şony meniň elime berip, meni jaýlaň. Şyh Abu Seýit bu boljak zatlaryň üçüsinem öňünden maňa aýdypdy we men oňa: «Bolýar» diýip jogap beripdim. Ahyretde meniň halasgärim şol bolar».

Kyrk dokuzynjy hekaýat

Abubekr Şöwkany diýen danyşment: «Meniň kakam danyşment Muhammetden şeýle söhbet edipdir» diýerdi: «Men ol döwürde ylym öwrenmek üçin Nyşapura barypdym. Şol wagtlar biziň syhymyz Abu Seýit Abylhaýyr hem Nyşapurdady. Men her gün ders tamam bolandan soň, şyhyň ýanyna barýardym, ikindi namazyndan soň, medresä gelyärdim. Bir gün şyhyň ýanyna gelip, salam berip oturdym. Şyh namazlygyň çetini galdyryp, bir gysym taýpy¹ üzüminiň kişmişini namaz-

¹ Taýpy - iri, gyzylymtyl üzüm.

lygyň aşagyndan alyp: «Sopular üçin sadaka getiripdirler, ony aralarynda paýlaşdylar, seniň paýyňy men alyp galdym» diýdi. Soňra «Ýedi, ýedi, ýedi» diýip, üç gezek berdi. Biz medresede iki adam bolup bolýardyk we başga adam ýokdy, şyh bolsa üç sany ýedi beripdi. Soňra rugsat alyp, şyhyň ýanyndan gaýtdym. Medresä gelip kişmişleri sanasam, dogry ýigrimi bir, ýagny şyhyň aýdyşy ýaly, üç sany ýedi kişmişdi. Medresä gelsem, ýoldaşymyň dogany Yrakdan gelip, meniň öýümde oturan eken. Gelip hal-ahwal soraşyp, hersine bir [ýedi] kişmiş bersem, öýdäkileriň hersine laýyk bir [ýedi] kişmişden ýetdi».

Ellinji hekaýat

Ussat Ysmaýyl Sabuny şeýle diýerdi: «Bir gije öýde ýatyr-dym, ýöne her gün säher bilen turýan wagtym agyr uka gidip-dirin-de, öňki turýan wagtym turup bilmedim, ýaltalyk şeýle bir basmarlaýardy welin, gözlerimiň açylasy gelmeýärdi. Bir pişik ýassygymyň üstünden böküp geçip, suwly küýzäni ýas-sanyp ýatan ýassygymyň üstüne dökdi. Men: «Lä hawle» diý-dim-de, ýene ýaltalyga ýol berdim, ýerimden turup bilmedim, gözlerim ukudan açylmaýardy. Şeýdip ýatyrkam, tamyň üstün-den howlynyň ortasynda duran legeniň içine bir daş gaçdy. Öýdäkiler oňa ogry gelendir öýtdüler. Bolmajagyna gözüm ýetip, ukudan turdum we Allatagalanyň mübärek atlaryny gaý-taladym. Ertesi gün irden şyhyň mejlisine bardym, şyh wagyz edip otyrды. Ol sözüniň arasynda maňa tarap ýüzüni öwürdi-de: «Hudaýyň bendesi her gün ukudan gijräk turýar. Ony oýar-jak bolup syçan bilen pişik iberýärsiň, olar kowalaşyp, suwly küýzäni ýassygyna dökýärler. Ol bolsa: «Lä hawle we lä kuw-wete» diýýär, howlusynda duran legene ýokardan daş gaçýar, olar bolsa: «Ogry geldi» diýýär, görseler ogry-da ýok, zat-da,

olar biz bilen hadys diňläř ýaly ukudan oýarmak üçin biziň iherenlerimizden».

Beýt

Aý ýüzli söýgülim, agşam tamyň üstündedi,
Seniň «Ogry» diýeniň ogry dälđi, mendim.

Şyh bu sözleri aýdandan, agym tutup başlady, akylym çaşdy we şyhyň hemişe biz bilen bolýandygyna, hiç wagt bizi unutmaýandygyna gözüm ýetdi.

Elli birinji hekaýat

Reşit at-Taýypa Abdyljelil şeýle diýerdi: «Biziň şyhymyzyň Nyşapurda gençrudly¹ bir sylaýan dosty bardy. Ol derwüş hemişe şyhyň ýanyna gelyärdi. Onuň ýer bilen gögüň arasynda kiçiräk üzümli haýaty bardy we çaga-çugalary bilen şondan güzeran görýärdi. Ol bir gezek şyha: «Eger şyh ýaranlary bilen üzümligi görmäge geläýse, gowy bolardy» diýen. Şyh: «Başarmarys» diýse-de, ol birnäçe gezek gelip, özelenip çagyryp durupdyr. Ol hernäçe ýalbarsa-da, şyh bir diýen sözünden üýtgemeyärdi we ýol bermeyärdi. Ol bir gün şyhyň ýanyna gelip şeýle diýen: «Eý, şyh, biziň bir arzuwymyz siziň ýaranlaryňyz bilen biziň üzümimizi görmäge gelseňiz, üzümler hem bişipdir». Şyh hernäçe boýun gaçyrsa-da, peýda bermändir. Ahyr ol turup, ýaranlary bilen birlikde derwüşiniň üzüm bagyna tarap ugradylar, ýöne üzümçilik kiçijik, üzüm az, adam bolsa köpdi. Derwüşler üzüm iýdiler. Şol aralykda derwüşleriň biri iki sany oňat üzüm salkymyny ýolup, ýapraklary bilen namazlygyna dolap, hiç kim görmez ýaly edip, üzümli haýatyň bir çetinde

¹ Gençrud - Nyşapuryň ýakynynda bir obanyň ady.

gizledi. Üzüm iýip bolanlaryndan soň, hemmeler çykyp başlandy, ol adam hernäçe seretse-de, bukan üzümüne gözi düşmedi. Biri: «Hudaý berekedini berer» diýip seslenende, üzümli haýatyň eýesi: «Bu ýylyň berekedi uçdy» diýipdir. Şyh öz ýaranlary bilen çykyp gidenden soň, üzüm bukan derwiş üzümli haýada öwrülip gelip, bukan üzümüne hernäçe gözlese-de tapmandyr. Üzümli haýatyň eýesi gaharlanyp, üzümli haýatyň gapysyny berk bekläp çykyp gitdi we gyşyň başyndan başlap, üzümli haýatyna-da, şyhyň ýanyna-da gelmändir. Täze ýyl üzümlere seretmeli, olary bejermeli wagty gelende, adamlar üzümli haýatlaryny, üzümlerini bejermek işleri bilen garabaşlaryna gaýdylar. Ol adam hem öz ýanyndan oýlanyp, edýän işiniň telekdigine düşündi we bejergi işlerini geçmegi dogry hasap edip, üzüme gaharlananyň bilen hiç netijäniň çykmajakdygyna gözi ýetdi. «Eger günä iş edenem bolsam, özüm etdim» diýdi. Ol turup, üzümli haýatyna girdi we üzümlerine aýlaň-çaýlaň etdi we üzümli haýatyň bir burçundaky namazlyga gözi düşdi, ony alyp açyp görse, içinde bagyndan ýaňy ýolnan ýaly iki salkym üzüm bar eken. Üzümler ýaňy ýolnan ýaly göm-gök ýapraklara dolanyp duran eken. Ol muňa çäksiz begenipdir, olary alyp bir tabaga salypdyr-da, öz soltanlary soltan Suruň huzuryna eltipdir. Bu soltanyň diýseň hoşuna gelipdir we üzüm getiren tabagyny tylladan dolduryp bermegi buýrupdyr. Derwüş muňa çäksiz begendi we munuň şyhdyr ýaranlarynyň mübärek gadamlarynyň bereketdigine düşüniş galdy. Ol üzümlere gahar edene puşman etdi, öýe gelip, on dinar tylla alyp gelip, gaharlananyna toba etdi. Ol hanakadan çykanynda, şyhyň gözi oňa düşdi we: «Eger sen Sura duşmadyk bolsaň, oňat pursady elden giderjekdiň» diýdi. Derwüş ýere ýykylyp, birnäçe wagt ol ýere gelmändigine toba etdi.

Elli ikinji hekaýat

Nyşapurda Abdylla Kerramynyň ýaranlaryndan bir muhtasyp¹ bolan. Ol biziň şyhymyza betgüman eken. Ol bir gujak egin-eşigi alyp, geým ýuwulýan ýere alyp barýar. Onuň geým ýuwdurmak üçin niýetlän puly ýanynda eken. Ýolugra ol şyhyň mejlisine degip geçýär-de, öz ýanyndan: «Gaýdyp gelerin-de, siz bilen näme işlemelidigini bilerin» diýýär. Ol geým ýuwulýan ýere baryp, geým ýuwuja bir dirhem kümüş pul berýär. Geým ýuwýan: «Seniň munyň diňe sabyn bilen şora² ýetýär, zähmetime hem tölemeseň ýuwjak däl» diýýär. Muňa gaharlanyp, muhtasyp ony metjidiň içinde suwasalma ýenjýär. Ol goja aglap çykyp gidýär, Muhtasyp bolsa ýene-de öwrülip gelýär. Ol gelende, şyhmyz heniz mejlisini tamamlaman eken. Muhtasyp hanakanyň gapysyndan girip: «Eý, şyh, sen haçana çenli adamlary ýoldan çykaryp, olaryň başyny aýlap gezjek» diýýär. Şyh şonda: «Eý, hoja Muhtasyp, näme etsek oňat bolar?» diýýär. Muhtasyp oňa: «Mejlis guramak, goşgy aýtmak bolmaýar» diýen. Şyhmyz şonda: «Biz onuň isleýän işlerini amal eders, ýöne hoja Muhtasyp, sen kir ýuwujynyň ýanyna geldiň we bir kümüş dirhem berip, baryny ýuwdurmakçy bolduň. Ol bolsa: «Bu puluň diňe sabynyň bahasyna ýetýär, meniň zähmet hakymy hem ber» diýeni üçin ony suwasalma ýençdiň. Ol biçäre goja bagry başly, gözi ýaşly, ölümden gorkman üç-gyraksyz ymgyr çöle tutduryp gitdi. Indiki gezek geýmilerini ýuwmaly bolanda, bize getir. Hasan olary ýuwaram, atyr we gülap suwuny sepip, hoşboý edip ýanyňa elter, ýöne seniň musulman bendesine azar bermegiň, olary gussa batyrmagyň bolanok».

¹ Muhtasyp - 1) şerigat işlerine gözegçilik edýän adam; 2) bazar gözegçisi.

² Şora – sabyn deregine ulanylýan otuň ady.

Muhtasyp dadu-perýat edip, şyhyň aýagyna ýykyldy, eden işlerine ökünip toba etdi.

Elli üçünji hekaýat

Hoja Abylfath Aýýazy Hoja Hüseýin Ganadostydan eşiden aşakdaky rowaýatyny aýdyp bererdi: «Men Nyşapurda şyh Abu Seýidiň mejlisindekäm, wagyz aýdyp durdy. Şyh gürläp duran wagty Saragt hem-de ejem ýadyma düşdi. Şyh şol wagt maňa ýüzüni öwürdi-de şeýle diýdi:

Seniň ejeň gözýaş döküp aglaýar,
Howluk ahyr, ol bagryny daglaýar.

Men şyhyň mejlisinden çykyp, Saragt ýoluna düşdüm. Gelsem, ejem «häli gitdim, şindi gitdim» bolup, demini sanap ýatyr eken. Men gelip ejemi gördüm, ertesi gün ol pakyr amandyny tabşyrdy. Şonda men şyhyň näme üçin howluk diýenine düşünip galdym.

Elli dördünji hekaýat

Bir gün biziň şyhymyz Nyşapurda mejlisde wagyz edip otyrды. Şol wagt bir täjir şyhyň mejlisine geldi. Ol täjiriň bar küýi-köçesi mejlis tamamlanandan soň, şyhy öýüne çagyryp, şeker garylan zirwa¹ we halwa hödürlemekdi. Şyh mejlisiň arasynda täjire öwürlip: «Eý, sahatly kişi, biziň üçin taýýarlan zirwa bilen halwaňy hammala ber, goý ol ony ýadan ýerinde goýsun» diýen. Ol adam gidip naharly gazany hammala berip:

¹ Zirwa – zire goşulan tagamnyň ady. Zire – iýmite özboluşly tagam bermek üçin ulanylýan ösümligiň ýiti ysly miwesi.

«Sen gidiber, ýöne gazany ýadan ýeriňde goýgun» diýipdir. Täjir hammalyň yzyna düşüp gidipdir. Ol bir howlynyň agzyn-da ýadap düşleýär we içindäkileri çagyryar. Howludan bir ýaşuly adam çykyp: «Eger şeker garylan halwa bilen zirwa getiren bolsaň giräý» diýýär. Täjir muňa diýseň geň galyp: «Örän geň, bu şyhmyzyň görülmedik keramaty» diýýär-de, gojadan: «Sen şeker goşulan zirwa bilen halwa getirenimizi nireden bildiň?» diýende, goja: «Biz birnäçe günden bári açlykdan dişimiziň kirini açamzok, ýöne bu zat sallançakdaky çagamyzyň dileginden bolan zat. Ol: «Eý, Allam, kakama, ejeme we doganlaryma şeker garylan halwa bilen zirwa ýetir» diýip doga etdi. Allanyň dergähinde onuň dogasy kabul boldy we ony şyhmyz Abu Seýit eşidip amal kyldy» diýen.

Elli başinji hekaýat

Biziň şyhmyz Abu Seýit Nyşapurda bolýan wagtlary Ruhgüni irden sopulary bilen çykyp, ýola düşdüler. Onuň öňünden taýlesanyny¹ sallap, bezemen geýnen bir jöhit öz ybadathanalaryna barýardy. Ol uzakdan şyhyň bir topar adam bilen gelýänini görüp, Hak Subhana we Tagalanyň gudraty bilen şyha edilýän hezzet-hormaty görüp, öz-özünden utanyp, şyhdan gaçyp gitdi, şyh jöhidiň giden tarapyna gitdi. Ol jöhit ýoluň ahyryna ýetenden, gizlenmäge ýer tapman, şyh görmesin diýip, ýüzüni diwara tarap öwürüp durdy. Şyh onuň ýanyna baranyndan, mübärek gollary bilen onuň başyny sypalap şeýle diýdi:

Kerwenbaşa gije sowuk diýmegin,
Ýat illerde uzak gije ýol ýörär.

¹ Taýlesan – egne atylýan mata, kätä onuň bilen kellesini hem örtýärler.

Eý, biçäre, Alla saňa uzak ömür bersin, ýagdaýyň, hal-ah-wallaryň niçik? Onsuz ýaşap bilýärmiň?». Şyh şeýle diýip, yzyna öwrülip gidenden soň, jöhit ala-gykylyk edip, yzyna öwrüldi we şyhyň ýanyna ylgap baryp, gaty ses bilen: «Eşhedu enlä ilähä illä Allahu we eşhedu ennä Muhammeden resulullah¹» diýip gygyrdy. Soňra şyhyň yzyndan ýetip, onuň aýagyna ýykylyp, şyhyň bereket nazary bilen sadyk musulmanlaryň biri boldy.

Elli altynjy hekaýat

Nowganyly² alym Abylfazl Muhammet ibn Ahmediň aýtmagyna görä, bir gezek biziň şyhymyz Abu Seýit Nyşapurdan Mänä gaýdyp gelýär eken. Biziň ýanymyzda bir adam bardy. Haçanda biz daga girenimizde, ol adam öz ýanyndan: «Bu adamlar nähili adamlarka? Külçe, halwa ýaly datly tagamlardan doýup, ýene-de: «Biz sopudyrýs» diýen bolýarlar diýip, sopulara öz ýanyndan betgümanlyk edýär. Şyhymyz bu adamyň betgümanlygyndan öz keramaty bilen habardar bolýar-da, onuň sopular baradaky bu pikiriniň ahyrynyň erbet boljakdygyny, imanyňa şikes ýetjekdigini bilip, ol adamyny ýanyna çagyryýar we: «Sen şu dagyň aňry tarapyňy görüp gaýt-da, gören zadyňy bize habar ber» diýýär. Ol adam şyhyň ýanyndan turup gidýär-de, belent gaýanyň aňrýsynda, baýry ýaplanyp ýatan äpet aždahany görýär. Ol gorkup, elini-aýagyny ýitirip, aljyraňňy halda şyhyň ýanyna gaýdyp gelýär. Şyh ondan: «Näme gördüň?» diýip soranda, ol gören zadyny beýan edýär. Şyh şonda oňa: «Seniň gören zadyň köp ýyllap biziň ýoldaşymyzdy?» diýýär.

¹ Alladan başga ybadata mynasyp hiç bir Hudaý ýokdugyna we Muhammediň onuň ilçisidigine şaýatlyk edýärin.

² Nowgany – Tus welaýatynda ýerleşýän oturymly ýeriň ady.

Ol adam şyhyň aýagyna ýykylyp, betgümanlygyna puşman edip toba kylýar.

Elli ýedinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, bir gezek biziň şyhymyz Nyşapurdan Mänä gaýdyp gelýärkä, ýolda bir ýerde düşleýär. Ýanyndaky derwüşler iýip-içensoňlar uka gidýärler. Daň atyp, namaz wagty bolanda, azançynyň azan sesi ýaňlanyp başlaýar. Derwüşler täret kylanlaryndan soň, azanu-kamat okalyp hemmeler namaza durýarlar. Derwüşleriň biri ýadawlykdan ýaňa uklap galypdyr, ýöne parz aýdylýarka oýanýar. Görse, hemmeler namaza durupdyrlar. Ol oýansa-da, utanjyndan turup bilmän, uklap ýatan ýaly bolup ýatýar, ol: «Hemmeler dargaşonsoň turaryn» diýip, töweregine pugta diň salyp ýatyrdy. Şol wagt eşikleri ogurlamak maksady bilen bir ogry gelýär. Görse, adamlar aňyrdan namaza durupdyrlar we çykarylan geýimleriň ýanynda hiç kim ýok. Ol geýimlerden ogurlamagy ýüregine düwüp, geýimgejimleriň ýanyna gelýär, derwüş bolsa uklan bolup ýatan yerinden bir daş alyp ogra tarap salýar, ogry kimdir biriniň egin-eşikleriň arasynda uklaman ýatanyny bilip, hiç zat alyp bilmän gaçyp gidýär. Namaza duranlaryň bu zatlardan habarlary ýokdy, çünki olar çykarylan egin-eşiklere arkalaryny öwrüp durdylar. Haçanda eginlerine salam berip, yzlaryna seredenlerinde, derwüşüň ýatanyny gördüler. Namaza duranlar oňa binamaz diýip igendiler. Şyh şonda: «Siz namaza duranyňyzda egin-eşiklerimize göz-gulak bolar ýaly bir namaza durmadyk hem gerek eken» diýdi. Adamlar şyhyň aýdanlaryna düşündiler. Olar eşikleriniň ýanyna gelenlerinden soň, nämeleriň bolup geçenine, şyhyň ol zatlary keramaty bilen aýdandygyna düşüniş galdylar. Hakykatdan-da, eger derwüş uklap galmadyk

bolsa, ogry olaryň eşiklerini alyp gitjek ekeni. Olar özleriniň betgümanlyklaryna toba etdiler.

Elli sekizinji hekaýat

Seljuklar Buharanyň Nur diýen ýerinden çykyp, Horasana gelenlerinde, ilki Tejende, Bawertde we Mänede düşlediler. Olar Horasanyň köp ýerini eýeläpdiler, daşlaryna ýygñanan adamlaryň bolsa sany-sajagy ýokdy. Olaryň at-owazasy uzaklara ýaýrapdy, ýöne biziň maksadymyz olaryň amala aşyran işleri däl, çünki biz ol barada söz açsak, özbaşyna bir kitap ýazmaly bolardyk we asyl maksadymyzdan has uzaklaşardyk. Biziň maksadymyz şyhmyzyň işlerini halka ýetirmekdir.

Suri diýlip atlandyrylan soltan Mesgut seljuklary gorkuzmak üçin olaryň üstüne ilçi iberipdir. Olar bolsa soltana: «İşleriň hemmesi beýik Taňrynyň eradasy bilen bolýandyr» diýip, jogap iberýärler. Şyh bu bolup geýýän zatlary öz keramatlylygy bilen aýdyň bilýärdi. Soňra iki dogan Çagry we Togrul Mänä şyhyň ýanyna görme-görüşe gelenlerinde, şyh ähli sopulary bilen sekiniň üstünde otyrды. Olar şyhyň sekisiniň önüne gelip, şyhyň elinden ogşadylar we onuň huzurynda durdular. Şyh endigine görä birsellem başyny aşak sallap oturdy-da, soňra Çagry bege şeýle diýdi: «Biz Horasan mülküni saňa tabşyryýarys». Soňra Togrula garap: «Saňa Yragy berýäris» diýdi. Iki dogan şyha sylag-hormat edip, yzlaryna dolandylar. Şondan soň soltan Mesgut leşger toplan, olaryň üstüne uruşmak üçin goşun çekdi. Ol Mänä gelip, aýak çekdi. Mänä ol wagtlar köp ilatly abadan şäherdi. Aýtmaklaryna görä, galanyň golaýynda-ky Badris atly kerwensarayda kyrk sany terezi asylgy durarmyş. Adamlar gala ýygñandylar. Uruş kyrk günläp dowam etdi. Şol wagtlar kyrk sany atyjy bolup, olaryň atan oklarynyň ýekejesi hem hata geçmezdi. Olar niräni nyşana alsalar, şol ýeri

hem hatasyz urup bilýärdiler. Urşuň dowamynda şu atyjylar sebäpli soltanyň leşgerinden ady-çawy ýaýran kişileriniň birnäçesi heläk boldy, birnäçesi bolsa agyr ýaradar boldular. Hasan Mueddep şeýle gürrüň bererdi: «Bir gezek galada ýassy namazy okalandan soň, şyh meni çagyryp şeýle diýdi: «Bedene obasyna gitmegiň gerek». Bedene Mäneden iki parsah uzaklykda ýerleşen obady. «Şol ýerde bir garry kempir bardyr, bizden oňa salam aýt, goý, ol biziň üçin saklaýan sygyr süýdüniň gaýmagyndan alnan ýagy ibersin» diýdi. Meni ýüpe daňyp, diwardan sallap, galadan aşak düşürdiler. Men olaryň arasyndan sogrulyp çykdim, meni galanyň daşynda gören bolmady. Men Bedene obasyna gelip, garrydan ýagy alyp, daň bilen galanyň düýbüne geldim. Ýene-de ýüp sallap, meni ýokaryk çekip aldylar. Ertir namazyny okap bolanymyzdan soň, şyh metjidiň gapysynyň agzyndaky kürsüde oturyp, ojaklarda ot ýakmagy we mis gazanlary atarmagy buýurdy. Gazanlaryň hersiniň içine bir bölek ýag atyp gaýnatdylar. Şyhyň bu edýän işiniň maksadyna hiç kim düşünmeýärdi we adamlar uruş bilen başagaýdylar. Şol aralykda ýaraşyk barada gürrüň ýaýrady. Iki tarap ýaraşdy we Mänäniň häkimi galanyň daşyna çykdy. Soltan [Mesgut] ony adam ýaly garşylady. Soňra häkim galanyň içine girip, kyrk bir atyjyny hem daşary çykardy. Şol wagt Soltan: «Atyjylaryň hemmesiniň sag gollaryny kesmeli» diýip, perman çykardy. Olary getirip sag gollaryny kesdiler we kesilen gollaryny şol ýaga sokdular. Bu ýagdaýy gören şyh gözlerinden ýaş döküp aglaýardy. Şonda şyh şeýle diýdi: «Mesgut öz mülküniň sag goluny kesdi». Soltan bu gabahat syýasatyny amala aşyrandan soň, Merwe tarap göçüp gitdi. Seljuklar soltanyň gelenini eşidenlerinden soň, Tejenden Merwiň ýanyndaky Daňdanakan diýilýän ýere bardylar we söweşe taýýar bolup durdular. Haçanda soltanyň goşuny gelip ýetende, Mesgudyň goşunyny derbi-dagyn etdiler we ýurt soltanlygy Mesgutdan seljuklara

geçdi. Şondan soň şyhyň welilik bilen aýdyşy ýaly, Çagry Horasanda we Togrul Yrakda şa tagtyna eýe boldular.

Bir gün mejlisinde şyh şeýle diýen: «Bir gün emir Togrul Mänä gelyärkä, ýolda çöl-beýewanda düşleýär. Onuň ýassygy atyň eýeri, düşegi hem at keçesi eken. Ol oba bir adam iberýär. Ol gelip: «Biz bir ötegçi myhmanyňyz, az-owlak un beräýseňiz diýip geldik» diýýär. Un berýärler we olar ony alyp, Saragta tarap geçip gidýärler. Olar Saragta gelenlerinden ilkinji nobatda öz adamlaryny toplamak bilen boldular, ýanlaryna gelenleri atdan düşürüp, atlaryny aldylar, galanlary bolsa öz-özünden boýun boldular. Şondan soň Suri olara şeýle mazmunly hat iberen: «Bu edýän bozgaklygyňyz näme ýa-da şeýdip özüňizi tussag etdirjek bolýarmysyňyz?» Ol jogap hökmünde şeýle hat ýollaýar: «Bu iş ne siziň işiňiz, ne-de biziň. Bularyň hemmesi beýik Taňrynyň eradasy bilen bolýan zatlar». Şyh sözünüň dowamynda şeýle diýen: «Dünýäniň döwleti bu adamyň eline geçer». Hakykatdan-da ol indi külli Horasana eýe boldy.

Elli dokuzynjy hekaýat

Hasan Mueddep şeýle diýerdi. Bir gün biziň şyhymyz Abu Seyit bir ýere atly barýardy. Men hem hemişekiler ýaly eýeriň üzeňnisinden tutup barýardym. Şyh ýuwaşjadan: «Gojalypdyryn, ejizläpdirin, hiç zada rowgatym ýetenok, özüň gorap, özüň geçeweri» diýip pyşyrdaýardy. Şol wagt at birden büdredi-de, şyh atdan aşyrylyp gitdi, ynjan ýeri bolmady. Soňra ýerinden galyp: «Hudaýa şükür, atdan agyp düşmek belasyndanam sagaman sypdym» diýip, şükranalyk namazyny okady-da: «We käne emrullahi kadran makbulä»¹ diýipdir. Men şol wagt şyhyň

¹ Gurhany Kerimiň 33-nji (Azhab) süresiniň 38-nji aýaty. «Allanyň emri-eradasy takdyry-ezeli boldy».

bu belany öz keramaty bilen öňünden duýup, bela sag-aman ýeňillik bilen sowulsyn diýip, doga edendigini bilip galdym.

Altmysynjy hekaýat

Hoja Abylkasym Hekim Saragtyň belli adamlaryndan biridi. Onuň birnäçe takwa we mährem müritleri bardy. Biziň şyhmyzyň at-owazasy, halatlylygy, keramatlary baradaky gür-rüňler her gün onuň gulagyna ýetýärdi. Onuň ýüreginde şyhyň hakykatda nähili adamdygyny bilmek höwesini gün-günden güýç aldy. Adamlar her gün üýşüp, şyhyň gür-rüňini edýärdiler. Biri oňa: «Beýik ynsan» diýse, ýene biri: «dagyň aňyrsyndandyr-da», ýagny obalydyr-da, «obalylardanam beýle adam çykar-my?» diýýärdi. Saragtyň belli adamlaryndan Ýahýa türkmen diýilýän şonda: «Daşdan adamyň gybatyny etmek size gelişýän zat däl. Onuň kimdigine anyk göz ýetirmek üçin Mänä gidýärin» diýip, Mänä tarap ýola düşen. Adamlar hem ony ugratmak üçin daş çykanlarynda: «Sen oňa ýagşyja seredip, onuň kimdigini anyklagyn, ol adam at-owazasy ýaýraýsy ýalymy ýa-da dälmi?» diýýärler. Ýahýa Mänä daňdanlar gelyär. Ol metjidiň gapysyndan giren badyna, şyhyň oňa gözi düşýär we: «Hoş geldiň, Eý, Ýahýa, bize seretmäge geldiňmi? Indi üns bilen seret, müritleriň agzyna gulp salyp bolmaz. Sen bäre gaýtjak bolup durkaň, ol ýagşy kişiler saňa näme sargyt etdiler?» diýýär. Ýahýa aýtdy: «Şyh aýtsa, gowy bolardy?». Şyh şonda: «Gowuja seredip, nähili adamdygyny bilgin» diýdilermi? Aýtdy: «Hawa». Şyh aýtdy: «Gördüňmi?» Aýtdy: «Gördüm». Şyh: «Baryp näme diýersiň?» diýende, ol ýene-de: «Şyh aýtsa, gowy bolardy» diýýär. Şyh aýtdy: «Bar-da, olara: «Meniň gören adamyň jübüsiniň agzy bagsyz [«jomart» manysynda], hiç adama ýamanlyksyz adam eken» diý. Ýahýa bu sözleri eşidenden, gygyryp özünden gitdi. Özüne gelenden soň, ýerinden turup,

sylag-hormat edenden soň, yzyna gaýtdy. Hoja Abylkasymyň ýanyna gelende, adamlar onuň töweregine üýşdüler. Ol gören-eşiden zatlaryny birin-birin gürrüň berdi. Olar şyhyň halatlylygy barada eşiden zatlaryna haýran galdylar we hemmesi ýüzlerini Mänä öwürüp, başlaryny ýere goýdular. Bu şyhyň belent mertebesine goýlan hormatdy.

Altmyş birinji hekaýat

Şyhymyzyň çagalarynyň terbiýeçisi we saýlama müridi Hoja Abubekr Mueddep şeýle gürrüň bererdi: Men Mänede şyhyň ýanynda bolýan döwrüm alabahar döwri şeýle bir güýçli çabga geldi. Şeýle ýagyşda Mänä sil gelegendi. Biziň şyhymyz öýle namazyndan soň daşary çykyp: «As-salaýe abbazi» (suwa düşme dogasy) diýdi we biziň hemmämiz onuň yzy bilen bardyk. Men şyhyň çagalarynyň terbiýeçisidim. Men şyhyň öňünden barýardym. Derýanyň gyrasyna baranymyzda, şyh durdy we: «Suwa düşüň» diýdi. Hemmeler suwa bökdüler, men şyhyň öňünde durdum we oňa seretdim. Meniň geýimlerim päkizedi. Men durkam, Hasan Mueddep yzymdan geldi we kellesini iki aýagymyň arasyna sokup, meni derýanyň gyrasyna eltdi-de, suwa oklady. Suwuň içinde aljyradym, ýüzüp bilmeýärdim. Suw eşiklerimi, aýakgabymy we sellämi alyp gitdi, galan eşigim hem öl-myžžyk boldy. Men özümden gidipdirin, dünýäde bolup geçýän zatlardan bihabardym. Meni suwdan çykaryp, başaşak silkenlerinden soň, agzymdan suw dökülip aýňalypdyryn. Şyh: «Jynaza namazy» diýenden soň, meni onuň öňüne getirdiler. Şyh öz namazlygyny getirip, meniň üstüme ýapdy. Sopular hatara duranlaryndan soň, şyh jynaza namazynyň dört tekbirini okady, soňra meniň aýak ujuma geçip oturdy-da, namazlygyň bir çetini galdyryp, maňa şeýle diýdi: «Eý, Abubekr, ölümden soň ýeriňden tur-da bir söz diý». Ol şu

sözi diýeninden soň, ýerimden turdum. Şyhy bir eşege mün-
dirdiler. Ol gitdi, men hem bilimi guşanyp, şyh bilen gitdim,
beýlekiler bolsa şol ýerde galdylar. Şyh köşge girdi, ýöne ol gi-
je nahar üçin daşary çykmady. Şyhymyz ertesi gün daňdan da-
şary çykyp, mejlisde hutba aýtmak üçin tagta çykdy. Ol söze
başlamanka Hasan Mueddebi ýanyňa çagyryp, oňa: «Ýeriňden
tur» diýdi. Hasan aýak üstüne galdy. Şyh oňa: «Aýakgaplaryňy
geý-de, Balha ugra, on iki gün aňry, on iki gün bäre, bir gün
hem Balhda bolarsyň, ýigrimi bäşinji gün gaýdyp gellersiň.
Nyşapurly Abu Omar we Hasku hem şol ýerdedir. Olara meniň
salamymy ýetir-de, şeýle diý: «Sopulara saçak ýazar ýaly üç
man hoşboý ysly ud we bergileri ýüz ýaly yüz dinar bersin-
ler», sen olary alyp gel».

Hasan gitdi. Ol wagtlar ýol howpsuz dälidi. Hasan Zerdek da-
ga ýetende türkmenler ony tutup, suwa salma ýenjip, ony içaly-
dyr öýdüp daňyp goýýarlar. Ony gerňelen ýagdaýda bir gije-
gündiz saklaýarlar. Hasan şeýle diýdi: «Men şol aňzakly we
azaply gijede ölerin öýtdüm, ýarygijeler şyhdan ýardam isläp
şeýle diýdim: «Eý, şyh, dadyma ýetiş!» Men şuny aýdanyndan,
türkmenleriň serdary öýünden çykyp gelip, meniň elimi-aýa-
gymy çözdü. Soňra meni bir çadyra eltdiler we ýuwunar ýaly
gyzgyn suw getirdiler. Men ýuwundym, eşiklerimi getirenlerin-
den soň geýindim. Meni serdaryň çadyryna eltdiler. Ol maňa:
«Kimdigiňi maňa gürrüň ber» diýdi. Men: «Mäneli Abu Seyit
diýilýän piriň sopusydyryn» diýdim. Serdar: «Ol nähili adam?»
diýip sorady. Men şyhyň sypatyny beýan etdim. Serdar şonda:
«Seniň sypatyny aýdýan adamyň ýaňy meniň düýşüme girdi. Ol
maňa haýbat bilen tyg çekip: «Derhal ol adamyny boşat, ýogsa
kelläni alaryn» diýdi. Men hem, görşüň ýaly, gelip seni boşat-
dym. Ol aýakgaplarymy we beýleki zatlarymy berip boşatdy we
şeýle diýdi: «Sen azat, islän tarapyňa gidiber». Men Balha bar-
dym, ýöne Omar we Hasku Gazna giden ekenler. Men ýigrimi

bäşinji gün diýlende, daňdan şyhyň aýdyşy ýaly, Mäne topragyna aýak basdym». Şyh säher bilen münbere çykanda: «Hasan gelýär, ony garşylaň» diýýär. Şyhyň çagalary we sopular jem bolup, meni sährada garşyladylar. Men olar bilen şyhyň hyzmatyna geldim. Şyh meni görüp: «Hoş geldiň, Hasan, men aýda-ýynmy ýa-da özüň aýtjakmy?» diýdi. Men: «Şyh aýtsa, has gowy bolardy» diýdim. Ol: «Biz seniň Abu Omary görüp bilmejekdigiňi bilýärdik, ýöne sen gitdiň, ýolda seni türkmenler tutup tussag etdiler, urup görgi ýamanyny berdiler, agşam seni gerňäp asdylar. Sen gyssanyp, maňa ýalbardyň we biz gelip, seni halas etdik. Balha baryp Omary hem görmediň» diýdi. Men: «Eý, şyh, şeýle boljagyny bilen bolsaň, men biçaräni näme üçin beýle azaplara sezewar etdiň?» diýdim. Şonda şyh: «Eý, Hasan, sen Abubekri suwa zyňanda hem, seniň häsiýetiňi ýumşadyp bilmedik. Seni ýumşatmak üçin türkmenleriň gamçysy gerekdi. Bu seniň häsiýetiňi ýumşatmak üçin berlen temmidir» diýdi.

Altmyş ikinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Saragta gelende, pir Abylfazl Hasanyň hanakasynda düşläpdir. Hanakanyň hyzmatkärine Abylhasan Baby diýer ekenler. Ol döwürde bu hanaka köp gelim-gidimli ýer däl eken, şonuň üçin hanakanyň hyzmatkäri: «Beýle köp adam bilen gelýän atly ulamany nähili mynasyp garşylap bolarka, olara gowy hyzmat etmek üçin näme etsemkäm? Beýle köp çykdaýyny nireden taparkam?» diýip, alada galypdyr. Hyzmatkär şeýle diýen: «Kalbymy bu alada gaplap alanda, şyh meni ýanyna çagyryp şeýle diýdi: «Eý, Abylhasan, bäre gel». Men şyhyň ýanyna bardym, ol maňa şeýle diýdi: «Bazara git, pylan serrafyň¹ ýanyna bar-da, oňa: «Abu

¹ Serraf - pul bölüji.

Seyit otuz altyn dinar bersin diýdi» diý-de, beren badyna, bäre alyp gel-de, maňa ber». Men serraфыň ýanyňa baranyndan, ol otuz Nyşapur dinaryny maňa sanap berdi. Men ony alyp şyhyň ýanyňa geldim. Şyh maňa: «Muny islän zadyňa harç et» diýdi. Men gidip, ol pula gerek zatlarymy alyşdyrdym. Ertesi şyh maňa şeýle diýdi: «Eý, Abylhasan, düynki serraфыň ýanyňa bar-da, ýene bir otuz dinar alyp sowun». Men şyhyň aýdyşy ýaly etdim. Üçünji gün şyh meni çagyryp, ýene-de şeýle diýdi: «Eý, Abylhasan, ýene şol ýere bar-da, otuz dinary bir al, ýene bir on dinary hem aýry al. Otuz dinary sowun we on dinara Nyşapura aşmak üçin bir eşegi kireýine al». Men serraфыň ýanyňa gelip: «Otuz dinar ber we on dinary aýry ber» diýdim. Ol: «Bu näme boldugy, sen beýleki günler-ä beýle diýmeýärdiň?» diýen. Men oňa: «Şyh Nyşapura tarap ýola düşýär. Eger ertir tyllalaryňy yzyna almakçy bolsaň, şyh gitmäňkä al» diýdim. Serraf bilen tirkeşip, şyhyň ýanyňa geldik, gelsek sopular eýýäm köwüşlerini geýip, eşeklerine ýüklerini ýükläp duran ekenler. Serraf şyhyň ýanyňa gelip durdy, ýöne şyh oňa hiç zat diýmän, atyna münüp, ýola düşdi. Serraf şyh derwezeden çykýança, onuň yzyndan galmady, serraf örän gamlydy.

Haçanda şyh adamlar bilen derwezeden çykyp, Nyşapur ýoluna ýetende, Nyşapur tarapdan gelýän bir kerwen göründi. Bir adam kerwenden saýlanyp gelip, salam berdi-de: «Bu adam kim?» diýip sorady. Oňa: «Şyh Abu Seyit Abylhaýyr» diýip, jogap berdiler. Ol adam: «Meni şyhyň ýanyňa alyp baryň» diýdi. Ol adam şyhyň ýanyňa gelip, salam berdi. Şyh onuň salamyňy alyp, ikerjiňlenmän ol adama: «Şol ýüz dinary şu adama ber» diýip, serraфы görkezdi. Ol adam gözlerine ýaş aýlap, düwünçeginden ýüz dinary çykaryp, serrafa berdi. Serraf ony alandan soň, şyh oňa: «Seniň islegiň şu dälmi?» diýenden, serraf: «Hawa» diýip, jogap berdi. Şyh oňa: «Sen indi gidiber» diýende, ol adam: «Men senden aýrylyp hiç ýere gidip biljek

däl, sen meni öz ýanyňa kabul et» diýen. Şyh: «Kabul etdim» diýen. Şeýdip serrafyň iki jahany abat boldy. Biz şondan soň yzymyza döndük.

Altmyş üçünji hekaýat

Şyh Omar Şöwkanydan eşidişime görä, biziň şyhymyz Mä-neden Tusa barýar eken. Ol Sardabaň gapdalyndan geçip gid-ýär, soňra ýol Darzaba Taruwyň üstünden düşýär. Olar Rafy-kan diýen obada düşlemekçi bolýarlar. Bir derwüşi şyh Abu Seýidiň gelýändigini habar bermek we ol obada şyh we sopu-lary düşlär ýaly hanakanyň bardygyny ýa-da ýokdugyny bil-mek üçin oba iberýärler. Eger hanaka ýok bolsa, şyh we ýol-daşlary üçin başga bir mynasyp ýer taýýarlamaýdylar. Derwüş baranda, ol obada hiç hili hanaka ýok bolup, obanyň we onuň töwerekleriniň adamlarynyň hemmesi garakçy, ýoldan çykan we müň aldawly adamlar eken. Ol obada haj togabyny edip ge-len bir halalhon adam hem bar eken. Onuň az-owlak kümüş teňňeleri bolup, olary hem diňe Gurhany Kerimi öwredip gaza-nan eken. Ol mugallym şyhyň gelenini eşidip, onuň ýanyna gelýär we şeýle diýýär: «Bu obada hanaka ýokdur, menden başga takwa we hajy ýokdur, şonuň üçin size düşlemäge meniň öýümden başga gapy ýokdur, siz meniň öýümden başga ýerde düşläp bilmersiňiz». Şyh şonda: «Biz oba kethudasynyň öýün-de düşläris» diýende, mugallym: «Bo-how, obada ondan erbet adam ýokdur, ol ähli garakçylaryň we ogrularyň serdarydyr, onuň zadyndan beter haram zat bolmaz, ol hemişe şerap içýär, onuň öýündäki düşekleriň birinde-de şyh namaza durup bilmez, hany göreli. Şyh meniň öýümden başga halal öý taparmyka?» diýýär. Şol aralykda derwüşleriň biri ylgap gidip, oba kethuda-syna: «Şyh Abu Seýit gelýär we seniň öýünde düşlemekçi» diýip habar berýär. Kethuda şol bada ylgap ýerinden turýar-da,

öýüni arassalamak üçin adam iberýär, olar düşek-keçeleri kakýşdyrýarlar, içerini syryp-süpürýärler, metjide adam iberip, namazlyklary getirdip ýazýarlar. Ol öýüne ylgap girip, ylgap çykyp, zowzanaklap, uly aladanyň astyndady, çünki şyha we sopularyna näme hödürlejegini bilmeýärdi. Onuň bir garry enesi bar eken, ol oglundan: «Saňa näme boldy, beýle aladaly görüňärsiň, ylgap girip, ylgap çykyp ýörsüň» diýen. Ol: «Şyh Abu Seýit Abylhaýyr Mänenen gelýär we meniň öýümde düşlemekçi, şeýle belent mertebeli adamy-patyşany öz öýümde, öz mülkümde nähili garşylajakdygymy bilmeýärin, çünki öýümde hiç bir halal zat tapamok, olara nähili saçak ýazjagymy hem bilemok, şonuň üçin aljyrap ýörün» diýen. Onuň enesi halalhon bolup, onuň her golunda bir bilezik bar eken. Ol elinden goşa bilezigi aýryp, ogluna berýär-de, şeýle diýýär: «Bulary al, bular enemden galan halal miras, eneme hem öz enesinden miras galypdyr. Şyh seniň öýüne şu halal lukma üçin gelýändir» diýýär. Kethuda ony satyp, puluny şyhy we onuň sopularyny kabul etmäge harçlady, ýöne kethudanyň ýüreginde enesiniň aýdan sözlerinden bir zatlar orun tutdy. Ol şyhy görenden, onuň sözlerini eşidenden, eden etmişlerine toba etdi.

Şyhyň şerapaty bilen şol obanyň garakçylarynyň we tüpbozarlarynyň köpüsi toba gelip, dogry ýola düşüpdirler. Kethudanyň bilezikleri satyp alan pulundan myhmanlara gerek zatlaryň hemmesi alyndy, ondan artan zadam bolmady, kem zadam. Ol bu barada hiç kimiň ýanynda dilem ýarmady. Ol pullar sowlup gutarylan badyna, şyh: «Atlary eýerläň» diýip, buýruk berdi. Kethuda-da, oba adamlary-da şyhyň we onuň sopularynyň öz obalarynda ýene-de birnäçe gün galmaklaryny isläp, özelenip ýalbarsalar-da, şyh etmedi we: «Biziň üçin galan zadyň hemmesi tamam boldy» diýip, ýola düşdi.

Altmyş dördünji hekaýat

Biziň şyhymyz Nyşapurda bolýan wagtlary bir gün: «Obalara aýlanmak üçin atlary eýerläň» diýýär. Atlar eýerlenensoň, şyh ata mündi, biziň hem hemmämiz atlanyp, onuň bilen ug-radyk. Nyşapur ýolunda bir obanyň üstünden bardyk. Biziň şyhymyz: «Bu oba haýsy oba?» diýip soranda, olar «Deri dost» («Dost gapysy») diýip, jogap berdiler. Şyh ol ýerde düşledi we bir gün şol ýerde boldy. Ertesi müritler üýşüp: «Eý, şyh, gide-liň-dä!» diýenlerinde, şyh olara: «Dost gapysyna ýetýänçäň, köp ýol sökmelidir, biz ol ýere ýetenimizden soň, başga nirä gideli?» diýipdir. Şyh kyrk gün şol ýerde bolupdyr we obaly-laryň köpüsi şyhyň şerapaty bilen ýaman işlerine toba edip, şyhyň müridi bolupdyrlar.

Altmyş bäşinji hekaýat

Günleriň birinde biziň şyhymyz Abu Seýit Nyşapurda mejlis gurap otyrka, hanakanyň gapysyndan hoja Abu Aly [Abu Aly ibn Sina] girýär. Olaryň ikisem şol wagta çenli biri-birlerini gör-män ekenler. Ol gapydan içeri girenden biziň şyhymyz oňa tarap ýüzüni öwürýär-de: «Hikmeti bilýän geldi» diýýär. Hoja Abu Aly içeri girip oturýar. Şyh arasyny kesmän söhbetini dowam edýär, mejlis gutarandan soň sekiden düşüp, öýüne gidýär, hoja Abu Aly hem şyhyň ýanynda bolýar. Olar üç günläp çola jaýda söhbetdeş bolýarlar. Olar jemagat namazyna daşary çykaýmasa-lar, hiç kime olaryň ýanyna barmaga we päsgel bermäge rugsat berilmändir. Üç gije-gündizden soň hoja Abu Aly gidýär. Şägirtler hoja Abu Alydan: «Biziň şyhymyzy nähili gördüň?» diýip soranlarynda: «Meniň ähli bilýän zatlarymy ol görýär» diýipdir. Sopular we müritler şyhyň ýanyna gelip: «Eý, şyh, Abu Aly nähili adam eken?» diýip soranlarynda: «Ol biziň görýän zat-larymyzy bilýär» diýip, jogap beripdir.

Hoja Abu Alynyň biziň şyhymyza bolan sylag-hormaty uludy, ara köp wagt salman, biziň şyhymyzyň ýanyna gelerdi we onuň keramatlarynyň gözli şaýady bolardy. Bir gün ol şyhymyzyň hanakasyna geldi. Şyh şol wagt Zenderzene zyýarata gitmek üçin atlary eýerlemegi buýrupdy. Ol ýer Nyşapurdan uzakda bolmadyk belli dagda bolup, Ybrahym Edhemiň gowagy we hüjresi şol ýerdedi. Hoja Abu Aly içeri girenden, biziň şyhymyz oňa: «Biz Zenderzene gitmäge şaýlanýarys» diýenden, hoja Abu Aly: «Biz hem siziň hyzmatyňyzda bolup gide ris» diýýär. Ol ikisi şyhyň beýleki sopulary we müritleri bilen birlikde ýola düşýärler. Ýolda bir tüýdük ýatan eken, şyh ony almaklaryny buýurýar. Haçanda olar hüjräniň golaýyna baranlarynda, şyh atyndan düşüp, tüýdügi eline alýar. Hüjräniň golaýynda bir gara daş bardy, şyh elindäki tüýdügi şol gara daşa urdy. Şyhyň mübärek gollaryndan düşüp, daşa degen tüýdük daşyň içine çümüp gitdi. Abu Aly bu keramaty göreňden, şyhyň aýagyna ýykylyp, onuň mübärek aýaklaryndan öpdi, ýöne hiç kim Abu Alynyň kalbynda nämeleriň bolup geçenini we şyhyň bu keramaty näme üçin görkezenini aňlamady.

Şondan soň Abu Aly biziň şyhymyzyň müridine öwrüldi we onuň şyhyň ýanyna gelmeýän günü örän seýrek bolýardy. Şondan soň Abu Alynyň «Yşarat» we beýleki ýazan pelsepe kitaplarynda öwlüýäleriň keramaty, sopularyň halatlary barada belli baplary goşup ýazypdy, olaryň ösüş derejeleri we orunlary, tarykata we hakykata barýan ýollar barada eserler döredipdi. Bu hemmelere bellidir.

Altmyş altynjy hekaýat

Günlerde bir gün bir adam biziň şyhymyzyň ýanyna gelip: «Eý, şyh, sen maňa Hakyň syrlaryny düşündirsene» diýýär. Şyh oňa: «Sen ertir geläý» diýip ugradýar. Ol adam gidenden soň,

şyh bir syçany tutup bir gaba salyp, agzyny berk ýapmagy buýrýar. Ol adam ertesi gelip: «Eý, şyh, düýnki boýun alan zadýň aýdaýsaň» diýende, şyh içi syçanly gaby oňa bermeklerini buýurýar we: «Zynhar, gabyň agzyny açaymagyn» diýip sargaýar. Ol adam öýe gelenden, gabyň içindäkininiň nämedigini bilmek höwesi ot alyp başlaýar. Ol gaby açman, näçe saklanjak bolsa-da, höwes ony öz erkine goýmaýar, ahyry gabyň agzyny açýar welin, içinden bir syçanjyk böküp gaçyp gidýär. Ol adam ýene-de gelip: «Eý, şyh, men senden Allatagalanyň syryny aýtmagyňy soradym, sen bolsaň bir gaba syçan salyp goýberipsiň?» diýýär. Şonda şyh: «Eý, derwüş, saňa bir gabyň içine syçan salanymyza, şony saklap bilmänsiň, eger saňa Haktagalanyň sylaryndan aýdaýsam dady, ony nädip saklarkaň?» diýýär.

Altmyş ýedinji hekaýat

Biziň şyhymyz müritlerinden haýsy-da bolsa biri öýlense, onuň gelnini ýanyna çagyryp, şeýle sargyt eder eken: «Hemişe üç zady berjaý etmegi unutma: Ýanyoldaşyň öýe näme getirse, isle galla, käşir ýa-da başga bir zat bolsun, isrip etmän, örän aýawly harç et, ony ýanyoldaşyňdan rugsat almazdan, ýüplük egirýän we mata dokaýan aýallar ýaly artyk harç etme, tygşytly bolsaň, öýüň bereketi artar. Öýünde hiç kerep bolmasyn, kerep bolan ýerde şeýtan bolar, müritler bolsa şeýtan bilen bir jaýa sygyşmazlar. Nahar taýýarlamakçy bolanyňda, et bolsun ýa däneli zat bolsun, hernäme bolanda-da, gazana atmazdan öň, keminini goýman arassalagyn we soňra gazana atgyn. Şu üç nesihaty berjaý etseň, öýüň hemişe abat bolar».

Altmyş sekizinji hekaýat

Biziň şyhymyzdan: «Saragtda jöwher ýaly ýiti zehinli kim bar?» diýip soranlarynda: «Siziň şäheriňizde Lukman bar»

diýip jogap beripdir. Olar: «Ýa Subhan Alla, biziň şäherimizde şondan başga adamlar bilen degşip, ili gülüşdirip ýören ýok» diýenlerinde, şyh olara: «Siz ýalňyşýarsyňyz, ýiti zehinli adam päkize bolmaly, päkize ynsan bolsa hiç zada bagly, hiç kime garaşly bolmaly däl, ol bolsa hiç zada, hiç kime garaşly däl, azat we erkin adam, ol o dünýä-de dünýe malyna-da bagly adam däl» diýen.

Altmyş dokuzynjy hekaýat

Şyha: «Pylankes suwuň ýüzünde ýöräp ýör» diýenlerinde, ol: «Gurbaga bilen suwguşam ýöreýär, bu ýerde geňlär ýaly zat ýok» diýen. «Pylany howada uçup ýör» diýenlerinde, ol: «Siňekdir garga-da uçup ýör» diýen. Oňa: «Pylankes göz açyp ýumasy salymda bir şäherden beýleki şähre baraýýar» diýenlerinde: «Şeýtan bir demde Magrypdan Maşryga-da ýetip bilýär. Bu zatlar gürrüňini edeniňe degýän zatlar däl, adam üçin iň gymmatly zat, goý, ol hem beýleki adamlaryň arasynda bolsun, olar bilen deň oturyp, deň tursun, il ýaly ýatyp-tursun, il ýaly bazara baryp, alyş-beriş etsin, hemişe adamlaryň arasynda bolsun, bir dem hem Allany ýüreginden uzaklaşdyrmasyn» diýen.

Ýetmişinji hekaýat

Şyhymyz bir gezek Tusa gelende, adamlar ondan mejlis gurap, söz sözlemegini haýyş etdiler. Ol razylaşdy. Ertesi irden hanakanyň önünde agaçdan seki ýasadylar. Adamlar gelip oturyşanlaryndan soň, şyh hanakasyndan daşary çykdy. Karylar Gurhany Kerimi okamaga başladylar. Jemende şeýle bir köp ýygnanypdy welin, gymyldamaga ýer ýokdy. Beýemçi ýerinden turup: «Alla size rehmet nuryňy eçilsin, kyn görmän-de bir ädim öňe gozganyň» diýdi. Şyh şonda: «Allahumme salli alä

Muhammedin we alä älihi ejmagyn»¹ diýip, ellerini ýüzüne syldy-da, şeýle diýdi: «Meniň öňden bäri aýtmakçy bolan we mundan öň öten pygamberlerimiziň aýdan zatlaryny bu gün bu adam bir sözlemde: «Her kim bir ädim öňe süýşsün» diýip aýtdy. Soňra ol bir söz diýmän, sekiden düşüp gitdi. Şunluk bilen mejlis tamam boldy.

Ýetmiş birinji hekaýat

Nyşapurda bir derwüş bardy, oňa Hemze Turap² diýer ekenler. Bir gün Hemze Turap biziň şyhymyza bir hat ýazyp, onuň aşagyna: «Seniň gadamyň tozy» diýip, gol çekipdir. Biziň şyhymyz hem onuň hatynyň arkasyna:

Toprak bolduň, topragyňa toz oldum,
Topragyňdan toz oldum-da, päklendim

– diýip, jogap ýazypdyr. Bu dogagöýüň atasy şyhylýslam sygyr aýdanda, ol diňe sygyrdaky manynyň özenine üns berip, goşgynyň beýleki taraplaryna gaty dykgat bermez eken. Bütün ömründe Hemzäniň hatynyň arkasyna ýazan bir beýtini we aşakdaky iki beýti oňa degişli edýärler:

Haweranyň topragynda har olmaz,
Kişi meň günüme giriftar olmaz,
Seň jemalyň, haýru-yhsanyň üçin,
Ýüz-müň jany gurban bersem ar olmaz.

¹ Eý, Allam, Muhammede we onuň ähli neberesine salawat iberewer.

² Turap – arap dilinde «toz, toprak» diýmekdir.

Ol şulardan başga goşgy aýtmandyr. Onuň dilinden eşidilen beýleki goşgylaryň hemmesini ol öz pirllerinden öwrenipdir.

Ýetmiş ikinji hekaýat

Bir gün bir derwüş Mänä gelip, aýakgaby zady bilen göni şyhyň ýanyna baryp: «Eý, şyh, men dünýä köp aýlandym, barmadyk ýerim galmady, men hiç ýerde rahatlyk tapmadym we gamsyz adama duşmadym» diýen. Şonda şyh: «Bu bir geň zat däl, sen sapar edip, öz köňül matlabyňy gözläpsiň, eger sen sapar etmedik bolsaň, şolbada öz-özüňi galdyrdyň, özüňem rahatlanardyň, beýlekilerem asudalyk tapardylar. Erkek adamyň zyndany özüdir, eger ol zyndanyň gapysyndan daşary çyksa, öz maksadyna ýeter» diýipdir.

Ýetmiş üçünji hekaýat

Tusda Seýit Hemze diýilýän bir alawy bolan. Rudbar derwezesiniň golaýynda onuň howlusy bolan. Biziň şyhymyz oňa aýratyn sarpa goýýar eken, onuň hem biziň şyhymyza hormat edişiniň çeni-çaky bolmandyr. Ol barly adam bolupdyr, biziň şyhymyz hemişe Tusa gelende, oňa habar berer ekenler, ol hem biziň şyhymyzy öz öýüne çagyryp, oňa hezzet-hormat eder eken. Biziň şyhymyz ony sylaýan eken. Bir gezek biziň şyhymyz Tusa baryp, Seýit Hemzäniň ýagdaýyny soranda, olar: «Şyh ony görüp bilmez, ol kyrk gije-gündiz haram işlere meşgul bolýar, içhä-içlik bilen meşgullanýar, hyzmatkärlerine we kenizlerine şerap içirýär, hemmeler çuw-ýalaňaç bolup, haram işler bilen meşgullanýarlar» diýipdirler. Şonda biziň şyhymyz: «Geň zat, bu ýagdaýda ol öýde kiçi günä bolup bilmez» diýip, başga sözlemändir. Seýit Hemzä şyh Abu Seýidiň gelendigini habar edenlerinden, ol ähli bet işlerini terk edip, ertesi şyhyň

hyzmatyna gelýär. Şyh hiç zat bolmadyk ýaly, edil öňküleri ýaly kabul edýär, eşiden zatlary barada hiç zat diýmeýär, igenmeýär we oňa bolan garaýşynda hiç bir üýtgeşiklik ýüze çykmaýar.

Ýetmiş dördünji hekaýat

Bir gezek şyh Abu Abdylla Bakuý biziň şyhymyz Abu Seýidiň mejlisinde hojaýynsyrap, ulumsylyk bilen aýbogdaşyny gurup oturan eken. Biziň şyhymyzyň oňa gözi düşýär. Şyh biri bilen hoşamaý gürrüňe başlaýar. Ol mejlisde ýagşy sözler aýdýar. Ol adam biziň şyhymyza: «Alla seniň jaýyňy jennet etsin» diýýär. Şyh oňa: «Bir topar agsak-towsak we derwüş bize gerek däl. Ol ýerde şellerden, körlerden we ejizlerden başga hiç kim ýok. Bize dowzah gerek. Çünki Jemşidem şol ýerde, Pyrgaunam şol ýerde, Hamanam şol ýerde, Hoja hem şol ýerde» diýip, şyh Abu Abdyllany yşarat bilen görkezýär. Soňra: «Biz hem şol ýerde» diýip, özüni görkezýär. Şyh Abu Abdylla özüne gelip, akylyna aýlanyp, uly günä edendigine düşünýär we eden işine ýürekden toba edýär. Şyh münberden düşenden soň, onuň ýanyna gelýär, eden işine ökünýändigini, puşman edýändigini aýdýar we gaýdyp hiç wagt beýdip oturmaýar.

Ýetmiş başinji hekaýat

Pir Hupby biziň şyhymyzyň ýörite tikiňçisidi. Bir gün ol biziň şyhymyza geým tipip getiren wagty öýle ukusy wagtydy we şyh dynç almak üçin irkilipdi. Şyhymyzyň ýörite hyzmatkari hoja Abdylkerim bolsa onuň başujynda, ýüzüni ýelpöp oturan eken. Pir Hupby şyhyň eşiklerini alyp içeri girýär. Hoja Abdylkerim ondan: «Wagtyň näwagtdygyndan habaryň ýokmy?» diýende, ol: «Seniň sygan ýeriňe menem sygaryn» diýip

jogap berýär. Ol şeýle diýenden hoja Abdylkerim elindäki ýelpewajyny goýup, oňa şarpyk çalyp başlaýar. Şarpyk sany ýedä ýetende, şyh oýanyp: «Bes et» diýýär. Pir Hupby ol ýerden çykyp, Hoja Neçjara öz kinesini gürrüň berýär. Şyh öýle namazy üçin daşary çykanda, hoja Neçjar şyha: «Ýaşlar kätä gojalara-da ellerini galdyraýýarlar öýdýän» diýende, şyh oňa: «Ol hoja Abdylkerimiň eli däl-de, biziň elimizdi» diýýär. Şondan soň hiç kim geplemeýär.

Ýetmiş altynjy hekaýat

Biziň şyhymyz bir gün Nyşapuryň içinde ýüz elliden-de gowrak sopusy bilen geçip barýarka, bir aýal atanlykdan jaýyň üstünden, geçip barýanlaryň üstünden kül dökýär. Külüň bir bölegi şyhyň lybasyna-da degýär. Şyhyň töweregindäkiler tolgunyşyp: «Geliň, bu jaýyň gapysyny açalyň» diýip başlaýarlar. Şyh olary köşeşdirip: «Hiç gaharyňyz gelmesin, ody görmeli adamlar külden eýmenmeli däldirler, gaýtam oňa şükür etmelidirler» diýen. Bu sözleri eşiden adamlar gözýaş döküp, nagra çekenmişler.

Ýetmiş ýedinji hekaýat

Biziň şyhymyzyň Nyşapurda bolýan günleriniň birinde ol bir topar sopusy bilen bir ýere barýan eken. Olaryň ýoly buthananyň üstünden düşýär. Şol gün Dynçgünü bolany üçin isäýýlar buthana ýyganan ekenler. Buthana üýşen adamlar: «Eý, şyh, bu adamlar sizi görmek isleýärler» diýýärler. Şyh şol bada buthana tarap öwrülýär. Şyh buthananyň içine girenden, isäýýlaryň hemmesi şyhyň ýanyna gelip, oňa hyzmat edip başlaýarlar. Olar şyhyň önünde kiçelip aglaýardylar we üýtgeşik bir hala gelipdiler. Karylar şyha: «Eý, şyh, Gurhany Kerimden birnä-

çe aýat okamaga rugsat barmydyr?» diýip soranlarynda, şyh olara: «Okaň» diýýär. Karylar Gurhany Kerimden okaýarlar. Isaýylar ony eşidenlerinden, elden-aýakdan çykyp, nagra çekişip, zary-girýan bolup, bir halata düşýärler. Olar özlerine gelenlerinden soň, şyh ýerinden turup, daşary çykýar. Sopularyndan biri: «Eger şyh bir yşarat eden bolsa, olaryň hemmesi zünarlaryny¹ hem çözerdiler» diýende, biziň şyhymyz: «Çözer ýaly ony öň biz baglamandyrys» diýýär.

Ýetmiş sekizinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Nyşapurda bolýan günleriniň birinde hammama giripdir. Şol wagt şyh Abu Muhammet Jüweýni şyhymyzyň ýanyna salama gelen eken. Ol hanaka baryp sorasa, şyhyň hammamdadygyny aýdýarlar. Şonuň üçin ol hem hammama baryp, şyhyň ýanynda oturýar. Şyh ondan: «Hammam saňa ýaraýarmy?» diýip soranda, ol: «Hawa» diýýär. Şyh ýene-de: «Saňa hammamyň nämesi ýarady?» diýip soranda, ol: «Şu ýerde şyh bolany üçin gowy» diýip, jogap berýär. Şyh ýene-de: «Has gowy bolmagy üçin ýene-de näme gerek?» diýende, ol: «Şyh has gowy aýdardy» diýipdir. Şyh şonda: «Çünki seniň balagyň bilen bedräňden başga zadyň ýok, olaram-a seniň özüňki däl» diýipdir.

Ýetmiş dokuzynjy hekaýat

Aýtmaklaryna görä, bir wagt biziň şyhymyz Nyşapurdan Mänä tarap ýola düşüp, Tusuň Nowbahar derwezesine gelip ýetende, ýoldan ýeke özi gelýär eken, derwüşler bolsa ara epesli wagt salyp yzyndan gelýär ekenler. Türkmenleriň ol ýer-

¹ Zünnar – isaýylara degişliligi bildirmek üçin guşanylýan guşak.

lere ilki gelen döwürleri bolany üçin Horasanda heniz asudalyk doly berjaý edilmän eken. Dört-baş sany türkmen onuň yzynydan ýetip, atyny aljak bolýarlar. Şyh olardan: «Size näme gerek?» diýip soranlarynda, türkmenler: «Atdan düş» diýýär. Şyh olara: «Meni dört bolup ata mündürdiler, siz olar gelip ýetýänçä sabyr ediň, soňra at siziňki bolar» diýýär. Olar şeýdip gürleşip durkalar, yzdakylar hem gelip ýetýärler. Şyh olara: «Meni atdan düşüriň!» diýýär. Şyhy atdan düşürýärler. Türkmen atlylary derwüşleri görenlerinden, aňyrrak çekilip durýarlar, olar üýşüp, şyhy atdan düşirensoňlar şyh ýanyndakylara: «Şu aty olara eltip beriň!» diýýär. Derwüşler bolsa: «Biz köplük, olara hiç zat bermeris» diýip gygyryşýarlar. Şyh şonda: «Biz söz berdik, şonuň üçin at olaryňky bolmaly» diýýär. Şyh sözünü gögerdýär. Türkmenler aty alyp gidýärler. Biziň şyhymyz ýanyndaky sopolary bilen Herewi Jebeli obasyna gelende, öýle namazy wagty bolan eken. Namaz wagty häлки türkmenler äkiden atlaryny şyhymyza gaýtaryp getiripdirler we ýany bilen hem ajaýyp bir tohum at getirip, şyha özelenip ýalbaryp, şeýle diýipdirler: «Eý, şyh, ýaşlar sizi tanaman, telek iş edipdirler, siz olaryň günäsini ötüň we köňüllerini şat ediň. Siz uly iş edipsiňiz, ýöne ýaşlar size düşünmändirler». Şyh atlary kabul etmändir. Olar hernäçe özelenseler-de, tekrarlap ýalbarsalar-da, şyh atlary kabul etmändir. Ol olaryň atynam almandyr, öz atynam. Şyh olary hezzet-hormatlap şeýle diýen: «Biz beren zadymyzy yzyna almaýarys, ýüz öwren zadymyza gaýdyp dönmeýäris» diýen. Şyh bu sözleri aýdandan, gelen türkmenler toba edip, saçlaryny ýoluşdyrdylar. Şol ýyl olar haj togabyn edip, şyhyň berekedi bilen onuň şerapatly adamlaryna öwürüldiler.

Segseninji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, şyh bir gün Nyşapurda mejlis gurap otyrka, onuň elinde bir kiçiräk ýaglyk bar eken. Ol mejlisiň arasynda: «Şu ýaglyk üç ýüz Nyşapur dinaryny getirmeli, çünki Hasanyň üç ýüz dinar bergisi bar» diýenden, oturan bir garry aýal: «Şol puly men berýärim» diýýär. Oturanlar: «Eý, kempir, ol üç ýüz Nyşapur dinary ahyry, onça puly sen nireden taparsyň?» diýenlerinde, ol kempir: «Özüň bilýän» diýip jogap beripdir. Ol kempir şeýle diýen: «Şyh şol sözleri aýdandan, men hem oýa batdym, meniň atam öýümden gaýyn öýüme getirenimi we adamymyň maňa berenini hasaplap görsem, dogry üç ýüz dinar eken, men olary şyha berýärim» diýenden, şyh: «Mübärek bolsun» diýdi-de, Hasandan alyp ýaglygy garra iberdi. Şyh aýtdy: «Eý, Hasan, ol garrydan sora, ol nähili doga etmegimi isleýär?» diýýär. Hasan ol kempirden: «Şyhyň nähili doga etmegini isleýärsiň?» diýende, ol garry: «Göwnüňi galkyndyryň doga» diýipdir. Hasan baryp şyha ony aýdandan, ol gülüp şeýle diýipdir: «Eý, kalby çiriksiz zenan, sen täju-tagt islemediň, mal-mülk dilemediň, göwün hoşlugyny islediň, men şoňa ýetmek üçin ýetmiş ýyllap dyzlarymy sürçek edip, onuň arzuwynda bolsam-da, heniz onuň ysynam alyp bilemok».

Segsen birinji hekaýat

Bir gezek biziň şyhymyz Nyşapurda hanakasynda otyrka, gapydan salam berip Seýit¹ Ajel Nyşapurly gelýär-de, şyhyň gapdalynda oturýar. Şol wagt şyh Abylapbas Şakany girýär welin, şyh ony Seýit Ajeliň oturan ýerinden hormatlyrak ýere geçirýär. Seýit Ajele bu ýaramaýar-da, ýüreginde bir nägilelik

¹ Bu ýerde seýit sözi Muhammet Mustapanyň neslinden örän kişiler manysynda ulanylýar.

döreyär. Şol wagt şyhymyz Seyit Ajele ýüzlenip: «Eý, Seyit Ajel, seni Muhammet Mustapanyň hatyrasyna sylaýarlar, ony bolsa Hudaýy söýýändigini üçin hormatlaýarlar» diýen.

Segsen ikinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, günleriň birinde biziň şyhymyz Nyşapurda bolan döwri atlanyp, ähli sopulary bilen bazara tarap ýola düşýär. Görseler, önlerinden birnäçe ýarym-ýalaňaç ýigit gelýär. Olaryň hemmesi deriden dikilen balakly bolup, başga bir ýigidi boýunlaryna mündürip gelýär ekenler. Olar şhyň ýanyna ýetenlerinde, şyh olardan: «Bu kim?» diýip sorayär. Olar: «Bu humarbazlaryň emiri» diýip jogap berýär. Şyh ýene-de: «Sen emirligi nädip gazandyň?» diýip soranynda, ol: «Eý, şyh, men ol ady arassa oýnap, arassa utup gazandym» diýýär. Şyh şonda nagra tartyp: «Arassa oýna-da, arassa ut-da, emir boluber» diýipdir.

Segsen üçünji hekaýat

Hoja Aly Tartusy biziň şyhymyzyň gaýynatasy eken we hemişe saçak başynda bile oturar ekenler. Biziň şyhymyz saçagyň başynda özüni alyp barmagyň düzgünlerini, edebini öz tabakdaşyndan öwrener eken. Bir agşam hoja Aly öz tabagyny ýalanan ýaly arassalap goýupdyr. Muny görüp şyh: «Bu näme? Ol näme tabagyň düýbünem çeynemek isledimi?!» diýýär. Ertesi agşam saçak ýazylandan hoja Aly başga ýere geçip oturýar. Şyh saçagyň başyna geçensoň: «Hoja Alyny göremok, ol nirede?» diýip soranda, oturanlar: «Eý, şyh, ol saçagyň aňry başynda otyr» diýip, jogap beripdirler. Şyh şonda: «Sen bäre gelip otyr, seniň ýüküni il çekenden biziň çekenimiz ýagşy» diýipdir.

Segsen dördünji hekaýat

Kakam Nureddin Münewweriň aýtmagyna görä, biziň şyhymyz Nyşapurda bir ýere barýan eken. Ol Harp¹ köçesine ýetende, ýoluň ugrunda hoşboý ysly gök otlardan we şirin miwelerden doly bir dükan bar eken. Şyhyň muňa şeýle bir göwni göterilipdir, çünki Nyşapuryň hiç ýerinde şeýle ajaýyp dükan ýok eken, ol hoş bolup: «Muňa bir serediň ahyry, Harbyň başlanýan ýeri şeýle bolsa Sulhuň² başlanýan ýeri nähilidir öýd-ýärsiňiz?» diýen.

Kakam ýene-de şeýle diýerdi: Bir gün biziň şyhymyz wagyz etmek isleýär. Daşary çykyp sekide oturýar, karylar Gurhany Kerimi okap başlaýarlar. Ilat şeýle bir köp ýygnaýdyr welin, sany-sajagy ýok diýýär. Soralýan zat şeýle bir köp bolupdyr, her kim bir zat soraýar diýýär, orta atylýan meseleleriň sany örän köp bolupdyr. Şyh bu zatlary görüp geplemän durýar, adamlar bolsa sorag baryny ýagdyrýarlar diýýär. Ahyrda şyh:

Ne ajap munuň deý dostlar bar wagty,
Bawert, Nusaý, Tusuň maňa ýar wagty

– soňra «Salli Allahu alä Muhammedin we älihi ejmagyn»³ diýýär-de, ellerini ýüzüne sylp, sekiden düşüp gidýär. Şyhymyz şol gün şulardan başga zat sözlemändir.

Kakam pahyr ýene şeýle diýerdi: Ilki döwürlerde Mänäniň ilaty biziň şyhymyza betgüman ekenler. Mänäniň häkimi hoja Hamawy şyhymyza ynanmandygy üçin Mänede mejlis gurap, pitwa berer ýaly Saragtdan bir dana kişini çagyryp getiripdir.

¹ Harp - söweş, uruş.

² Sulh – parahatlyk.

³ Muhammede we onuň ähli neberelerine Allanyň salawaty bolsun.

Bir gün ol dana kişi şyhymyzyň mejlisine gelýär. Şol wagt bir adam şyhdan: «Büre gany näçeräk möçberde geým-gejimiňe degse namaz okamaga rugsat berilýär?» diýip soraýar. Şonda şyhmyz ol kişini görkezip: «Büre gany meselesinde hoja Ymamdan soraň, menden bolsa onuň özi barada soraň» diýipdir.

Segsen bäşinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhmyz her Anna günü Hasan Mueddebi hoja Hamawynyň ýanyna iberip, onuň ýagdaýyndan habar tutup durar eken. Hoja Hamawy şyhyň özüne tüýs ýürekden üns berýänligine iki bolup bilmez eken. Gyşyň bir aňzakly Anna günü şyhyň bir möhüm işi çykyp, Hasan Mueddebi çagyryp, oňa şeýle diýýär: «Sen hoja Hamawynyň ýanyna bar, biziň salamymyzy gowşur-da şeýle diý: «Bu gün bir sowuk gün». Ol şeýle diýmek bilen, ýüreginde iňkis galmaz ýaly, şeýle sowuk günde hem ony ýadyndan çykarmandyr.

Segsen altynjy hekaýat

Biziň şyhmyz Nyşapurda bolýan wagtly bir gije ony sopulary bilen Sandyky hanakasyna çagyrypdyrlar. Olar iýip-içip, zatlary ýygnaşdyryp, ýassy namazyny okanlaryndan soň, sema edip başlaýarlar. Seýit Ajel hanaka goňşy ýaşaýan eken. Haçanda sema gyzyşyp, ýetjek derejesine ýetende, raks etmäge başlaýarlar we Seýit Ajeliň ukusyny bozýarlar, sopular bolsa raksa hem nagra çekmäge meşgul ekenler. Ol öz hyzmatkärlerini çagyryp: «Näme bolýar?» diýip soraýar. Oňa: «Seýit Abu Seýit şu Sandyky hanakasyna gelipdir. Olar häzir semada, hala düşüp, raks etmäge meşgul» diýýärler. Seýit Ajel Hasan semany we sopulary ýüregi bilen ýigrenýär eken. Ol: «Olar meniň

ukymy harama çykardylar, baryň-da, olaryň hanakasyny başlaryna ýumruň» diýýär. Seýit Ajeliň hyzmatkärleri hanakanyň depesine çykyp üstüni açdylar, kerpiçleri ýeke-ýekeden söküp, hanakadan aşak taşlap başladylar. Şyhyň adamlary elewräp başladylar, aýdymçylar we karylar seslerini kesdiler. Şyh: «Näme bolýar?» diýip sorady. Olar: «Seýit Ajel Hasanyň adamlary gelip, kerpiçleri goparyp aşak taşlaýarlar» diýip jogap berdiler. Şyh olara: «Aşak zyňanlaryny getirň» diýýär. Olar aşak taşlanan kerpiçleri ýygnap, hersini bir tabaga goýup, şyhyň ýanyna getirýärler. Seýit Ajeliň hyzmatkärleri hanakanyň üstünden bularyň näme işleýändiklerini görjek bolup aşak seredýärdiler. Görseler, şyh kerpiç böleklerini ýekeme-ýeke alyp, ogşap, gözlerine sürtüp: «Hezreti pygamberimizden bize ýeten zatlaryň hemmesi eziz we ajapdyr, biz onuň her bir bölejigini ýürek bilen kabul edýäris. Bize şu kerpiç böleklerini zyňanlary hem beýle erbet zat däl, çünki biz şeýle eziz adamyň ukusyny bozduk, biz Adana Kuýan hanakasyna barmalydyk» diýen. Şyh şol wagt ýerinden turup atlandy, iki hanakanyň sopulary hem ýyg-nanyşyp, şyha hyzmat edip, çyralaryny ýokary göterişip, karylar Gurhany Kerimi okaşyp, Adana Kuýan hanakasyna heniz ýetmänkäler, gijelerini sema bilen hoş geçirip, lezzet aldylar.

Seýit Ajeliň hyzmatkärleri gam-gussa batyp, aglaşyp onuň howlusyna gelenlerinde, Seýit Ajel Hasan sopular olary urup-ýenjip göwünlerine degendir öýdüp: «Size näme boldy, näme üçin beýle huny-birýan aglaýarsyňyz?» diýip soranda, olar: «Näme bolanyny sorama!» diýýärler. Seýit Ajel gyssanyp: «Näme bolanyny tizräk aýdyň!» diýýär. Olar: «Eý, Seýit, biziň goparyp hanakanyň içine taşlan daşlarymyzyň we kerpiçlerimiziň her birini, şyhyň buýrugy bilen bir tabagyň içine salyp, şyhyň önüne getirdiler, ol bolsa olary ýeke-ýekeden alyp, ogşap, göz-ýüzüne sürtüp: «Bular hezreti pygamberden gelýän zatlar bolany üçin, olaryň hemmesi eziz we ajapdyr, ýöne biziň şeýle

sarpaly adamlaryň ukularyny bimaza etmegimiz ýagşy bolmady» diýdi» diýip aýdanlar. Seýit Ajel Hasan bu sözleri eşiden-de, eden işine puşman edip, aňyrsyna ýetip bilmedi. Ol: «Soň näme bilen gutardy?» diýip soranda, hyzmatkärler: «Şondan soň olaryň hemmesi ýerlerinden turup, Adana Kuýan hanakasynda gitdiler» diýip jogap berýärler. Seýit Ajel muňa gynanyp aglaýar we sopulara bolan içki münkürligi we ýigrenji düýpteýkary bilen ýom-ýok bolup gidýär. Ol şol gije iki gapdala agdarylyp, görgi baryny görüp, uklap bilmeýär. Ol içinden: «Çaltrak bir daň atyp, ertir bolsady, şyhyň ýanyna baryp, ötüň sorar ýaly» diýip gaýtalaýardy. Ertesi daň atanda, ýerinden turup, atyny eýerlemeklerini buýurdy we atyna münüp, şyhdan ötüň soramaga ugrady. Biziň şyhmyz hem daň atanda, atyny eýerlemeklerini buýurdy, atyna atlanyp, ähli sopulary bilen birlikde Seýit Ajelden ötüň soramaga ýola düşdi. Olaryň ikisem Nyşapurda ýoluň çatrygynda duşuşýarlar. Olar biri-birlilerini gujaklap ogşaýarlar we ötüň soraýarlar. Olar biri-birlilerine: «Siz öýüňize gaýdyp baryň, biz baryp sizden ötüň sorar ýaly» diýişýärdiler. Seýit Ajel şeýle diýen: «Eger siz meniň ötünjimi kabul etmekçi bolsaňyz, öwrülip, hanakanyňyza baryň, biz hem baryp şyhdan we sopulardan ötüň sorap, toba edeliň» diýýär. Şyh şonda: «Seýit Ajeliň aýdýanlary dogry» diýýär we ikisi hem bilelikde Adana Kuýan hanakasynda gelýärler. Bu ýerde ol iki beýik adam biri-birlerinden ötüň soraýarlar, şondan soň olaryň ikisem sopular bilen şatlanyşyp, hoşal bolýarlar. Soňra Seýit Ajel şeýle diýýär: «Eger şyh biziň ötünjimizi kabul edýän bolsa, şu agşam ähli sopulary bilen biziň myhmanymyz bolsun, şonda biz öz ötünjimiz kabul edildi» diýip bileris» diýýär. Şyh teklibi kabul edýär we şol agşam sopulary bilen Seýit Ajeliň öýüne gelýär. Seýit Ajel ony patyşalar ýaly mynasyp garşylaýar. Ol agşam iki hanakanyň hem adamlary şyhyň hyzmatynda ol ýerde bolup, sema edip, wagt-laryny hoş geçirýärler. Bu zatlar Seýit Ajeliň göwnünden şeýle

bir turdy welin, ýüregindäki münkürlükden nam-nyşan galman, durky bilen şyha berildi. Şyhyň hereketleri Seyit Ajeliň ýüreginde şeýle bir jaý tapdy welin, ol şyhyň Nyşapurda bolýan wagty üç mün Nyşapur dinaryny şyhyň ýolunda harç etdi.

Segsen ýedinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, bir gün şyh Abu Seýidiň mejlisinde bir derwüş ýerinden turup, uzak hekaýaty gürrüň bermäge başlaýar. Biziň şyhymyz şonda: «Eý, sahawatly ýigit, ýeriňde otur, men saňa bir zat öwredeýin» diýýär. Ol adam oturýar. Şyh oňa: «Beýle uzak kyssany aýtmak nämä gerek? Eger bir zat soramakçy bolsaň: «Dogryňy aýtmak amanatdyr, üstüne goýmak hyýanatdyr» diý-de, maňa pylan zat gerek» diý-äý» diýen. Ol adam: «Aýdyşyňyz ýaly ederin, men sizden öwrenişim ýaly edäýeinmi?» diýip sorayar. Şyh hem oňa: «Aýdyber» diýýär. Ol adam ýerinden turup, ýüzüni şyha öwürýär-de: «Dogryňy sözlemek amanat, ýalan sözlemek hyýanatdyr we maňa bolsa şyhyň ýapynjasy gerek» diýýär. Şyh: «Gutly bolsun» diýip, arkasyndan ýapynjasyny alyp, oňa uzadýar. Mejlis gutarandan soň, şyh sekiden düşýär we adamlar dargaşýarlar. Şondan soň şyhyň müritleri ol adamyň ýanyna gelip, şyhyň ýapynjasyny ýüz dirhem berip satyn aljak bolýar welin, ol adam satmaýar. Olar nyrhy ýuwaş-ýuwaşdan ýokary galdyryp, mün dirheme ýetirýärler we ýapynjany mün dirheme satyn alyp, şyhyň ýanyna getirýärler. Şyh ony kabul etmän, ýapynjany kümüş puly bilen yzyna berýär we gaýdyp alýança, ony goýbermeýär.

Segsen sekizinji hekaýat

Şyhymyz halatly ýagdaýlarynyň ilkinji başlan günleriniň birinde ýüregine dowul düşýär. Ol hemişe kyn güne düşende, pir Abylfazl Saragtynyň diri wagtam, onuň bakyýete göçen

wagtam Saragta baryp, oňa zyýarat eder eken. Bu gezek hem ol Saragt babaň (Abylfazl Saragtynyň) gubruna zyýarat etmek üçin ýola düşende, oňa Lukman Saragty duşýar we: «Eý, Abu Seýit, nirä baryañ?» diýip soraýar. Ol: «Ýüregim gysýar, Saragta barýaryn» diýýär. Ol: «Saragta baraňda, Saragtynyň Hudaýyna bizden salam aýdaweri» diýenmiş.

Segsen dokuzynjy hekaýat

Şyh Abu Seýit şeýle diýdi: «Bir gün biz Saragtda pir Abylfazl Hasanyň ýanynda otyrkak, biri gelip şeýle diýdi: «Lukmanyň ýagdaýy erbet, ol: «Meni Burja galasyna äkidiň» diýdi. Häzir ol üç günden bäri şol ýerde we bir sözem aýdanok, ýöne şu gün: «Abylfazl pire aýdyň, Lukman gidýär welin, aýtjak-goýjak zady barmyka?» diýdi». Pir Abylfazl bu sözleri eşiden-den, ýerinden turup: «Ýörün, gideliň» diýdi. Biziň hemmämiz üýşüp, onuň ýanyna geldik. Lukman ony görenden ýylgyrdy. Abylfazl onuň başujynda oturdy. Ol pire seredip ýylgyrdy, onuň demi ot ýalydy, ýöne dodaklaryny gymyldatmady. Oturanlardan biri: «Lä ilähe ilalla» diýenden, Lukman ýylgyrdy-da: «Eý, sahawatly, biz bermelimizi berdik we berat¹ aldyk, galan zat Allanyň özüne bagly» diýdi. Derwüş: «Oňa özüni ýatlap bermeli» diýende, Lukman: «Eýsem onuň dergähine tarap gygyrmagymy isleýärmiň?» diýýär. Bu sözler Abylfazl piriň hoşuna gelýär we: «Şeýle bolmaly» diýýär. Bir sagatdan soň onuň dem almasy kesildi, ýöne öňküsi ýaly pire seredip ýatyr-dy we garaýşynda hiç hili üýtgeşiklik ýokdy. Adamlaryň arasynda «hşy-wyşy» başlady, kim «gutardy» diýse, käbiri «ýok, onuň bakyşy dogry we dürs» diýýärdi. Pir Abylfazl: «Ol işini bitirdi, ýöne biz otyrkak ol gözünü ýummaz, çünki dost dostdan

¹ Berat – resminama, rugsatnama.

gözünü ýumýan dälidir» diýdi. Pir Abylfazl ýerinden turandan soň Lukman hem gözlerini ýumdy. Alla oňa rehmet etsin.

Togsanynjy hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Gaýyna gelende, ony köp ýerlere çagyryan ekenler. Bir gün biziň şyhymyzy bir ýere myhmançylyga çagyrypdyrlar. Biziň şyhymyz ol ýere barandan soň, şol döwrüň sylagly adamlaryndan bolan Hoja Ymam Abu Sagyt Haddadyny hem yzyndan adam iberip çagyrypdyrlar. Abu Sagyt Haddat oňa: «Men kyrk ýyldan bäri öz çöregimden başga ilň çöregini iýip göremok» diýip, jogap beripdir. Bu habary şyha ýetirýärler. Ol: «Subhanalla, biz elli ýyldan gowrak bäri öz çöregimizi iýip, ilň çöregini dadyp göremzok» diýipdir, ýagny: «Biz näme iýýän bolsak, hemmesi Hakyň bize eçilen rysgalydyr diýip bilýäris» diýen.

Togsan birinji hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seýit Gaýynda bolýan wagtlary ol ýerde Hoja Ymam Muhammet Gaýyny diýilýän, uly sarpa goýulýan bir ymam hem bar eken. Şyhyň ol ýerdedigini eşidip, şyhyň ýanyna salama gelýär. Ol wagtynyň köpüsini şyhyň ýanynda geçirer eken. Şyhy her gezek bir ýere çagyranlarynda, ol hem şyhyň haýyşy bilen bile giderdi we sema ederdi. Bir gün çagyrylan ýerlerinde sema bilen meşgul boldular, şol wagt şyh halata düşüpdi we sopular hem halatda bolup, wagtlaryny hoş geçirýärdiler. Şol wagt azançynyň ikindi namazyna çagyryan azan sesi eşidilip başlady, şyh halatdady, galanlary hem sema şeýle bir gyzyşypdylar welin, bar zady unudypdylar, olar raks edip, nagra tartýardylar. Olar halatda döwri Ymam Muhammet Gaýyny: «Namaz, namaz» diýip gygyrды, biziň şyhy-

myz bolsa: «Biz namazda» diýdi-de, raks etmegini dowam etdirdi. Ymam Muhammet olary goýup, özi namaza gitdi. Şyh halatdan açylyşandan soň: «Günüň dogýan ýerinden ýaşýan ýerine çenli bu adamdan belent hümmetli we danyşment hiç kişä, ýagny ymam Muhammet Gaýynydan başga adama günüň nury düşmez. Ýöne onuň bu zatlara inňäň uýy ýaly-da dahylly ýeri ýok-da» diýipdir.

Togsan ikinji hekaýat

Ymam Haraméýin Abylmagaly Jüweýni şeýle aýdan: «Bir gün kakam şyh Abu Muhammet Jüweýni maňa: «Tur-da, şyh Abu Seýit Abylhaýyryň ýanyna git. Şyh näme diýse, berk ýadyňda sakla we gelip maňa aýt» diýdi. Men şyhyň ýanyna bardym. Şyh menden: «Näme okaýarsyň?» diýip sorady. Men: «Garşylyklary» diýdim. Şyh maňa: «Garşylyklary däl, garşylyklary däl, garşylyklary däl, ugurdaşlygy öwren» diýdi. Men kakamyň ýanyna gaýdyp gelip, şyhyň agzyndan eşiden zatlarymy birin-birin gürrüň berdim. Şonda kakam maňa: «Gaýdyp garşylykly zatlary okama-da, mezhep bilen fykhy oka» diýdi. Men onuň diýjek bolýan zatlaryna düşündim we onuň pendini tutup, şu derejä ýetdim.

Togsan üçünji hekaýat

Şyhylyslam Abdylla Ensarynyň sahatatly perzentleriniň birnäçesi kakasyndan eşiden aşaky rowaýatyny getirýärler. Aýtmaklaryna görä, şyhylyslam Abdylla şeýle diýen: «Ýaşlyk ýyllarymda tasawwup¹ ýoluny tutmagy arzuw edýärdim, mak-sadyma ýetmek üçin bir ussadyň gapysynyň açylmagyny isle-

¹ Tasawwup – sopusylyk.

ýärdim, çillä oturýardym, tarykat pirleriniň we uly ulamalaryň huzurynda bolýardym, olardan ýardam, dogalaryndan medet isleýärdim. Muňa garamazdan, öz-özünden biygtyýar dilime paýyş sözler gelýärdi, ýüregimden olara münkürlük we ýigrenç aýrylmaýardy. Men hernaçe jan çeksem-de, ol häsiýet menden aýrylyp gidiberenokdy. Bu ýagdaý Nyşapura gelip, şyh Abu Seýit Abylhaýry zyýarat edýänçäm dowam etdi. Men baranymda, ol otyrdy we bir mürit onuň hyzmatynda durdy. Ol mürit gaýnadylyp bişirilen şalgamy şekere bulap, oňa berýärdi we ol iýýärdi. Men gapydan girenimde, şyhyň elinde ýarpysy iýilen şalgam bardy we ony elinde tutup durdy. Ol elinde tutup duran ýarty şalgamyny meniň agzyna saldy. Şol pursatdan soň meniň dilime hiç paýyş söz gelmedi, hiç wagt hapa sözi agzyna almadym. Şondan soň hakykat (tasawwup) sözleri maňa açyldy. Indi meniň dilime näme gelýän bolsa, şyh Abu Seýidiň öz eli bilen meniň agzyna salan ýarty şalgamyndan we onuň bereket nazaryndan boldy.

Togsan dördünji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyz Abu Seýit Mänede wagty sopulary üçin baş ýüz dinar bergi edipdir. Bir gün ol Hasan Mueddebe: «Aty eýerläň, bergilerimizi üzmek üçin Abylfazl Fyratyň ýanyna gideliň, bu işiň hötdesinden ol gelip biler» diýen. Hasan aty eýerländen soň atlanyp, sopulary bilen ýola düşdi. Derwüşlerden biri olardan öňürdip, oňa Mänede bolan gürrüňleri, şyhyň bergisini üzmek aladasy bilen Abylfazl Fyratyň ýanyna gelýändigini habar berýär. Abylfazl Fyraty şyhyň öňünden çykyp, uly hezzet-hormat bilen garşylaýar, ony öýüne getirip, nazy-nygmatlar bilen saçak ýazyp, üç gün myhman alýar. Ol şol üç günde şyha hyzmat edip, dyzyny epmeýär, bir pursat hem onuň ýanyndan aýrylmaýar. Dördünji güni şyh he-

niz hiç zat aýtmanka, hatda ýanjydyp hem duýdurmanka, ol baş ýüz Nyşapur dinaryny alyp, Hasana berýär we oňa şeýle diýýär: «Bu şyhyň bergisi üçin». Ýene-de bir ýüz dinar alýar-da, oňa berip: «Bu ýolda iýip-içer ýaly» diýýär, ýene-de bir ýüz dinar berip: «Bu-da şyhyň mübärek gadamlary üçin» diýýär. Hasan Muýeddep gelip, bolan zatlary şyha gürrüň berýär. Şyh: «Eý, Abylfazl, saňa nähili doga edeýin?» diýende, ol: «Şyh nämäni mynasyp hasaplasa, şol bolar» diýýär. Şyh ondan: «Haktagala bu baýlyklaryňy eliňden alsyn» diýip doga edeýinmi?» diýýär. Ol şonda: «Eý, şyh, ol bolmaz, çünki mende dünýälik bolmadyk bolsa, siziň mübärek gadamyňyz bu ýere düşmezdi, biz şyha hyzmat edip bilmezdik we meniň ýüregim sizden aýralyga çydamazdy» diýen. Biziň şyhymyz şonda: «Eý, bar Hudaýa! Ony dünýälige bendiwan etme, baýlygy oňa ýol azygy eýle, dünýälikden zyýan görmesin» diýip, haýyr dogasyny eden. Şyhyň dogasynyň bereketi oňa we perzentlerine ýokupdyr, Abylfazl tanymal adamlaryň biri bolan, köp adamlar ondan haýyr-yhsan görüpdirler, onuň çagalary hem ýokary derejä ýetipdirler, dinde we dünýälikde Horasanyň belli adamlary bolup ýetişipdirler.

Togsan bäşinji hekaýat

Biziň şyhymyz Nyşapurda bolýan günleriniň birinde Hasan Mueddebi çagyryp: «Bize bir zat aýdyp berer ýaly tur-da, bir aýdyjy tapyp gel» diýýär. Hasan Mueddep çykyp gidýär, emma bütin şäheri söküp, aýdyjy tapyp bilmeýär. Ol gözläp-gözläp ysgyndan gaçanda harabada ýatan bir ýaş oglany görkezýärler. Ýanyna barsalar, ol serhoş bolup ýatan eken. Ol şyhyň ýanyna gaýdyp gelip: «Eý, şyh, men bütin şäheri agtaryp çykdy, şu ýaş ýigitden başga adam tapmadym» diýýär. Şyh: «Ony bolşy ýaly alyp gel» diýýär. Hasan gidip, ony bolşy ýaly şyhyň ýany-

na alyp gelýär. Şyhyň ony çagyrmagy ýaş ýigidiň bagta ýetmegine sebäp bolýar. Ol ýigit hanaka getirilende, özüni bilenokdy. Şyhyň ýanyna getirilende, ol: «Eý, juwan, hany bir beýt aýt» diýýär. Ol ýigit bazzyk-buzzuk edip, bir beýt aýdýar. Ol serhoşlukdan aňyny aldyrandan soň, şol ýerde ýykylyp uklap galýar. Şyh: «Ony ýatyryň» diýýär. Ony gowy ýatyýarlar, üstüni ýapmak üçin bolsa şyh öz jübmesini – donuny berýär. Ol ýigit bir sagat ýatyp, ukusyny alandan soň gygyryp, aglap-eňrär turýar-da: «Men nirede?» diýip soraýar. Hasan onuň ýanyna baryp: «Sen şyh Abu Seýit Abylhaýyryň hanakasynda, seni şyh beýt aýtdyrmak üçin çagyryp getirdi» diýýär. Ol aglap-eňrär ýerinden turýar-da, şyhyň ýanyna barýança, sopularyň her biriniň aýagyna ýykylýar. Ol şyhyň elini-aýagyny ogşap: «Men toba etdim» diýen. Şyh öz mübärekdir elleri bilen onuň başyny sypalap, hammama ugradýar. Ol ýigit sertaraşa: «Başymy syr» diýýär. Sertaraş onuň saçlaryny syrýar we şyh ol ýigidi geýindirmek üçin öz haladyny hammama iberýär. Ol ýigit hanaka gaýdyp gelýär we otuz ýyllap derwüşlere hyzmat edip, olaryň arasynda galýar. Ol şyhyň mübärekdir nazarynyň berekedi bilen olaryň iň hormatlylarynyň biri bolýar.

Togsan altynjy hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seýidiň Nyşapurda bolýan wagtlary Hoja Abu Tahyr hem onuň ýanynda bolar eken. Hoja Abu Tahyr şeýle diýen: «Bir gün şyh: «Aty eýerläň» diýdi. Aty eýerlänerinden soň, şyh atlanyp, ähli sopulary bilen ýola düşýär. Şyh ýol bilen barýarka, bir aýdymçy zenan bezenip-beslenip, serhoş ýagdaýda gelýärdi, onuň ýüzleri açykdy. Ol biziň ýanymyza golaýlanda, adamlar gygyryşyp başladylar we şyhyň ýolundan sowulmagyna ýşarat etdiler. Şyh «Ondan elini çekiň» diýdi. Ol aýal şyhyň ýanyna gelende, şyh şu beýti okady.

Beýt

Bezemen hem serhoş bazara gelyň,
Şeýdip agyr günä giriftar bolýan.

Ol aýal bu sözleri eşidenden bütinleý başga hala geçip, köp aglaýar, soňra şyh müritlerinden birini çagyryp, oňa: «Bar-da, ýagdaýy bilip gel» diýýär. Derwüş barsa, ol aýal ähli gymmat-baha geýimlerini, dakynan lagyl-jowahyrlaryny çykarypdyr-da, bir ýaglyga düwüpdür we derwüşe berip: «Bulary şyhyň ýanyna alyp bar-da, oňa meniň şu sözlerimi aýt: «Men toba etdim, maňa güýç-kuwwat bersin». Derwüş ol zenanyň beren zatlarynyň hemmesini şyhyň ýanyna getirdi we diýen zatlaryny birin-birin gürrüň berdi. Şyh: «Mübärek bolsun» diýeninden soň, ol aýalyň iberen zatlarynyň hemmesini satyp, onuň puluna oňat bişen ak çörek, halwa we hoşboý ysly zatlary satyn almagy buýurdy. Almaly diýlen oňat bişen ak çörek, halwa, hoşboý ysly zatlar getirilenden soň, şyh ähli sopulary bilen sähra tarap ýüzlendi. Bu habar şäher halkyna hem ýaýradyldy. Şäherden ýyganan ilatyň hem sany-sajagy ýokdy. Olar hem şyh bilen sähra tarap ugradylar. Sopular bu zyýapat özlari üçindir diýip pikir etdiler. Haçanda hammallar dürli tagamlary getirenlerinde, şyh olaryň hemmesini şäher adamlarynyň öňlerinde goýmagy buýurdy. Ol: «Noş bolsun» diýip, şäherlilere nahar hödürledi, ýöne sopulary çagyrmady. Şyh sopular bilen bir çetde bolýan zatlara tomaşa edip durdy. Şol aralykda şyh udlary oda oklamagy buýurdy. Udlar ýakylandan soň, bütin töweregi onuň hoşboý ysy tutdy. Bu zatlary görende, şyhyň wagtyhoş bolup, nagra tartdy we şeýle diýdi: «Nebisden gelen her bir zat tüsse bilen ýele gider». Şäherliler getirilen tagamlardan zat goýman iýdiler, birnäçeleri iýip bilmediklerini alyp gitdiler. Saçakda hiç zat goýman dargaşanlaryndan soň, şyh hem şähre gaýtdy. Ol aýdym-

çy zenan hem toba gelip, şyhyň bereket nazary bilen salykatly aýallaryň hataryna goşuldy.

Togsan ýedinji hekaýat

Günleriň bir güni biziň şyhymyz Mänede mejlis gurap oturan eken. Mejlisiň ortasynda Mawerannahrdan gelen bir derwüş mejlise girip şyhyň sekisiniň önünde oturýar. Ol gün şyh mejlisi tamamlandan ol hyzmat edýär. Ol üç gün şol ýerde bolýar we her gün şyh mejlis gurnaýardy. Ol derwüş her gün gelip, şyhyň sekisiniň ýanynda oturýardy we şyh oňa hoş sözler aýdýardy. Dördünji gün diýlende, ol derwüş mejlisiň ortasynda nagra dartyp ýerinden turdy we: «Eý, şyh, maňa seniň kim-digiňi, nähili adamdygyňy bilmek gerek» diýdi. Şyh: «Biz bir jübüsiniň agzy bagsyz Allanyň bendeleri bilen dawa girmeyän adamdyrys» diýen. Ol derwüş ýerinde oturýar.

Şyhyň mejlisi gutarandan soň ol derwüş aýakgabyňy geýip, Mawerannahra tarap ýola düşýär. Ol ýeriň köp sanly uly-uly şyhlyary bolup, olaryň adatlary boýunça olar döwre gurap oturyr, her kim bir peýdaly zat aýdar eken we galanlary onuň manysyny tirer ekenler. Ol derwüş hem şol döwrede oturandan soň, her kim bir zat aýdandan soň, oňa-da nobat ýetýär. Oňa: «Gel-de, Horasandan näme getiren bolsaň aýt» diýýärler. Ol: «Men Mänede hoşsuhan bir pir gördüm. Onuň hemme aýdanlary meniň ýadymda ýok, ýöne men ondan: «Sen kim we nähili adam?» diýip soranymda, ol: «Biz bir Allanyň jübüsiniň agzy bagsyz bendeleri bilen dawa girmeyän adamdyrys» diýdi. Ol şeýle diýenden, pirleriň hemmesi ýerlerinden turup, Horasana tarap öwrülip ýüzlerini ýere goýup, şyha tagzym etdiler we: «Şeýle ulama üçin ýüzüňi ýere sürtüp, tagzym etse bolar, çünki onda hakykatdan başga zat galmandyr» diýdiler.

Togsan sekizinji hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seýit Nyşapurda bir ýyl bolsa-da, Ymam Abylkasym Kuşaýry şyhymyzy inkär edýändigini üçin bir gezegem onuň ýanyna salama gelmändir. Adamlar şyh bilen näme bolup geçýän bolsa, gylyny gyşartman ussat Ymama ýetirer ekenler we ussat Ymamynyň agzyndan çykan sözleri-de gelip, biziň şyhymyza birin-birin aýdar ekenler, ýöne şyh bir söz-de diýmez eken. Ussat Ymam biziň şyhymyza münküri bolany üçin, käte ýüreginde toplanan pikirleri daşyna çykyp, şyhymyz barada nämynasyp sözler hem aýdar eken. Ol bir gezek: «Abu Seýidiň Haktagalany söýüşiniň we Hak Subhana Tagalanyň bizi söýüşiniň tapawudy bu ugurda biz pil bolsak, ol peşeden artyk däl» diýipdir. Bu gürrüni şyha ýetirenlerinde, şyh ol adama: «Sen ussadyň ýanyna bar-da: «Peşe hem sen beýleki-de, biz bolsa hiç zat» diýip aýt» diýen. Ol derwüş hem ussat Ymamynyň ýanyna gelip, şyhyň aýdanlaryny oňa ýetiripdir. Ussat Ymam şol sagatdan soň şyh barada erbet zat diýmejegine söz beripdir we hiç wagt şeýle sözi agzyna almandyr. Ol şondan soň şyhyň mejlisine gatnap başlapdyr we onuň ýüregindäki betgümanlyk mähir-muhabbete öwrülipdir.

Togsan dokuzynjy hekaýat

Biziň şyhymyzyň Nyşapurda bolýan wagtларында ol bir gün Zekiýadaky Haýra mazarystanlygyna zyýarata gidýär. Ol öw-lüýäniň başyna ýetende, ol ýerde birnäçe adamyň üýşüp, şerap içip, bir zatlar oýnap oturanlaryny görýär. Sopular muňa gaharlanyp, olaryň önüni alyp, ezýet berip, ýençmek isleýärler. Şyh oňa rugsat bermeyär. Şyh olaryň ýanlaryna baryp: «Hudaý sizi bu jahanda şady-horram bolşuňyz ýaly, o dünýäde-de size hoşluk bersin-dä» diýipdir. Şyh şeýle diýeninden olaryň hemmesi

zöwwe ýerlerinden turup, şyhyň atynyň öňüne ýykylypdyrlar, şeraplaryny döküpdirler, sazalaryny kül-uşak edip, toba edipdirler we şyhyň mübärek nazary bilen salyhatly, ýagşy adamlaryň hataryna goşulypdyrlar.

Bir ýüzünji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, şyhymyz bir gün Merwe gitmek üçin hanakasyndan çykyp, sähra tarap ýola düşdi. Ýolda olara bir täjir hem goşulyp, şyha hyzmat edip gidýär. Haçanda olar täjiriň köşgüniň gapysyna ýetenlerinde, ol şyhyň atynyň jylawyndan tutup: «Meniň köşgümde düşläp geçiň, bu ýerde, goý, siziň mübärek gadamlaryňyzyň yzy galsyn» diýip, ýalbaryp başlaýar. Ol özelenip duransoň, şyh sopulary bilen düşüp, köşge girýärler. Ol öýde birnäçe pürsleri göterip duran äpet bir sütün bar eken, öýüň agramly bölegini şol sütün saklaýar eken. Şyhyň gözi ol sütüne düşüp: «Sen şeýle göni we berk bolanyň üçin, üstündäki ähli zady göterip bilýäň» diýipdir. Bu sözler şyhyň agzyndan çykandan, ol täjir: «Eý, şyh, dogry aýdýarsyňyz, meniň bu sütün üçin çykaran çykdaýjymyň, kesen kelleleriň sany-sajagy ýokdur, bu sütüni gaty köp azaplar, görgüler bilen şu ýere getirdik, bütin şäherde munuň ýaly sütün ýokdur» diýen. Şonda biziň şyhymyz: «Subhanalla, biz nire, bu adam nire?» diýip, ol köşkden çykypdyr. Täjir hernäçe ýalbarsa-da, duran yerinden atyna münüp, Merwiň hiç yerinde eglenmän, hiç yerde goş ýazdyrman, göni Abdylla Mübäregiň galasyna gelip, şol yerde düşleýär, ol yerden hem dogry Mänä gaýdýar.

Bir yüz birinji hekaýat

Aýtmaklaryna görä, biziň şyhymyzyň Nyşapurda bolýan günleri bir täjir oňa bir türkmen kenizegini getirip, sowgat ber-

ýär. Ol kenizek şyha çäksiz ynanyardy, takwady. Ol şyha şeýle bir hyzmat edýärdi welin, onuň ody bilen girip, küli bilen çykýardy. Şyh ol kenizegi hoja Abu Tahyra berýär. Ol kenizek şyhyň ýanyna gelip, aglap şeýle diýýär: «Eý, şyh, meni öz hyzmatyňdan uzaklaşdyrarsyň diýip kelläme-de gelmeýärdi». Şyh aýtdy: «Abu Tahyr meniň bir bölegim ahyry. Biz bir goja kişi, sen onuň garamagynda bolsaň, gowy bolar, biz hem seni öz hyzmatymyzdan uzaklaşdyrýan däldiris» diýen. Kenizek şondan soň Abu Tahyra goşuldy we onuň hyzmatynda boldy, ýöne şyha hyzmat etmegi hem unutmaýardy. Ol hemişelik Allanyň ýoluna ýüregi bilen berlen takwa aýaldy, päkize häsiýetlidi. Bir gün biziň şyhymyz oňa şeýle diýen:

Seni Türküstandan getiren kimdi?
Oňa sen deý ýene birin getir diý.

Bu kenizek Abylfath şyhyň enesidi.

Bir ýüz ikinji hekaýat

Hoja Abylfath şyh şeýle diýen: «Bir gezek bir aýdyjy şyhyň ýanynda aşakdaky goşgyny okady:

Gazalmyň içinde pynhan galaryn,
Okaňda lebleňden öperim ýaly.

Şyh aýdyjydan: «Kimiň beýti?» diýip soranda, ol: «Amaryňky» diýip, jogap berdi. Şyh şolbada ýerinden turup, sopulary bilen Amaryň mazaryna zyýarata gidipdirler.

Bir ýüz üçünji hekaýat

Şyh şeýle diýdi: «Musa alaýhyssalama Beni-Ysraýyllaryň arasyndan iň gowy adamy saýla» diýip, wahy inipdir. Olar müň adamy saýlapdyrlar. Ýene-de: «Müň adamyň arasyndan iň gowularyny saýla» diýip, wahy inýär, olaryň arasyndan ýüz adamy saýlaýarlar. Ýene-de: «Olaryň arasyndan iň gowularyny saýla» diýip, wahy inýär. On adamy saýlaýarlar. Ýene-de: «Olaryň arasyndan iň gowusyny saýla» diýip, wahy inýär. Olar üç adamy saýlaýarlar. Ýene-de: «Şol üç adamyň arasyndan iň gowusyny saýla» diýip, wahy inýär. Olaryň arasyndan bir adamy saýlaýarlar. Soňra ýene: «Şol adama aýdyň, goý, ol Beni-Ysraýylyň iň ýaramaz adamsyny saýlasyn» diýip, wahy inýär. Ol dört gün möhlet soraýar we çar tarapa aýlanmaga başlaýar. Dördünji gün diýlende, bir ilatly ýerden geçip barýarka, öz ýaramazlygy we nämynasyp işleri bilen özüni tanadan bir adama gabat gelýär. Adamlar ony ähli pyssy-pujurlykda ýakasyny tanadan hökmünde barmak çommaldyp görkezýärdiler. Ony özi bilen alyp gitmek isledi, ýöne birden onuň ýüreginde: «Adama daşky görnüşi boýunça baha berip bolmaz, belki onuň az-owlak hem bolsa oňat taraplary, adamlyk mertebesi bardyr» diýen pikir oýandy. «Adamlaryň gybaty, myjabaty bilen onuň nähili adamdygyny ölçemäýin. Beýle zatlar diňe betgümanlykdan bolup biler, gowusy men ile däl-de, özüme betgüman bolaýyn» diýip, sellesini boýnuna orap, Musanyň ýanyna gelipdir. Ol adam Musanyň ýanyna gelip: «Hernäçe aýlansam-da, özümden erbet adam tapmadym» diýipdir. Şonda Musa: «Ol adam iň gowy adam, ol hem köp tagat edeninden däl-de, özüni ilden pes hasaplany üçin» diýen wahy inipdir.

Bir ýüz dördünji hekaýat

Biziň şyhymyzyň Nyşapurda bolýan wagtlyry bir ýyl adamlaryň bar gürrüňleri gurrandazlar bilen müneçjimleriniň aýdýan zatlary bolupdyr. Aamu-has, ähli adamlaryň dilinde şolaryň aýdan zatlary bolup: «Şu ýyl pylan zat boljakmyş» diýen ýaly dürli myş-myşlar üř edilip ýaýradylýpdyr. Bir gezek biziň şyhymyz mejlis guraýardy, oňa gelen adam bolsa örän köpdü. Ol mejlis gurnamagy boýun alandan soň eşidip, Nyşapuryň tanymal adamlary, ymamlar ýygnanypdyrlar. Mejlisiň ahyrynda biziň şyhymyz: «Biz şu gün müneçjimleriniň hikmetleri barada söhbet etmekçi» diýdi. Hemme adamlar: «Şyh näme aýdarka?» diýişip, üşerlişip durdular. Şyh aýtdy: «Eý, adamlar, şu ýyl hem geçen ýyl ýaly Allanyň halaýşy kimin bolar». Soňra iki elini ýüzüne sylap, pygamberimize salawat aýdyp, mejlisi tamamlady. Ony eşiden adamlar perýat edip gygyryşdylar.

Bir ýüz bäşinji hekaýat

Şyh Abu Seýit Abylhaýyryň hanakasynyň ýanynda bir gassap bardy. Ol gassap sopulara ynanmaýardy we hemişe olara gargynyp gezyýardy. Bu gassabyň bir semiz berre guzusy bardy. Sopular ony birnäçe gezek satyn aljak boldular, ýöne gassap keçjallyk edip satmady. Bir gije bu berre guzy boglup ölýär welin, ony halallabam ýetişmeýärler. Iki günläp sopulardan hem habar-hatyr bolmaýar. Gassap guzyny soýup, etine zagpyran sepip, aşagyna бүрүнç, üstünde-de guzynyň etini goýup, tamdyrda daglaýar, soňra mele-myssyk ak çörek bilen öýle namazynyň oň ýanynda hanaka getirýär. Adamlaryň hersi bir zada gümra bolup ýördüler, işden soň olar bu nahary görüp begenişýärler. Biri sekiniň üstüne saçak ýazyp, çörek getirip, etleri bökleşdirdi. Şyh: «Oňa eliňizi uzatmaň» diýdi-de, hana-

kanyň gapysyny açyp, itleri çagyrmaklaryny buýurdy. Itler gelip, guzynyň etini düýt-müýt edýärler, adamlar muňa gynanyp: «Sopularyň bary açka, bir günlük rysgalymyz gitdi, şyhyň bu näme etdigikä?» diýýärler. Şol wagt gassap gygyryp, şyhyň aýagyna ýykylyp, aglamaga başlaýar. Şyha: «Bu zatlary öňünden nädip bildiňiz» diýenlerinde, ol: «Iýmek islegi şeýle bir güýçli boldy welin, şonuň haram zatdygyny şondan bilip galdym» diýen.

Bir ýüz altynjy hekaýat

Abu Aly Sina bilen merhemetli şyhymyzyň arasynda birnäçe gezek hat gatnaşyklary bolandan soň, Abu Alyda şyhymyz bilen ýüzbe-ýüz gürleşmek, ondan peýdaly zatlary eşitmek höwesi güýçlenýär. Ol Mänä gelende, şyh mejlis geçirip oturan eken. Abu Aly hiç kime hiç zat bildirmän, bir çetde oturýar. Ony hiç kim tanamaýardy. Şyh mejlisde gyzyşyp başlan wagty: «Bu gün Abu Aly Sina biziň mejlisimize geleni üçin, biziň şu günki söhbetimiz pelsepe kanunlary barada bolar, çünki asmany bilýän asmany görýäniň mejlisine gelende, söhbet şeýleräk terzde gitmeli bolar» diýýär. Şyh bu sözleri aýdandan, Abu Aly ýerinden turup salam berdi. Şyh onuň şanyna öwgüli sözler aýdyp, dogra okady. Mejlis tamam bolandan soň, olaryň ikisem bir hepde töweregi daşary çykman, şyhyň howlusyndaky hüjrede boldular. Şol döwürde hiç kim olaryň daşary çykanlaryny ýa-da olaryň ýanyna biriniň baranyny görmedi. Haçanda olar daşary çykanlarynda ondan: «Siz şyhy nähili gördüňiz?» diýip soranlarynda, ol: «Eger Muhammet resulalladan soň birine pygamberlik derejesi berilmeli bolsa, şundan mynasyp adam tapylmazdy» diýýär. Soňra ýene şeýle diýen: «Ondan gören keramatlarymyzyň we halatlaryň pelsepe nukdaýnazaryndan çözüdini tapdym, ýöne birnäçe ýagdaýy hernäçe ünsli synlasam-

da, olara düşündiriş tapmadym. Meselem, diwara urulýan çüýi gördüm, kakyp duran daşam gördüm, ýöne daşy urup duran eli görmedim. Garaňkylykdy, hiç kim çyrany ýakmasa-da, çyra öz-özünden ýandy. Täret kylandan soň, ol boş kündügi goýupdy, men ýerimden turup, täret kylmak üçin kündügi aljak bolanymda, hiç kim oňa suw guýmasa-da, doly duranyny gördüm. Men şuna meňzeş başga-da birnäçe zatlary gördüm we olara pelsepe nukdaýnazaryndan düşündiriş tapmaga ejiz geldim».

Bir ýüz ýedinji hekaýat

Ilkibaşlarda ussat Abylkasym Kuşaýry bilen şyh Abu Seýidiň arasynda az-owlak düşünişmezlik bolupdyr. Ussat Abylkasym: «Meniň okuwym we ylmym şyhdan ýokarda, şol sebäpli näme üçin şyhyň derejesi we abraýy menden ýokary bolmaly?» diýip öwnüpdür. Ol Kābā sapara ugraýança, şu pikirde bolupdyr. Haçanda ol Harakan şäherine baranda, şyh Abylhasanyň ýanynda üç aýlap bolup, şyhyň söhbetlerini diňläpdir. Şonda şyh Abylhasan Harakany oňa yzyna dolanyp, şyh Abu Seýidi razy etmegini we şondan soň sapara gitse dogry boljakdygyny aýdypdyr. Şol sebäpli ol saparyny dowam etmän, yzyna dolanypdyr. Nyşapura öwrülip gelende: «Gaýdyp gelmegiňe näme sebäp boldy?» diýip soranlarynda, ol: «Şyh Abylhasan meniň ýüregimiň gurşawyndan ýetmiş zünnary çözdü. Olardan iň kiçisi şyh Abu Seýit bilen duşuşmaklygymdy» diýen. Ol şyhyň ýanyna gelip, birnäçe wagt onuň söhbetini diňleýär. Günlerde bir gün olar Nyşapuryň bazaryndan geçip barýan ekenler. Görseler, ap-ak we päkize şalgamlary bişirip goýupdyrlar. Bu iki beýik ynsanyň ikisinde hem şalgam iýmek höwesini döreýär. Şyh bahasyny töläp, şalgam alyp, iýip başlaýar, ýöne ussat Abylkasym öz içinden: «Men Nyşapuryň ymamy bolup, bazaryň orruk-ortasynda şalgam iýip dursam nähili bolar?» diýip

pikir edýär-de, iýmän, hanaka tarap gidýär. Öňki endik boýunça saçak ýygnanandan soň, şyh sema edip başlaýar. Şyh şeýle bir gyzyşyp, şowhunly sema edýär welin, Abylkasym öz içinden: «Men näçe okasam-da, tarykat ýolunda näçe azaplar görsem-de, henize çenli şyhyňky ýaly şeýle halata düşüp görmedim» diýip pikir edipdir. Şonda şyh başyny galdyryp şeýle diýen: «Men bazarda şalgam iýip durkam, sen ulumsylyk edip: «Men Nyşapuryň ymamymkam, bazarda şalgam iýip dursam nähili bolar?» diýip pikir etdiň. Şeýle pursatlarda hiç hili gopbamsylyga ýol bermeli däldigini bilmeýärmidiň?». Ussat Abylkasym perýat edip, şyhyň aýagyna ýykylpdyr we ömrüniň ahyryna çenli şyhy yhlas bilen diňläp, onuň söhbetinden aýrylmandyr.

Bir ýüz sekizinji hekaýat

Şyh agyr syrkawlap, soňky demini sanap ýatan wagtlary ondan: «Eger bir bolmasyz iş bolaýsa, karylar haýsy aýaty okasynlar?» diýenlerinde: «Şu beýti okaýsynlar» diýip şuny aýdypdyr:

Dost dosta gowuşsa, ýaryna hem ýar,
Bu jahan mülkünde ondan ýeg ne bar?

Bir ýüz dokuzynjy hekaýat

Şyh Abu Seýit Abylhaýyryň ajaýyp adatlaryndan biri-de myhman bilen bile nahar iýmekdi, eger biri onuň bilen tabakdaş bolmasa, tabaga elini uzatmazdy. Her bir täze gelen sopy hem ilkinji agşam onuň bilen bir tabakda nahar iýerdi. Bir gezek birnäçe gün geçse-de, hiç myhman gelmändir. Şonda şyh: «Kimde-kim ilkinji bolup myhmanyň geljegini buşlasa, onuň

islän haýyşy ýerine ýetiriler» diýipdir. Bir gün oglanrak wagt-lary hoja Abu Tahyr¹ jaýyň üçeginde durka, birnäçe gök ge-yimli adamyň (sopularyň) gelýändiglerini görýär we kakasynyň ýanyna baryp buşlaýar. Şyh ondan: «Näme isleýärsiň?» diýip soranda, ol: «Ertir okuwa gitmesem» diýýär. Şyh ýene-de: «Başga näme isleýärsiň?» diýende, ol ýene-de: «Birigün hem okuwa gitmesem» diýýär. Şyh üçünji gezek: «Ýene näme isle-yärsiň?» diýende: «Hiç wagt okuwa gitmesem» diýip, jogap berýär. Şyh ondan: «Näme bilen meşgullanmak isleýärsiň?» diýende, hoja Abu Tahyr: «Sopulara hyzmat etmek isleýärin» diýip jogap beren. Şyh: «Mübärek bolsun» diýip, onuň biline kenepden ýüp guşapdyr we şeýle diýipdir: «Seni sopulara hyzmat etmäge bagyşladym, ýöne «Innä fetehnäni»² kemsiz ezberle, ol saňa gerek bolar» diýip sargapdyr. Hoja Abu Tahyr şyhyň sargaýşy ýaly, «Innä fetehnäni» kemsiz öwrenipdi. Şyh dünýäden gaýdansoň, sopulara pir we ýolbaşçy bolmak nobaty hoja Abu Tahyra ýetipdir. Soltan Alp Arslan hoja Abu Tahyra «atam» diýip ýüzlenýän eken we çensiz hormat goýýan eken. Soltanyň töweregindäkiler oňa teýene edip: «Soltanymyz ylymsyz, Gurhany Kerimi okap bilmeýän adama «atam» diýip ýüzlenýär, Gurhany Kerimi okap bilmeýäne hem şeýle sarpa goýýar» diýer ekenler. Bu gürrüň tä soltan keselleýänçä dowam edipdir. Hoja Abu Tahyr soltanyň ýagdaýyny soramaga Saragta barypdyr. Haçanda ol soltanyň huzuryna baryp, onuň hal-ýagdaýlaryny sorandan soň, ol hoja Abu Tahyra: «Eý atam, «Innä fetehnäni» okap, meni çüflesene» diýipdir. Hoja Abu Tahyr öň ezberleşşi ýaly, «Innä fetehnäni» kemini goýman okapdyr we soltany çüfläpdir. Soltan muňa hoş bolýar we görübilmezleriň görüplikden ony ýamanlaýandyklaryny bilýär.

¹ Mäne Babanyň ogy.

² «Innä fetehne». Gurhany Kerimiň 48-nji (Ýeňiş) süresi.

Şondan soň soltanyň oňa bolan hormaty has-da artypdyr. Bu zatlaryň hemmesi şyhyň bereketleri we keramatlary bilen bolup geçipdir.

Bir ýüz onunjy hekaýat

Şyh şeýle diýen: «Men oglan wagtym hoja Ymam Abu Muhammediň ýanynda Gurhany Kerimi öwrenýärdim. Gurhany Kerimi öwrenip, hatm edenimden soň, kakam maňa: «Indi mugallymyň ýanyna gitmeli» diýdi. Men halypamyň ýanyna baryp: «Siz ejaza berseňiz, men ertir mugallymyň ýanyna gitmeli» diýdim. Ol maňa: «Sen maňa bir nesihat bermäge ejaza ber we ony hiç wagt ýatdan çykarma» diýip, «Allanyň hümmeti bilen göz açyp-ýumasy salym bolsa-da, ylym öwrenmek güneşiň dogşundan-da haýyrlydyr» diýdi. Ol ýene-de: «Allanyň hümmeti bilen bir sagat Haka hyzmat etmek, saňa dünýä malyndan gymmatlyrakdyr. Saňa şu zatlary wesýet edýärin, sen ony hiç wagt unutmagyn, hemişe Hakyň adyny zikr edip gezgin» diýdi.

Şyh bir gün hoja Hamawyýa ýüzlenip şeýle diýdi: «Eý hoja, seni näme üçin «Hamawyýa» atlandyranlaryny bilýärmiň? Ol ady saňa halka hemaýat etmegiň üçin dakandyrlar. Sen halk näme aýtsa, diňle we biziň aýdan zatlarymyza hem pugta gulak as: Anna günü meni bu ýerden alyp giderler. Ol gün biziň bazar günümüz bolar, ol gün adamlar köp zähmet çekmeli bolarlar. Ol gün biziň görýän we görmeýän adamlarymyz ýygynanarlar. Sen öz janyňa bejit bolgun, hojalaryň aýdanlaryndan çykmagyn. Ýene-de bir zady berk belle, meni gara ýere duwlanyňyzdan soň, siziň önüňizde köp kynçylyklar dörär». Soňra hoja Nejjar: «Biziň görmeýänlerimiz kimlerdirler?» diýip sorady. Onda şyh şeýle diýdi: «Eý, Ahmet, Resul alaýhyssalam halypalardan üçüsini jynlara ýolbaşçy belläpdir. Olar ölýänçäler, meniň

mazarymyň başynda müjewür bolup galarlar we Arafa hem-de Gurban baýramy günlerinden başga günler meniň ýanymdan gitmezler. Jynlardan köp sanlysynyň kalplarynda biziň söhbetlerimizden rahatlyk peýda boldy. Olar bu ýerde-de, Nyşapurda-da bize mährem we munys¹ boldular, derwüşler bilen bilelikde sema etdiler. Eger siz geljekde meniň guburymyň başynda sema etseňiz, olar hem size goşulyşarlar. Olary hormatlaň, özüňizi päk saklaň, hemişe ikinji namazyna çenli howlyňyzy syryp-süpürmegi buýruň, hapa zatlary aýryp taşlaň, kapyr jynlar gaçyp gider ýaly jaýlaryňyzyň burçlarynda ýüzärlik tüsselediň, men jan berjek bolanymda ýa-da gözlerimi baky ýumanymdan soň, bir ses eşitseňiz, biliň, ol şolaryň sesidir, olaryň päk bolmaklaryna ýardam ediň. Bilip goýuň, men gidenimden soň, dört zady miras goýýandyryn; syryp-süpürmek, ýuwup-artmak, gözlegde bolmak, mährem sözleşmek. Şu dört zady aýap saklasaňyz akaryňyzyň suwy sowulmaz, diýanat² bossaňyz hemişe gök öwser, adamlar size tomaşa edip guwanarlar. Bu dört sany esasy zadyň araňyzdan ýitip gitmezligi üçin iň soňky deme çenli eliňizde baryny ediň. Dünýäde hiç zat baky däl, «Innā lillāhi we innā ileýhi rajyun»³.

Soňra şyh «Kagyzydyr döwet getiriň» diýdi we kätibi Abylhasan Agraç Bawerdä: «Ýaz!» diýip, yşarat etdi. Şyh şeýle diýdi: «Ýaz! Bismillāhy-r-rahmany-r-rahym, hoja Abu Tahyr, hoja Nasyr, hoja Muzapbar, hoja Mutahhyr, hoja Mufazzal, hoja Abylfath, hoja Abu Sagt, hoja Muwaffak, Abulfaraj al-Fazl, hoja Mesgut» diýip atlandyryp, her birine doga etdi we kätip onuň aýdanlaryny ýazdy. Soňra şeýle diýdi: «Biz ýurdumyzy täzelänimizden soň, şu on kişiden biri galsa-da, ýol ýitmez,

¹ Munys – ysnyşan, ýoldaş, dost, güründeş.

² Diýanat – din.

³ Gurhany Kerimiň 2-nji (Sygyr) süresiniň 156-njy aýaty. «Elbetde, biz Allanyň (bendeleridir) we elbetde, biz Oňa gaýdyjylardyrys».

eger olardan iň soňky hem ýere duwlansa, bu many adamlardan üsti örtülgi galar».

Soňra ýüzüni aşak egip, bir sagat oturandan soň, başyny galdyrdy, onuň mähriban ýüzi suw-sil bolupdy. Adamlar aglaşmaga başladylar. «Bu many näçe wagt saklanar?» diýip soraldy. Ol: «Bu hadysyň ysy halkyň arasynda ýene-de ýüz ýyl saklanar, ondan soň ondan ysam galmaz, nam-nyşanam. Eger bu manyny aňlamak gerek bolanda-da, onuň üsti örtülgi bolar we islegler üzülip galar» diýip jogap berdi.

Soňra hoja Abdylkerime ýüzlenip, şeýle diýdi: «Bu oğlan ýoluň ahyryna çenli gitmek isleýär. Bu ýere ýetdiňmi, saklan. Köp zat isleseň, hiç zat tapmarsyň» diýdi.

Soňra aýtdy: «Eý, Abu Tahyr, ýeriňden tur». Ol ýerinden turdy. Onuň donunyň syýyndan tutup, özüne çekdi-de: «Seni we seniň perzentleriňi sopularyň hyzmatyna tabşyrdym. Biziň bu nesihatymyzy pugta diňle» diýip, şu beýti aýtdy:

Aşyk bolsaň ahyryna çen aşyk bol,
Oňlanmaýany oňlanýan hala getir.
Erbet zat görseňem, ýagşylyga ýor,
Zäher berseler-de, şeker diýip bil.

Şyh: «Kabul etdiňmi?» diýip sorady. Ol: «Kabul etdim» diýdi. Soňra şyh: «Bärdäkiler bilsinler we gelmediklere aýtsynlar. Abu Tahyr özendir» diýdi-de, gözlerini giňden açyp, sopularyň iki sany hojasyna seretdi. Olaryň biri kermanly hoja Aly Hasan we beýlekisi merwli hoja Aly Aýýardy. Indi sopularyň hojasy¹ Abu Tahyrdy.

¹ Hoja – hormatly, sylagly, mertebeli. Bu ýerde sopularyň ýolbaşçysy, halypasy hökmünde gelýär.

Ol bu wesýetleri Başgün aýdypdy. Ol wagt meret aýynyň başydy, rejep aýynyň ýigrimi ýedisine soňky mejlisini tamamlady we ondan soň mejlis gurnamady. Ol ahyrky mejlisini şu bent bilen tamamlady:

Yşgyň düşegini ýygnamaly-da,
Yzaly ten bilen ýola düşmeli.

Aleýke şeýle diýdi: «Ýeriňden tur-da, şu sagat Nyşapura ugra, üç gün aňryk, üç gün bärlik, ýarym gün hem aňyrda bolar-syň we Sogapgüni öýle namazyna öwrülip gellersiň. Baranyňda biz dokayan garry mama salamymy gowşur, soňra: «Öz egrid, dokan we ahyrete goýan biziň bize gerek boldy» diý. Bu gür-rüň şyhyň wesýet eden Başgünine çenli sopularyň arasynda dowam etdi. Şyh wesýetlerini aýdyp gutarandan soň, hoja Abdylkerime ýüzlenip, şeýle diýdi: «Biziň täret bilen baglanyşykly işlerimizi sen düzedipdiň, hammamda hem sen hyzmat edipdiň, indi galan işleriň hem kemini goýman, ýerine ýetir, Hasany ýanyňa ýoldaş edip al, şeýtseň şol wagt hiç hili howp döremez, olaryň saklaýşy ýaly, sünneti doly berjaý et, sünneti terk etseň, ony täzeden ýerine ýetirmeli bolar».

Abdylkerim şeýle diýdi: «Şyh Sogapgüni öýle namaz wagty gözünü açdy we hoja Abu Tahyrdan: «Aleýk geldimi?» diýip sorady. Ol: «Ýok» diýip jogap berdi. Şondan bir sagat geçenden soň, ol öýe girip: «Aleýk geldi we bizi getirdi» diýdi. Şyh gözünü açyp: «Näme diýýärsiň?» diýensoň, ol aýdan zatlaryny gaýtalady. Şyh: «Alhamdulillähi rabbil alemin»¹ diýdi welin onuň dem almasy kesildi. Bu waka 440-njy ýylyň meret aýynyň dördüne, Sogapgüni, anna agşamy, ýassy namazy wagtynda bolup geçdi we şyhymyzyň jan guşy köňül bossanyndan bakyýet saraýyna uçup gitdi. Şol wagt Mänäniň hemme ýerine

¹ Älemleriň eýesine hamdy-sena bolsun.

şeýle bir ses ýaýrady. Ol ses adamlara öň şyhyň habar berşi ýaly, jynlaryň sesidi. Adamlar sesleriň arasynda: «Daryg-a, daryg-a, gitdiň, özüň bilen alyp gitdiň we halka zat goýmadyň» diýen sözleri eşidýärdiler. Yarygijä çenli hemmeler ýygnydylar we irden jesedi ýuwmaga başladylar. Şyh öň: «Bi:zi iki bölün-de, ýarysy bilen eginlerimi ýapyň, galan ýarpysy bilen göwrämi örtün» diýipdi. Abdylkerim şeýle diýdi: «Şyhy kepe-ne çoladyk, hoja Tahyr perzentleri bilen toplanysyp durdular. Men şyhyň aýak ujunda durdum. Men şyha seredenimde, ol gözlerini açyp, kepeniň bir çetini görkezdi. Muny hemmeler gördüler. Seretsem, kepeniň bir ýerini gowy çekmän ekenler, ony düzedişdirdim. Gün dogandan soň, şyhy daşary çykardyk. Jynaza namazy okalandan soň, tabydy göterdiler. Gün dogup, çäş wagty bolýança, tabyt elden-ele geçip, ýere düşmedi. Adamlar ony ýere goýarly dældiler. Şol wagt hoja Nejjar Hamawyýa: «Şyhyň aýdan zady ýadyňdamy, şonuň wagty geldi» diýeninden, Hamawyýa eline taýak alyp, tabydy mazarystanlykda goýdurdy we ony jaýladylar.

Bir yüz on birinji hekaýat

Hoja Abubekr Mueddep şeýle diýerdi: «Bir gezek şyh Abu Seýit (goý, Alla onuň ruhuny ezizlesin!) Nyşapurda mejlis gurnapdy we sözünüň arasynda: «Ussat Ymam gijä galýar» diýdi, soňra iki gezek «Geň zat, geň zat» diýdi. Bir sagat söhbet edip oturandan soň: «Ussat Ymamyň dünki gören görgüleri üçin ýüregiň awaýar» diýdi. Şyh sözünü gutaran badyna, ussat Ymam içeri girdi. Ol gelenden soň, adamlaryň arasynda hyşy-wyşy köpeldi. Şyh ussada ýüzlenip, şeýle diýdi: «Eý, ussat, dün hem seniň ýagdaýyňdan bihabar dældik, seniň bu gelşiňi hekaýata baglap, gürrüň bereýin:

Bir gün oba kethudasy otyrka, bir daýhan täze ýetişen hyýaryndan dadyrmaga getiripdir. Kethuda öýdäkileri sanap görýär-

de, olaryň hersiniň öňünde birini goýýar, birini aýak üstünde duran gulamyna berýär we kethudanyň özüne zat ýetmeýär. Gulam hyýary alyp ýýmäge başlaýar, oňa kethudanyň agzy suwaryp, gulamdan dadyp görmegi haýyş edýär. Gulam hyýaryň bir bölegini kethuda berýär. Kethuda dişläp görse, hyýar ajymyş. Ol gulamyna ýüzlenip: «Eý, gulam, şeýle ajy hyýary, nädip şeýle işdämenlik bilen iýip bilýärsiň?» diýende, gulam: «Ençe ýyllap hojaýynyň elinden şirin tagamlar iýeniňden soň, bir gezekki aja döz gelmesem, nähili bolar?» diýen. Eý, ussat! Diňle:

Dostdan az zat üçin öýkeläp bolmaz,
Yşgyň kanuny şu, kä şatlyk, kä gam.
Har düşseňem horlугyňa gam iýme,
Rehim eýlese jebri-jepa ýok bolar.

Ýüz ýagşylygy bir ýaman üçin unutma,
Tiken zährin datman hurma ýetmersiň.
Gahar etse, gaharyna sabyr eýle,
Çünki ondan başga howandar olmaz».

Ussat bu sözleri eşidenden, nagra çekip, gapdala ýykyldy we tä özünden gidýänçä, gygyryp ýatdy. Şyh mejlisi tamamlan-dan soň, adamlar öýli-öýlerine dargaşdylar, şyh hem öz jaýyna girdi. Ussat Ymamynyň ýanynda şyhlerden we sopulardan birnäçe adam galyp, ondan düýnki bolup geçen wakany soradylar. Ussat şonda şeýle gürrüň berdi: «Düýn Gurhany Kerimi köp okap ýadapdyryn, şol sebäpli birneme aljyraňňyrakdym. Şonda öz içimden şeýle diýdim: «Juma metjidine baraýyn, howuzda ýuwunaýyn, soňra öwlüýälere aýlanyp, zyýarat edeýin. Ilki Juma metjidine baryp, howza bardym, namazlygymy we eşiklerimi tekjede goýup, suwa girdim. Şol aralykda biri gelip, eşiklerimi we köwşümi alyp, gaçyp gitdi. Muňa şeýle bir gy-

nanmak gynandym. Soňra suwdan çykyp, ýalaňaç hanaka baryp, başga eşik geýip, niýet eden zadymy ahyryna çenli dowam etmegi ýüregime düwdüm. Zyýarata gitmek niýeti bilen Juma metjidiniň gapysyna baranym hem şoldy welin, daşa бүdüräp, ýüzin ýykyldym we selläm başymdan gaçyp, zyňlyp gitdi. Şol bada biri gelip, ony-da goltugyna gysyp zuwt gaçdy. Men aňkarylyp galdym-da, asmana garap, şeýle nalyş etdim: «Eý, bary-Hudaýa! Abulkasym saňa näme ýamanlyk etdi?! Ol indi seniň salan ýaralaryňa we çalan şarpygyňa çydap bilenok. Men doga okasam-da, öwlüýälere zyýarat etsem-de, barysyny seniň üçin etdim, olar saňa gerek bolmasa, menem indi oňayaryn» diýdim. Bu bolup geçen wakadan dünýäde hiç kimiň habary ýokdy, bu gün bolsa şyh «Düýn men seniň ýanyňdadym» diýýär. Oňa şu syr hem aýan eken we onuň hiç zatdan bihabar zady ýok».

Bir ýüz on ikinji hekaýat

Hoja Hasan Mueddep şeýle gürrüň bererdi: «Biziň şyhymyzyň Nyşapurda Omar Hasku atly bir müridi bardy. Ol Nyşapuryň sahatly täjirlerinden biridi. Ol bir gün meni çagyryp: «Men durkum bilen şyhyň müridine öwrüldim, senden etjek haýyşym, eger şyhyň bir zada zerurlygy çyksa, ilki bilen maňa ýüzlen, «köp zat» diýip ýygrylmagyn» diýdi. Hasan ýene şeýle diýdi: «Şyh meni bir gün ýedi gezek onuň ýanyna iberdi we aýdylan zatlaryň ýedisinem kemini goýman ýerine ýetirdim. Ol gün ýaşandan soň sekizinji gezek meni onuň ýanyna iberdi we «Omar Haskunyň ýanyna bar-da, güläp, ud we kafur getir» diýip sargady. Men utanyp-utanyp, zordan ýanyna bardym. Ol dükanyny ýapyp durdy, ýöne maňa gözi düşeninden: «Eý, Hasan, beýle biwagt nämä dursuň?» diýdi. Men «Eý, ussat, köp gelip, sizi bizar edenime utanyp, ýere girip bilmän durun» diýenimden: «Men şyhyň sadyk guludyrn, ol näme buýran

bolsa, aýt» diýdi. Men şyhyň gülap, ud we kafur getir diýip iberendigini aýtdym. Ol dükanyny açyp, meniň gerek diýen zatlarymyň hemmesini berdi. Soňra maňa şeýle diýdi: «Maňa näme üçin beýle naýynjar görnüşde ýüzlenýärsiň? Ertir men kerwensaraýymy, hammamymy girewine goýup, müň dinar alaryn we sen arkaýyn sownarsyň, sen mundan has ulurak zat bolanda-da, ýaýdanma-da geliber» diýdi. Men: «El serip, dilegçilik edip ýörmekden dyndym-ow» diýip, göwnühoş halda şyhyň ýanyna geldim we udy, kafury, gülaby onuň öňünde goýdum. Şyh meniň eden işlerimi unamaýan şekilde seretdi-de, şeýle diýdi: «Eý, Hasan, daşary çyk-da, içini pany jahanyň zadyna bolan söýgiden päkle, diňe şondan soň sopulara goşulyp bilersiň» diýdi. Men hanakanyň daşyna çykyp durdum, aýagymy, kellämi ýalaňaçlap, toba edip, köp gözýaş dökdüm, ýüzümi topraga sürtenimden soň, gaýdyp geldim. Şol agşam şyh meniň bilen gürleşmedi, ertesi gün mejlis gurnamak üçin daş çykdy. Ol her gün sözünüň arasynda Omar Hasku tarapa gözünü aýlardy, ýöne oňa bu gün bir gezegem bakmady. Şyh mejlisi tamamlandan soň, Omar Hasku meniň ýanyma gelip şeýle diýdi: «Eý, Hasan, şyha näme boldy, ol bir gezegem maňa tarap ýüzünü öwürmedi-le?». Men oňa: «Bilmedim» diýdim-de, düýnki bolup geçen zatlary oňa birin-birin gürrüň berdim. Omar şyhyň oturan tagtynyň ýanyna baryp, tagty ogşady-da, şeýle diýdi: «Eý, zamananyň ezizi, biz hemişe siziň rehmet nazaryňyza maýyl bolup ýaşaýarys, ýöne siz bu gün bize tarap bir gezegem garamadyňyz-la? Eger bizden göwnüňize bir melallyk gelen bolsa, biz ötüňç sorap, toba kylaly» diýende, şyh: «Sen öz baýlygyňa buýsanyp, biziň nesibämizi sen däl-de, Allatagalanyň berýändigini unutdyň. Sen eger biziň göwnümüzizi hoş etjek bolsaň, düýnki aýdan müň dinaryňy getir-de, onuň biziň ýanymyzda nähili arzysynyň bardygyny gör» diýdi. Ussat Omar gidip, iki sany pully haltajygy getirdi. Olaryň her birinde baş ýüz dinar bardy we olary şyhyň öňünde goýdy. Şyh meni

çagyryp: «Eý, Hasan, muny al-da sygyr we goýun satyn alyp gel. Satyn alan sygryň etini at-da, ýarma bişirt, goýun etinden hoşboý ysly zirwe¹ we luzine² taýýarlasynlar, müň sany şem al, ud we gülap suwy köp bolsun, puşençlileriň hemmesi üçin saçak ýaz-da, nahara çagy» diýdi. Puşenç Nyşapuryň golaýynda diýseň sapaly ýerde ýerleşen obady we nyşapurlylar hemişe ol ýeriň gözelligine tomaşa etmäge barýardylar. Soňra maňa şyh: «Bu dünýä üçin-de, ol dünýä üçin-de biminnet nahara geliň» diýip, şähre jar çekdir» diýdi. Men bu habary бүтін şähre ýaýratdym. Puşenje iki müňden-de köpräk adam ýygnandy we şyh sopulary bilen bile geldi. Hemmeler saçagyň başyna ýygnanyşdylar, şyh öz mübäreke gollary bilen ýygnananlaryň üstüne gülap suwuny sepdi, şemleri ýakdy we şondan soň, adamlar bilen tagam iýmäge oturdy. Oturanlaryň arasynda bir adam şyha münkürlük edýärdi we öz içinden «Bu adamyň edýän işlerinden baş çykarar ýaly däl, gündiziň güni müň sany şemi ýakmak isrip dälmi?» diýip, öz içinden pikirlenýärdi. Şyh adamlaryň arasyndan saýlanyp, ol münküriň ýanyna bardy-da, şeýle diýdi: «Eý, ýigit, kalbyňy betgümanlyk duýgularyndan sapla, çünki Allanyň ýolunda näme sarp etseň-de, isrip däl, ýöne nebsiňe buýrup bilmän, öz bähbidiň üçin peýdalanaýsaň, şol ýekeje däne bolsa-da isripdir» diýdi. Ol adam şyhyň aýagyna ýykylyp, toba etdi, soňra şyhyň müritlerinden biri bolup, baryny-ýoguny Allanyň ýoluna sadaka berdi».

Hasan gürrüňini dowam etdi: «Nahar tamam bolandan soň şyh gaýdyp geldi-de, galan-gaçan zatlaryň hem hemmesini harç etdi. Men saçaklary, kendirikleri ýygnaşdyryp, şähre gaýdyp geldim. Agşam düşenden soň, şyh meni çagyryp: «Eý, Hasan, hazynaňy gör-de, näme galan bolsa, maňa habar ber, eger bir zat galan bolsa men arkaýyn uklap bilmerin» diýdi. Men hazy-

¹ Zirwe – nahar ady.

² Luzine – badam we pisse maňzyndan bişirilen nahar.

nany agdar-düñder etsem-de, zat tapman gaýdyp geldim we şyha hiç zat galmandygyny aýtdym. Şyh ýene-de: «Gowrak seretde, kendirikleri barlaşdyr» diýdi. Men ýene baryp barlaşdyrsam, dogrudan-da, kendirikleriň biriniň arasynda gatap galan bir çörek bar eken. Men ony alyp şyhyň ýanyna getirdim. Şyh maňa: «Arkaýyn uklap bilerimiz ýaly muny hem äkit-de paýlaşdyr» diýdi. Men baryp ony hem paýlaşdyranymdan soň, şyh arkaýyn uka gitdi.

Şyhларыň adatyna görä, olar şu günki rysgalyny tapsalar, ertirlerini gaýgy etmeyärler we az bolsun, köp bolsun, şol günki ellerine düşen zatларыnyň baryny harç edipdirler. Olaryň aýtmakларыna görä, pygamberimiz Muhammet Mustapa günleriň birinde Bilal hebeşiniň (pygamberimiziň azançysynyň) hujresine barýar. Görse, küzäniň üstünde ýarty çörek dur diýär. Şonda pygamberimiz şeýle diýen: «Eý, Bilal, bu näme?» Ol: «Eý, Allanyň resuly, ol bir ýarty nan. Düýn onuň ýarsy bilen agzymy açypdym, galan ýarsyny bolsa, şu gün agzymy açar ýaly goýdum» diýende, pygamberimiz «Eý, Bilal, Arşyň eýesi ryzkymy azaldaýmasyn diýip howatylanma» diýen.

Bir yüz on üçünji hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seýit Nyşapurda bolýan wagtлары onuň ýanyna her hili müritler ýygnanar eken. Olaryň arasynda edep-ekram görenleri-de, görmedikleri-de bolupdyr. Müritleriň arasynda nälaýyk işlerine toba eden, ýöne özüni diýseň gödek alyp barýan bir obaly hem bar eken. Onuň aýagynda dagda geýilýän aşagy demir, dabany galyň, gödeňsi köwşi bolup, hanaka gelen wagty, onuň köwşüniň ýakymsyz sesi biynjalyk edipdir. Adamlar onuň köwşüniň sesini eşidende, rahatlyklарyny ýitiripdirler. Ol gapydan girende, köwşüni diwara berk urar eken. Sopular onuň bu bolşuna nähili çäre görjeklerini bilmändirler. Günleriň birinde biziň şyhymyz ol obaly derwüşі ýanyna

çağyryp şeýle diýen: «Sen Moýun deresine gitmeli». Ol dere Nyşapur bilen Tusuň arasyndaky dag deresi bolup, Nyşapurdan Tusa barýan ýol şol deräniň üstünden ötüpdür. Ol dereden çykýan suw Nyşapuryň Harow derýasyna guýupdyr. Şyh soňra şeýle diýen: «Şol ýere baranyňda, suwuň gyrasynda uly bir ýasy daş ýatandyr, şol daşyň üstünde otur-da, täret kyl, soňra iki aýagyňy hem daşyň üstünde goý-da, garaşyp otur, meniň dostlarymdan biri seniň ýanyňa geler, sen oňa biziň salamymyzy aýt». Soňra ol derwüşe ýene birnäçe zatlar sargap, şeýle diýdi: «Ol biziň eziz dostlarymyzdan biridir we ýedi ýyl biziň bilen hem söhbetde bolandyr».

Ol derwüş uly höwes bilen ýola düşdi we ýolboýy: «Bir welini ýa-da öwlüýäni görerin we oňa zyýarat ederin ýa-da älemiň sütüni, Adam atadan bäre dünýä işlerini ugrukdyryp gelýän kyrk çiltlenlere duşaryn, olaryň mübäreke nazarlary maňa düşer, onuň bereketinden din we dünýälik işler has-da oňat ýol alar» diýen pikirleri kellesinde öwrüp gelýärdi. Ol şyhyň salgy beren ýerine gelip, onuň ähli aýdan zatlaryny kemini goýman berjaý etdi we bir sagat çemesi garaşyp oturdy. Birden «tark-turk» edip, daglara düşüp ýaňlanan güňlenç ses eşidilip başlady, daglar-daşlar göýä onuň haýbatyndan lertzana gelýän ýalydy. Görse, äpet bir gara aždarha süýnüp ýatyr. Şeýle äpet zady şindize çenli görenem ýokdy, eşidenem. Ol deräni dolduryp ýatan eýmenç mahlukdy. Derwüşini oňa gözi düşenden, ysgyny gaçdy, güýç-deramaty galmady, on iki süňni gowşap, essi aýylyp, huşundan gidip ýykyldy. Ýylan ýuwaşlyk bilen süýşüp, onuň ýatan daşynyň ýanyna geldi we derwüşe ýüzüni öwrüp, kellesini daşyň üstünde goýup, boýnusunuýlyk bilen garap durdy.

Bir sagat çemesi wagt geçenden soň, derwüş özüne gelip seretse, ol gymyldaman, şol bir duran ýerinde durmuş. Ol aljyrap, gorkusyna: «Şyh saňa salam aýtdy» diýenden, ol aždarha ýüzüni topraga sürtüp, naýynjar garap durupdyr, gözlerinden

bolsa suw-sil bolup ýaş akýarmyş. Derwüş onuň tabynlyk bilen butnaman durşuny, gözýaş edip aglaýşyny we özüne howp salmaýandygyny göreňde, şyhyň ony ähli zat bilen öňünden habarly edendigine göz ýetirdi. Şyhyň sargan zatlaryny oňa ýene-de bir gezek aýtdy. Ol öňküden-de beter ýüzüni ýere sürtüp, şeýle bir aglamak aglady welin, kellesini goýan ýeri öl-myžžyk bolan eken. Derwüş sözüni aýaklanda, aždarda öwrülip, yzyna gitdi. Aždarda gözden ýitenden soň, derwüş özüne geldi, ýöne ýene-de essi aýyldy, ol ikinji gezek aňyna aýlanýança, bir sagatdan-da köpräk wagt gerek boldy, soňra ýerinden turup, entirekläp, ýuwaş-ýuwaşdan dagdan düşdi. Birnäçe ädim ädeninden soň, bir daş alyp, köwşündäki demirleri ýeke-ýekeden goparyşdyrdy we ýuwaşlyk bilen hanaka geldi. Onuň hanaka geleninem hiç kim duýmady, ol şeýle bir ýuwaşlyk bilen salam berdi welin, oturanlar zordan eşitdiler. Sopular onuň ýagdaýyny görenlerinde, şyhyň ony ýanyna iberen piriniň beýleki pirleriň ömürlerinde pendini-nesihat berip, çillä oturdanlarynda hem edip bilmejek täsirini ýetirşine hem-de şeýle derejede edep-ekram berip bilşine haýran galdylar. Ondan: «Şyh seni kimiň ýanyna iberdi?» diýip soranlarynda, ol bolup geçen zatlary birin-birin gürrüň berdi. Oturanlar muňa haýran galdylar we onuň nämedigini şyhdan soradylar. Ol «Hawa, biz onuň bilen ýedi ýyl bäri dost we biri-birimiziň söhbetimizden ýüreklerimiz rahatlyk tapýar» diýipdir. Şol günden soň, ol derwüşden sypaýy, salyhatly adam bolmandyr, onuň gaty ses bilen gürlänini ýa-da bijaý hereketini hiç kim görmändir. Ol şyhyň bir garaýşy bilen diýseň edepli adama öwrülipdir.

Bir ýüz on dördünji hekaýat

Nyşapurda şyh Abulkasym Rubahy diýilýän atly-çawly derwüşleriň biri ýaşaýardy. Ol on sany belli sopynyň halypasydy. Onuň özi ussat ymam Abulkasym Kuşeyriniň müritlerindendi.

Biziň şyhymyz Nyşapura gelende, ol hem şyhyň mejlisine gelýär. Şonda onuň sopularynyň onusam şyhyň öňünde gol gowşuryp durýarlar we şyhyň sadyk sopularyna öwrülýärler.

Şyh Abulkasym Rubahy şeýle gürrüň beren: «Men köp wagt bäri Hak Tagala we Subhanadan: «Maňa hem şyhyň derejesi ýaly mertebe eçil» diýip, köp ýalbardym. Men şeýle diýip gijeleri aglap, ýalbaryp geçirýärdim. Bir gije düşüme Muhammet resulalla girdi. Onuň sag eliniň barmagynda pöwrize gaşly ýüzük bardy. Ol maňa: «Sen Abu Seýidiň derejesini isleýärsiňmi?» diýdi. Men: «Hawa, eý, resulalla» diýdim. Şonda ol barmagyny maňa görkezip: «Ol şu ýüzügiň gaşy ýalydyr» diýdi. Men tisginip ukudan oýanypdyryn. Ertesi şyhyň mejlisine baryp, bir çetde oturdym. Şyh söhbetiniň arasynda maňa tarap öwrüldi-de «Ýüzükli hadysy nähili gördüň?» diýdi. Men birden gygyryp ýykylypdyryn we özümden gidipdirin. Şondan soň köp zatlara akyl ýetirdim».

Bir yüz on başınjı hekaýat

Abubekr Muhammet bin Ahmet al-Wagyz as-Saragty şeýle gürrüň bererdi: «Biziň şyhymyz Abu Seýit aradan çykandan soň, onuň ýurduny, gara topragy düýnäp ýatan mukaddes ýerini öwürp, kasyda ýazdym. Onda aşakdaky iki beýt bardy:

Ol diýdi: «Hakyň öz mekany bardyr»,
Saňa mynasyp mekan isleýär.

Hak saňa halk üçin bir mekan berdi,
Halk senden başgany laýyk görmeýär.

Men bu kasydany şyhyň mazarynyň başynda şyhyň perzentleriniň we müritleriniň ýanynda okanymda, şyhyň sylagly müritlerinden biri Abdysamat bin Hasan al-Kelanesi as-Saragty

hem on sany sopusy bilen şol ýerdedi. Ol şeýle diýdi: «Sen bu iki beýtiň dogrulygy hakyndaky kyssany şyhyň mübärek türbesiniň (mazarynyň) we ýygñanan adamlaryň arasynda diňle». Soňra ol şeýle gürrüň berdi: «Men Nyşapurda şyhyň hyzmatynda bolýardym. Bir gije düýşümde şyhyň hemişe oturýan ýerinde oturman, başga ýerde oturanyny gördüm. Men şyhdan: «Eý, şyh, näme üçin hemişe oturýan ýeriňizde oturman, başga ýerde oturýarsyňyz?» diýip soradym. Ol: «Men öz ýerimde otyryn» diýip jogap berdi. Men ikinji gezek şyha ýüzlenip: «Eý, şyh, sen öz ornuňda oturmansyň? Haýyrlysy bolsun-da» diýenimde, ol: «Ne aşakda, ne ýokarda, ne sag-da, ne-de çepde – hiç tarapda meniň mekanyň ýokdur, bu oturan ýerimde-de halka peýda bolsun diýip otyryn, goý, halkyň bizden bitmeli hajatlarynyň hemmesi berjaý bolsun, ýaman ýoldan saklansynlar diýip, şu mekanda otyrys» diýdi. Men ukudan oýandym-da, uzyn gije doga okadym. Säher bilen mejlise gelip oturdym, şyh hem hujresinden çykyp, adaty oturýan ýerinde oturdy. Ol bir sagat çemesi başyny aşak sallap oturdy, soňra başyny galdyryp şeýle diýdi: «Eý, Abdysamat, gel-de öten agşamky gören düýşüňi bize bolşy-bolşy ýaly aýdyp ber». Men haýranlar galdym, çünki ol gören düýşümi heniz janly-jandara, ynsan ogluna aýdan ýerim ýokdy. Men agzymy şyhyň gulagyna golaýladyp, gören düýşümi ýuwaşjadan aýdyp başladym, çünki ony hiç kimiň eşitmezligini isleýärdim. Men heniz düýşümi aýdyp başlamakam, şyh gaty ses bilen: «Belent ses bilen oka, goý, adamlar biziň olaryň hajatlary üçin oturanymyzy we bizden ýokarda mekanyň ýokdugyny bilsinler» diýdi.

Bu sözi eşidenlerinde, adamlar aglamaga başladylar we hoşwagt hala düşdüler. Bu aýdan iki beýtiň hem, şyh wepat bolandan soň, seniň diliňe gelmegi diňe onuň keramatyndan-dyr».

Bir ýüz on altynjy hekaýat

Hoja ymam Aly Farmedi (Alla onuň ruhuny eziz tutsun!) şeýle gürrüň berdi. «Men ýetginjek ýyllarym ylym öwrenmäge höwesekdim we Nyşapurdaky Sarajan medresesinde ylym öwrenýärdim. Bir gün şähre «Mänenen şyh Abu Seýit Abylhaýyr gelýärmiş, halkyň arasynda mejlis gurap, öz keramatyny adamlara äşgär edýärmiş» diýen habar ýaýrady. Nyşapuryň ähli ilaty, ähli mezhepleriň ymamlary hem şyhy görmek isleýärdiler. Men hem ony görmek üçin gitdim. Men onuň mübärek ýüzüni görenimde, janu-dil bilen oňa bendiwan boldum. Bu adamlara bolan ygtykat ýüregimde gün-günden güýjeýärdi. Men her gün şyhyň hujresinden çykyp, mejlis guramagyna garaşýardym, çünki bar küýüm-köçäm ony görmekdi. Men şyhyň hyzmatynda durup, sopulyk lybasyny geýsem-de, şyh meni tanaýandyr öýtmeýärdim. Bir gün medresede öz hüjramde oturdym. Mende birden şyhy görmek höwesi döredi, şonuň üçin şyhyň hujresinden çykyan wagtyna garaşyp oturdym, ýöne birden sabyr-takadym paýawlap başlady we ýerimden turup, daş çykdy. Şyhyň ýolda bir topar adam bilen gidip barýanyny gördüm-de, olaryň yzlaryna düşüp gidiberdim. Şyh bir ýere çagyrylyp, şoňa barýardy. Şyh çagyrylan öýüne baryp, içeri girende, beýlekiler hem onuň yzyndan girdiler. Men hem olara goşulyşyp girdim-de, bir gyrada oturdym. Şyh meni görmeýärdi. Olar sema meşgul bolup başlanlarynda, keýpi göterilip, wejde¹ düşdi, hyrkalaryny bölek-bölek ýyrtdylar. Şyh önünde üýşüp ýatan hyrka böleklerinden bir ýeňi bile ýyrtylan bölek matany aýry goýup: «Eý, Abu Aly Tusy, nirdesiň?» diýip gyyrdy. Men öz içimden «Şyh meni tananogam, görenogam» diýip pikir etdim-de, sesimi çykarman oturdym, çünki şyhyň müritleriniň arasynda hem «Abu Aly atlysynyň bolaýmagy

¹ Wejde – ekstaz, ruhy taýdan göçgünli ýagdaý.

mümkindi. Şyh ikinji gezek hem adymy tutup gygyrды, ýöne men jogap bermedim. Ol üçünji gezek çagylanda, adamlar: «Şyh seniň adyňy tutup gygyrýar» diýdiler. Men ýerimden turup, şyhyň ýanyna bardym. Ol ýolunan ýeňi şol mata bölegi bilen alyp, maňa berdi-de şeýle diýdi. «Sen biziň üçin gapdalyna mata tikilen ýeň ýalysyň!» diýdi. Men mata bölekli ýeňi aldym-da, iň gymmatly, eziz zatlarymy saklaýan ýerimde goýdum we öňküden-de gowy hyzmat edip başladym. Men hemişe şyhyň ýanyna barýardym we şondan soň kalbymda röwşenlik peýda boldy, halatlara duş gelip başladym.

Şyh Nyşapurdan gidenden soň, ussat ymam Abylkasym Kuşeyriniň ýanynda galdym we bolup geçen zatlary oňa gürrüň berdim. Şonda ol maňa: «Eý, ogul, git-de ylym öwren» diýdi. Kalbymdaky ol ýagtylyk bolsa, gün geçdigiçe nurlanýardy. Şondan soň iki-üç ýyl okuwymy dowam etdirdim, ýöne bir gün galamymy syýadana batyranymda gury çykdy, iki-üç gezek galamymy syýadana batyrdym welin her gezek gury çykdy. Men ýerimden turup, ussat ymamymyň ýanyna bardym we bolup geçen zatlary birin-birin gürrüň berdim. Ol şonda «Ylym senden el göteripdir, sen indi ylym öwrenmäňi goý-da, işe başla» diýdi. Men baryp, ýorgan-düşeklerimi we kitaplarymy medreseden hanaka getirip, ussada hyzmat edip başladym. Günlerde bir gün ussadyň ýeke özi hammama giden eken. Men baryp, birnäçe gowa suwy hammama guýdum. Ussat hammamdan çykandan soň namazyny okady-da «Hammama suw guýan kimdi?» diýip sorady. Men: «Bir bolmasyz işi edäýdimmikäm?» diýip, sesimi çykarman durdum. Ol ikinji gezek soranda-da, jogap bermedim, ýöne üçünji gezek soranda: «Mendim» diýip jogap berdim. Ussat şonda şeýle diýdi: «Eý, Abu Aly, Abylkasymyň ýetmiş ýylda gazanan zadyna, sen birnäçe gowa suw bilen eýe bolduň!». Şondan soň hem birnäçe wagt ussat ymamymyň ýanynda bolup, elimde baryny aýaman, oňa hyzmat etdim. Bir gün men halata düşdüm-de öz-özümi unuttym. Er-

tesi bolup geçen zady ussat Ymama gürrüň berdim. Ol şonda «Eý, Abu Aly, biziň ylymda çägimiz şu ýerde gutarýar, ondan aňryk hetdimiz ýok» diýdi. Meniň bolsa ylmymy artdyrasym, bu ýolda has aňyrrak gidesim gelýärdi. Men bu ugurdan şyh Abylkasym Kurrakanyň adyny eşidipdim, ýerimden turdum-da, Tusa tarap ýola düşdüm. Men onuň bolýan ýerini bilmeýärdim, şonuň üçin şähre gelenimden soraşdyryp başladym. Olar: «Şyh Kunabat mähellesinde öz müritleri bilen metjitde bolýar» diýdiler. Men aýdylan ýere baryp, metjide girdim. Şyh Abylkasym ýerinde otyrды. Men metjitde iki rekagat şükranalyk namazyny okap, şyh Abylkasymyň ýanyna bardym. Ol başyny aşak salyp, ýere bakyp otyrды, soňra dikeldi-de: «Gel, eý, Abu Aly, nähili möhümiň ýüze çykdy?» diýip sorady. Men salam berip oturdym we bolup geçen ýagdaýy birin-birin gürrüň berdim. Şyh Abylkasym diňledi-de: «Başlangyjy mübärek bolsun, ýöne heniz derejä ýetmänsiň, ýöne biziň terbiýämize eýerseň, belent mertebä ýetersiň» diýdi. Men öz ýanymdan: «Ine, bu meniň pirim» diýip pikir etdim. Men onuň ýanynda köp wagt boldum. Onuň ýanynda bolan uzyn müddetimde pir çillä oturmagyň, Allanyň ýolunda hyzmat etmegiň dürli ýollaryny öwretди, soňra toý tutup, öz gyzyny maňa nikalap berди, meniň işim has-da ilerläp gitди».

Hoja Abu Aly Farmedi gürrüňini dowam edip, şeýle diýdi: «Meniň şyh Abylkasymyň ýanynda bolup, çillä oturmagyň, Alla gulluk etmegiň ýollaryny öwrenýän döwrüm şyh Abylkasym maňa mejlis geçirmäge ygtyýar bermeýärdi. Bir gün Abu Seýit Mänenen Tusa geldi we men onuň hyzmatyna bardym. Şyhyň ýanyna baryp salam berenimden soň, ol meniň salamy-my aldy-da: «Eý, Abu Aly, çalt bol, totujygyň saýramaly wagty ýetди» diýip, pata berди. Soňra şyh Abylkasym maňa mejlis guramagy tabşырды. Halkyň arasynda belli bolup galyşy ýaly, birnäçe wagt totujyk saýramaly boldy».

Hoja Ymam Abu Nasr Aýýazy Saragty şeýle gürrüň berer-di: «Men Nyşapurda hoja Ymam Abu Muhammet Jüweýniniň ýanynda (Alla oňa rehmet etsin!) şerigat kanunlaryny öwrenýärdim. Onuň ýanynda görgi baryny görüp, hilaf¹ we mezheb-i taglik² ylymlary baradaky aýdylýan zatlara ezberleýärdim. Bir gün: «Şyh Abu Seyit Abylhaýyr Mänenen gelipmiş, ýagşy pen-di-nesihatlary aýdyp, öz keramatyny halka äşgär edýärmiş» diýen habar ýaýrady. Ony görmek we diňlemek üçin mejlise tarap ýola düşdüm. Şyhyň mübärek ýüzüne gözüme düşenden, onuň garaýşyndan, päkize hyrkasyndan meniň ýüregimde oňa bolan aýratyn bir hormat döredi. Haçanda ol sözläp başlanda, onuň sözleri meniň kalbyma şeýle bir ornaşdy welin, öz-özüme şeýle diýdim: «Hudaýtagalanyň goldawy bilen ylymda ýokary derejä ýetdim, ýöne Allatagalanyň ýoly şu adamyň aýdýan ýoly eken, men hem şu ýola düşmeli we şyhyň söhbetlerini diňläp, onuň hyzmatynda bolmaly». Şol wagt şyh münberden: «Şol ýola düşmeli» diýdi. Men: «Şyh içimden pikir eden zadymy nädip bildikä?» diýdim, ýöne tötänlikdir diýip, betgü-man boldum. Şyh söhbetini dowam edýärdi we ýene şol gürrüňe gaýdyp geldi, ýöne men ýene-de iňkise gitdim. Şyh üçünji gezek: «Bu meseläni gijikdirip bolmaz» diýip gaýtalandan soň mendäki ähli betgümanlyk kalbymdan zym-zyýat boldy. Men şolbada ýerimden turup, ýorgan-düşegimi şyhyň ýanyna getirmek üçin medresä bardym. Kimdir biri meniň ýorgan-düşeklerimi ýygnaşdyryp ýörenimi hoja Ymam Abu Muhammet al-Jüweýnä ýetiripdir. Ol derhal meniň ýanyma gelip: «Nirä gitmekçi bolýarsyň?» diýip sorady. Men ýagdaýy oňa düşündirdim. Ol şonda şeýle diýdi: «Men seni şyhyň hyzmatyndan we söhbetinden saklap bilmen, derwüşler bilen gurnaýan mejlislerine hem barma diýmeýän. Sen şyhyň mejlislerini diňleseň,

¹ Hilaf – inkär ediji.

² Mezheb-i taglyk – mezhebe ugurdaş.

onuň nähili beýikdigine, suhangöý we keramatly adamdygyna göz ýetirersiň. Häzir hem onuň keramatlary seniň ýüregiňe uly täsir edipdir, ol seniň ylmyň kämilleşmegine-de kömek eder, ýöne eger «Şyh Abu Seýidiň derejesine ýeterin» diýip pikir edýän bolsaň, ýalňyşýarsyň. Onuň din ýolunda çeken jepalaryndan seniň habaryň ýokdur. Biz onuň şu derejä nähili ýetendigini bilýäris. Eger ýüz adam onuň gören görgülerini görüp, çeken jepalaryny çeken bolsa-da, ol derejäni Haktagala hiç birine bermezdi, sen şeýle pikir edýän bolsaň ylymda-da, tasawwufda-da alan galaň bolmaz». Men durkum bilen gulaga öwrülip, onuň aýdýan sözlerini diňledim. Dogrudan-da, hemme zat onuň aýdyşy ýalydy, ýöne meniň şyh baradaky pikirim üýtgemeyärdi, ylym okasam-da, hemişe şyhyň ýanyna barýardym, ondan örän köp peýdaly zatlary öwrenýärdim we onuň maňa edýän ýagşylyklaryny duýýardym, oňa näçe hyzmat etsem-de, bärden gaýdýan ýalydym».

Bir ýüz on sekizinji hekaýat

Biziň şyhymyz Abu Seýit Nyşapurda bolýan wagtlary sopulary bilen myhmançylyklara çagyrylar eken. Olar çagyryşlara gidip, sema eder ekenler we şyh sopulary bilen dürli tagamlar iýer eken. Olara bişirilen ýagly towuklar, luzine we şekerli halwa ýaly naharlar hödür eder ekenler. Muňa betgüman bolan karylardan biri şyhyň ýanyna gelip, şeýle diýen: «Eý, şyh, meniň seniň bile çillä oturasym gelýär». Ol biçäre şyhyň halatlydygyndan we kyrk ýyllap çillä oturandan bihabar eken. Ol «Şyh бүтін өmrüne dürli nâz-nygmatlardan gerk-gäbe doýup ýörendir» diýip pikir edipdir we «Şyhy açlyk bilen surnukdyryp, halkyň arasynda abraýyny gaçyryp, özüm üstün çykaryn» diýip, göwün ýüwürdi. Ol betgüman şu sözleri aýdandan şyh: «Mübärek bolsun» diýip, öňüne namazlygyny ýazyp, onuň üstüne geçip oturypdyr. Betgüman kişi hem piriň gapdalynda

namazlygyny ýazyp, üstüne geçip oturypdyr we çillä oturýanlaryň iýýän naharyny iýipdir. Şyh azu-köp hiç zat iýmändir we agzynam açmandyr. Gün-günden şyh has kuwwatlanyp, semrär, ýüzüniň reňki durlanypdyr. Onuň sopularyny hemişeki ýaly myhmançylyga çagyryp, dürli tagamlary hödür edipdirler, iýip-çip sema edipdirler. Şyh hem agzy bekle bolsa-da, olara goşulyp, raks edipdir, onuň häsiýetinde hiç bir üýtgeşiklik duýulman, bir durkuny saklapdyr. Beýleki kary bolsa gün-günden horlanyp, ejizläp, ýüzi sap-sary bolup, lagar düşüpdür. Her gezek şyh sopular üçin saçak ýazmagy buýranda, ol betgümanyň lezzetli tagamlara gözi düşenden, agzy suwarypdyr. Bu ýagdaý kyrk günläp, çille gutarýança dowam edipdir. Ol çillä oturany we lagar düşeni sebäpli, baş wagat namazyny hem zordan okapdyr hem betgüman bolandygyna puşman edip, şyhy hiç bir jähtden tanamandygyna gözi ýetipdir. Kyrk günden soň şyh oňa şeýle diýen: «Biz seniň diýen zadyňy ýerine ýetirdik, indi sen hem biz näme diýsek, amal etmeli bolarsyň». Ol adam näme diýiljek bolýanyny aňlaman: «Şyh näme buýrsa, şol bolar» diýipdir. Şyh onuň etmeli işini aýdanda ol öz içinden: «Bu mümkin zat däl, muny hiç bir adam ogly başarmaz» diýip oýlanypdyr. Şyhyň görkezmesi boýunça dürli naharlary getirýärler, şyh hem nahar iýmäge başlaýar. Ol münküri adam hem kyrk gününň aýy bolansoň, nahara işdämen topulýar we mazaly doýýança iýýär. Bir sagat geçenden soň, içi towlap başlaýar, ýöne eýdip-beýdip bir sagat çemesi çydam edýär. Şyha seretse, ol nahardan çekilip, arkaýyn otyr. Ol çydap bilmän, şyhyň aýagyňa ýykyldy we betgümanlygyna, beýleki eden nämynasyp işlerine toba etdi. Şyh oňa «Bismilla, hajathana baryber» diýdi. Ol gaýdyp gelenden soň, şyh: «Indi sen biziň bilen otur-da, isläniňçe ýaşa, ýöne diýen zadymyzy amal edeli» diýen. Ol betgüman kişi hem şyhyň ýanynda oturypdyr, şyh öň aýdyşy ýaly, kyrk gije-gündiz onuň bilen we beýlekiler bilen oturyp, iýip-çipdir, sema edipdirler, raks oýnapdyrlar. Ol şol döwrüň içinde

betgüman kişi aýdyşy ýaly ýaşapdyr we bir gezegem hajathana gitmändir. Ol bu zatlary gözi bilen görenden soň, bolup geçýän zatlaryň adamzadyň mümkinçiliginden ýokardadygyny bildi we öňki eden işlerine toba edip, şyhyň sadyk müritleriniň birine öwrülip, hemişe şyhyň hyzmatynda boldy.

Bir ýüz on dokuzynjy hekaýat

Bu hekaýat köp rowaýatlardan jemlenip, olardan käbiri muny Hasan Mueddebe salgylansa, beýlekiler Abylfathyň (Alla olara rehmet etsin!) rowaýaty bilen delillendirýärler. Aýtmaklaryna görä, bir gün sopular şyh Abu Seýidiň Nyşapurdaky jaýynda sema edýär ekenler. Bu sema hoja Abu Tahyryň şeýle bir göwnünden turupdyr welin, ol içki tolgunmalaryny saklap bilmän, şyhyň ýanyna gelipdir-de, «Lepbeý» diýip, haç yhramyny geýipdir. Sema tamamlanandan soň, hoja Abu Tahyr Hijaza sapara gitmegi ýüregine düwüpdür we şyhdan rugsat sorapdyr. Şyh köpçülige ýüzlenip: «Biz hem razylaşarys» diýipdir. Şol ýere ýyganan ýaşulular we atly-abraýly adamlar: «Oňa nähili zerurlyk ýüze çykdyka?» diýip soranlarynda, şyh: «Ol tarap özüne çekýär» diýip aýdypdyr. Şyhyň sopulary we müritleri köpçülik bolup, şyha goşulyp, ýola düşüpdirlir. Olar Nyşapurdan çykanlaryndan soň, şyh: «Eger biz bolan bolsak, beýle görgi görmeli bolmazdylar» diýen. Adamlar biri-birinden: «Şyh näme üçin beýle diýdikä?» diýipdirler, ýöne hiç kim hiç zada düşünmän, ýollaryny dowam etdiripdirler. Haçanda olar Hiýumagza ýetenlerinde, bir adam şyh Abylhasan Harakana: «Ertir şyh Abu Seýit şu ýere gelyär» diýip habar berýär. Şyh Abylhasan bu habary eşidende, diýseň şatlanypdyr.

Şyh Abylhasanyň Abylkasym atly ogly bardy we ony gözüniň göreji ýaly eý görerdi, ol Abylhasan üçin kakasynyň Ýusubydy. Abylkasymy şyhyň Harakana gelyän agşamy bir gyz bilen nikalaşdyrmakçydylar, ýöne tötänlikden şol agşam

Abylkasymy tutup, kellesini kesip, kakasynyň hujresiniň agzy-na taşlap gidipdirler. Abylhasan daňdan azan sesine oýanyp, daş çykmakçy bolanda, bir zada bűdreyär-de, aýalyňa «çyrany getir» diýip gygyrýar. Çyrany getirip seretseler, oglunyň kellesi diýýär. Şyh Abylhasan «Eý, kakasynyň dosty, bu seniň näme etdigiň boldy we näme etmedigiň boldy?» diýýär. Birnäçe adam gelip, Abylkasymy ýuwup, kepene dolap, şyh gelýänçä, garaşýarlar, ýöne şyh gijä galýardy.

Gün guşluk boluberende, bir derwüş geldi. Şyh Abylhasan ondan: «Şyh hany?» diýip soranda, ol: «Olar agşam azaşypdyrlar, ýogsam öten agşam gelip ýetjek ekenler» diýen. Abylhasan oňa gygyryp, şeýle diýen: «Sem bol, olar ýoldan azaşmaýarlar, ähli döwletliliklerden binesip toprak olaryň mübärek gadamlaryna teşne bolup, Hudaýa: «Eý, bary-Hudaýa! Biziň ýüzümizde onuň gadamy düşsün-dä, şonda biz beýleki ýerleriň ýanynda buýsanyp bilerdik» diýip nalyş edipdir. Allatagala ol ýeriň nalyşyny eşidip, şol ýeriň sarpasyny belent tutup, ezizleri şol ýere iberipdir, şol ýere baranlarynyň hatyrasyna, ol topraga serpaý ýapypdyr we ol gelmäni üçin biziň oglumyzyň kellesini alypdyrlar» diýen. Ol derwüş bu sözi eşidende, yzyna gaýdyp baryp, şyha birin-birin aýdypdyr. Şyh «Allahu ekber» diýipdir. Şyhларыň we sopolaryň şyhyň bu sözi Nyşapuryň derwezesine ýetende aýdandygy ýatlaryna düşüpdür.

Haçanda biziň şyhymyz Harakana ýetende, hanakada düşläpdür. Abylhasan Harakanynyň hanakasynda metjithana hem bar eken. Biziň şyhymyz baranda şyh Abylhasan şol ýerde eken. Ol şyhy garşylamak üçin ýerinden turýar we ikisi metjit bilen aralykda duşuşyp gujaklaşýarlar. Abylhasan şyha: «Şeýle ýara şeýle melhem gerek, şeýle mübärek gadama Abylhasanyň jany gurban bolsun». Soňra şyh Abylhasan şyh Abu Seýidiň golundan tutup: «Meniň ornumda otur» diýip, oturyan ýerini görkezdi, ýöne biziň şyhymyz ol ýerde oturmady we şyh Abylhasana: «Sen öz ýeriňde otur» diýdi. Ol hem öz ýerinde otur-

mady, olaryň ikisi-de jaýyň ortarasynda bileje oturyp aglaşdylar. Şyh Abylhasan şyh Abu Seýide «Bir söz diý-de, maňa nesi-hat ber» diýende, şyh Abu Seýit: «Ony Oňa aýtmaly» diýen. Soňra şyh Abu Seýit ýanyndaky karylardan Gurhany Kerimi okamaklaryny haýyş etdi. Olar Gurhany Kerimi okadylar, so-pular gözýaş döküp aglaşdylar we nagra çekdiler, iki şyh hem köp wagtlap, aglaşyp oturdylar. Şyh Abylhasan öz hüjresinden bir hyrka getirip, Gurhany Kerimi okan karylaryň önüne okla-dy, soňra şyh Abylhasan: «Ezizler garaşyp durlar, parzymyzy berjaý etmegimiz gerek» diýdi. Merhumy çykaryp, jynaza na-mazyny okadylar we jaýladylar. Birnäçe wagt geçenden soň, so-pular öz hüjrelerine ýygnanyşdylar. Başga ýerden gelen so-pular Gurhany Kerimi okan so-pular bilen: «Hyrka kimiňki bol-maly we kim ýyrtmaly?» diýip, dawalaşyp başladylar. Hyzmat-käri bu habary şyh Abylhasana ýetirende, ol «Bu hyrka olaryň-ky bolsun, size bölekläp paýlaşmak üçin başga hyrka beräýe-rin» diýip, olara başga bir hyrkany iberipdir.

Soňra şyh Abu Seýide aýratyn jaý berdiler we ol hüjreleriň birinde ornaşyp hylwata meşgul boldy. Şyh Abylhasan öz so-pularyna we beýleki adamlara: «Bu adamyň aýdan zatlarynyň birini sypdyrman diňläň, älem oňa aşykdyr, ähli zatdan habar-lydyr, hatda ýüregiňe näme diýen bolsaň, içinden näme pikir edýän bolsaň, şonam bilýändir, ýanynda birden masgara bolay-maweriň» diýip, berk sargapdyr. Şyh Abu Seýit bu gezek şyh Abylhasanyň ýanynda üç gije-gündizläp bolsa-da, bir sözem aýtmadyr. Şyh Abylhasan onuň bilen jedelleşmek islese-de, ol «Bizi şu ýere diňlemek üçin çagyrdylar, muny Ondan sorama-ly» diýdi. Şonda Abylhasan: «Sen biziň Alladan dilegimiz. Biz Allatagaladan seniň sylaryňy oňa aýdar ýaly dostlarynyň birini ibermegini haýyş etdik. Sen biziň zerurlygymyz. Men tapdan düşen garry goja bolanym üçin seniň ýanyňa baryp bilmedim, sende bolsa güýç-kuwwat, at-abraý bolany üçin seni şu ýere getirdiler. Seni Mekkä goýbermezler, sen Mekkä äkidilmegiň-

den has gymmatlysyň, Kăbăni seniň ýanyňa getirmek gerek, goý, ol seniň daşyňdan togap etsin» diýdi.

Günorta wagtlary şyh Abu Seýit öz otagynda ýeke özi otyrka, şyh Abylhasan onuň hujresine gelip, gapynyň tutusyny galdyryp: «Girsem bolarmy?» diýip, rugsat sorady. Şyh Abu Seýit «Giriň» diýip, yşarat etdi. Şyh Abylhasan: «Ýassygyňyzdan gozganmaň, men gelenimde, öňki bolşuňyzy üýtgetmän» diýdi. Ol girip, şyhyň gapdalynda çöke düşüp oturdy-da, şeýle diýdi: «Eý, şyh, meniň derdim şeýle bir agyr welin, ol ýüki pygamberler hem çekip bilmezler, eger ol derdimden bir dem ursam asman-zemin ýok bolardy». Soňra başyny şyhyň ýassygyna golaý egip, assaja gürleşmäge başladylar we şyhларыň ikisem aglaşdylar. Soňra Abylhasan elini Abu Seýidiň lybasynyň aşagyna sokdy-da, elini onuň gursagyna ýetirip, şeýle diýdi: «Elimi baky nura ýetireýin».

Bir gün şol welaýatyň kazysy şyh Abylhasana gynanç bildirmäge geldi. Oňa: «Şyh Abu Seýit hem şu ýerde» diýenlerinden, kazy: «Ýanyna baryp salamlaşaýyn» diýdi. Şyh Abylhasan oňa «Eý, danyşment, dykgatly we akylyly bolgun» diýip sargady. Kazy içeri girip salam berdi. Görse, şyh dört ýassygy tirsekläp, soltan ýaly bolup ýatyr we bir derwüş hem aýagujynda oturyp, onuň aýaklaryny owkalaýardy. Kazy öz ýanyndan «Bu ýerde pukaralyk ýok, şu ýagdaýda bu adam nädip pukaralaryň piri bolup bilýärkä? Bu sopam däl, derwüşem, bu bir patyşa» diýip, içinden pikir edipdir. Ol şeýle pikir edeninden şyh Abu Seýit oňa seretdi-de, kellesini ýassykdan galdyryp: «Eý, danyşment, heý-da Allanyň jemalyna tomaşa edýäne-de «pakyry» diýip bolarmy?» diýdi. Muny eşidenden, kazy haýkaryp, gygyryp ýykylýar. Gelip, ony göterip, daşary çykarýarlar. Abylhasan oňa: «Men siziň patyşalara seretmäge takadyňyz ýetmez» diýip aýtdym ahryry diýen. Danyşment oňa: «Toba etdim» diýipdir-de, ýene-de huşundan gidipdir. Ol şeýle ýagdaýda bir gije-gündiz ýatypdyr. Şyh Abylhasan şyh Abu

Seýidiň ýanyna gelip: «Eý, şyh, sen oňa ömürlük hikmet görkezdiň, indi oňa rehmetiňizi hem görkeziň» diýip haýyş edýär. Şyh Abu Seýit oňa barmagyny degirenden, kazy öňki kaddyna gelýär we turup gidýär.

Şyh Abylhasan şeýle diýen: «Eý, şyh, biz her gije Kābāniň seniň daşyňdan aýlanyp, togap edýänini görýäris, şonuň üçin saňa Kābā gitmegiň näme zerurlygy bar? Ýzyňa dolan, bu ýere seni meniň üçin getirdiler. Sen haj togabyny berjaý etdiň. Abylhasanyň hasrat beýewanyny geçdiň, onuň Arafat hujresinde bolduňyz, nebisden nāhili uzaklaşylýandygyny gördüňiz, Abylhasanyň ogly Abylhasamyň siziň jemalyňyza gurban bolanyňy görüp, onuň Ýusubyna aýt namazyny kyldyňyz, jigerbagry ot bolup tutaşanlaryň dady-perýatlaryny eşitdiňiz, yzyňa dolan, eger şeýtmeseň, Abylhasan diýilýänden zat galmaz, sen älemiň magşugy ahyry». Şyh Abu Seýit şeýle diýen: «Bestama gidip, zyýarat edeliň-de, soňam yza dolanalyň». Şyh Abu Seýit ol ýerde üç gün bolandan soň, Bestama tarap ýola düşdi.

Bestama ýetibereniňde, bir depe bardy we onuň üstünden şyh Baýezidiň (Alla onuň ruhuny ezizlesin!) mazary görünýärdi. Şyhyň ol mazara gözi düşenden saklandy we bir sagat çemesi ýere bakyp durdy, soňra başyny galdyryp, şeýle diýdi: «Kimde-kim bir zadyny ýitirse, bu ýer oňa gaýtarylyp berilýän ýerdir». Soňra Bestama zyýarat etdi. Onuň şyh Baýezit Bestamynyň mazaryna barşyny Hasan Mueddep şeýle ýatlaýar: «Men şyhyň arkasynda durdum. Şyh Abu Seýit şyh Baýezit Bestamynyň hormatyna onuň mazarynyň ýanynda bir sagat çemesi başyny aşak salyp durdy, soňra başyny galdyryp şeýle diýdi: «Bu ýer päkleriň ýerimikä ýa-da näpäkleriň?» Ol bir gije-gündiz Bestamda bolandan soň, Damgana geldi we üç gije-gündiz Damganda boldy. Olar ýol enjamlaryny tutdylar, çünki şyhyň ýanynda ýüz sany sopy bardy. Olaryň arasynda ýaşy durugşanlary-da bardy. Olar üçin ýeterlik ulag aldylar.

Sopular ýola düşmezinden öň, ikindi namazyny okap, sema etdiler, soňra aýdyjy aşakdaky beýti aýtdy. Beýt:

Dyzama¹ owazy gül ýüzli ýarym,
Özüm bilýän kimdir meniň dildarym.
Ýar ýüzünde üç ýüz läle bitipdir,
Gül ýygnamak meniň söýgüli kârim.

Şyhyň iki aty bardy, birini özi münüpdi, beýlekisine goşlaryny ýükläpdiler, onuň üstüne bolsa bir derwüşü mündüripdiler. Şyh aýdyjynyň yzyndan adam iberip, şeýle sargyt etdi: «Ol at seniňki bolsun, çünki ol ýük maly» diýdi. Agşam namazy okalandan soň, aýakgap we münar ýaly ýaby getirmeklerini haýyş etdi. Ol hanakadan çykyp, ata münenden soň, hoja Abu Tahyra: «Horasanda Salat diýip bir oba bardyr, sopulary şol ýere eltersiň» diýdi. Şyh atyny sürüp gitdi. Hoja Abu Tahyra: «Soňra sen yzyňa dolan-da, ertir biziň yzymyzdan gel» diýdi. Şyhyň ýanynda Hasan Mueddep, bir seýis we bir derwüş bardy. Olar şäherden çykmak üçin gala derwezesine ýetenlerinde derweze baglanan eken, derwezäni gulplap, açaryny şäheriň emiriniň köşgünde saklaýar ekenler. Derwezeban olara: «Ilki rugsat almaly, soňra emiriň köşgünden açary getirmeli» diýipdir. Şyh şol wagt semadady. Ol bir nagra çekip, Hasana: «Gulpy çek» diýdi. Hasan gulpy çekende, gulp ýazyp, derweze açyldy we olar galadan daşary çykdylar. Olar sähra çykanlarynda, aý şamlapdy, garaňkydy we zamana asuda däldi. Hasan: «Ýüregime bir howul düşýär» diýdi. Şyh oňa: «Bir zat aýt, ýagny bir beýt aýt» diýende, ol: «Meniň sesim gyrylypdyr, ýöne arapça aşaky beýtlar ýadyma düşdi» diýdi we labyzly däl-de, şeýle

¹ Dyzama – saz guraly.

okady. Şyh sema etmäge başlady we köp gezek nagra tartdy. Ol beýtlar aşakdakylardy.

Aý: «Agşam görnüşe çykaryn» diýdi,
Ýöne ol wadasyn berjaý etmedi.
Men oňa ýalbardym «Neçün, eý, soltan,
Tüm gijäni gündizlikden eý, gördüň?»
Ol diýdi: «Bu zatlar erkimde däl-dä,
Aýyň öz wagty bar, günün öz wagty».

Gijäniň bir bölegi geçenden soň, şyh birneme rahatlandy we iýmäge bir zat getirilmegini haýyş etdi, ýöne hödür-kerem etmäge hiç zat ýokdy. Öňde kiçeňräk bir gala görünýärdi. Hasan: «Ol ýerik gidip bir zat getiräýin» diýeninde, ol: «Git-de bir zat getir» diýdi. Hasan gala baryp, gapyny kakdy. Biri diwara çykyp: «Näme gerek?» diýip sorady. Hasan: «Biz bir ötegçi, iýmäge bir zat beräýseňiz» diýdi. Olar ýokardan sellelerini uzatdylar, Hasan onuň ujyna dolar ýaly bir zat düwdi. Olar ýokary çekip, üç sany arpa çöregini düwüp, aşak salladylar. Hasan olaryň yzyndan ylgap ýetdi. Ol: «Getirdiňmi?» diýdi. Hasan: «Getirdim» diýip jogap berdi. Men çöregi döwüp, ýumşagrak ýerini oňa uzatdym. Ol üç lukmany döwüp agzyna saldy-da, iýýän wagty hiç zat geplemedi. Soňra «galanyny özüňiz iýäýiň!» diýdi.

Hasan ýene şeýle gürrüň berdi: «Ýarygije boluberende, şyh: «Bir sagat gözümiziň awusyny alalyň» diýdi. Biz permana boýun bolup, atdan düşüp, bir gyra sowuldyk. Şyh hem atdan düşdi, ýöne onuň aşagyna ýazar ýaly hiç kimde namazlyk ýokdy. Men eýeriň aşagynan atkeçäni alyp ýazdym. Şyh onuň üstüne geçip gyşardy, onuň kellesi meniň gujagymdady, aýagyny bolsa beýleki bir derwüşiniň aşagyna sokupdy. Bir sagat irkilenden soň, ýerinden turdy. Gündiz Reýe bardyk we oba kethudasynyň öýünde düşledik. Şyh oňa: «Sen ulyňyza aýt,

agşam myhmanlar gelýär» diýdi. Ol täret kylyp, bir sagat dynç aldy. Agşam namazynda derwüşler hem gelip ýetdiler we hemmesiniň başy jemlendi. Kethuda olary ýokary derejede garşylady we gijäni şol ýerde geçirdiler. Şyh «Siz örän ýadadyňyz we surnukdyňyz» diýdi-de, başga bir sözem aýtmady. Ertesi ertir namazy okalyp, doga-töwir edilenden soň, gün dogdy. Şyhyň özem oturdy, beýlekileri hem oturtdy-da, şyh Abu Tahyra ýüzlenip, şeýle diýdi: «Şu ýere çenli sen bizi ugradyp geldin. Biz öz maksadymyza ýetdik, seniň nähili pikiriň bar?» diýende, Abu Tahyr şyha ýüzlenip: «Şyh maksadyna ýeten bolsa, biz mün-de birrazy» diýen. Şyh: «Allahu ekber» diýdi-de: «Biziň işimiz tamam boldy» diýdi. Soňra oturanlaryň ýeke-ýeke halyny sorap, şeýle diýdi: «Kim-de kim ol tarapa gitmekçi bolsa, ýoly açyk, goý, gitsin, kim biziň bilen galmak islese, goý, galsyn, ol biziň üçin hiç hili kynçylyk döretmeýär». Her kim ýüreginde näme bolsa, çekinmän aýtdy.

Soňra kim Hyjaza tarap gitmekçi bolsa, olaryň ýol şaýlaryny tutdy we olary göwnühoşluk bilen ýola saldy. Soňra kethudany çagyryp şeýle diýdi: «Bize gök otly bir ýer gerek» diýdi. Kethudanyň bir bagy bar eken. Ol şyhy we ýanyndakylary şol ýere çagyryp, oňat hezzet-hormat etdi. Olar wagtlaryny hoş geçirip, ertesi ýene-de ýola düşdüler we Ardaýan hem Nuşabad diýilýän iki sany oba bardylar. Ýöne çölüstanlygyň başlanýan ýerinde, şol iki obadan aşagrakda başga bir oba bardy, şyh şol obada yük ýazdyrды. Ol çölüstanlyk Sebzewara çenli uzalyp gidýärdi. Şyhyň bar pikiri Bestama we Harakana barmak we ýürekde arman galdyrmazlykdy. Şyhyň sopulary bu obada kireýne birnäçe ulag aldylar, olaryň käbiriniň kireýni tölediler we ýolda iýer-içer ýaly zatlary taýýarladylar, çünki olar suwsuz çölde dört-baş günläp, ýol ýöremelidiler. Käbir sopular bilen şyhyň arasynda düşnüşmezlik bardy. Şyh Abylhasanyň şyh Abu Seýidiň gelýänliginden we şähre degmän geçip gitmekçidiginden habary bardy. Ol üç sany derwüş iberdi. Olar ýassy

namazyny okap, bu oba geldiler. Sopular ertir irden eşeklerini getirip, çöle tarap ugramakçydylar. Derwüşleriň hemmesiniň kelleleri ýalaňaçdy, şyhyň hem kellesinde zat ýokdy, ýöne ol ukuda däldi, Hasan bolsa onuň golaýynda bir zatlar taýýarlamak bilen meşguldy. Soňra gapynyň aňyrsyndan ýuwaşja gürleşýän adam sesleri eşidildi. Hasan turup, gapyny açdy, görse, billeri guşalan üç sany derwüş. Hasan olary içeri salyp oturttdy. Şyh Hasany: «Bärik gel» diýip çagyrdy we Hasan onuň ýanyna bardy. Şyh ondan: «Gelenler kim?» diýip sorady. Hasan gelenleriň harakanly derwüşlerdigini aýtdy. Şyh olaryň näme diýip gelendiklerini soranda, Hasan: «Soramandyryn» diýip, jogap berdi. Şyh: «Çyrany ýakyp alyp gel» diýdi. Hasan şemi ýakyp, getirip, şyhyň önünde goýdy, şondan soň şyh Hasana derwüşleri çagyrmagy buýurdy. Derwüşler şyhyň ýanyna gelip, salam berdiler. Şyh olaryň salamyny alyp, oturmaga ýer görkezdi, soňra şyh Abylhasanyň iberen salamyny aýtdylar. Şyh: «We aleýkum as-salam» diýip, Abylhasanyň nähili ýumşy bilen gelendiklerini sorady. Olar şyh Abylhasan: «Saňa şeýle uly şanşöhrady beren Alladan meni görüp geçmegiňi ýalbarýaryn» diýdi diýenlerinde, şyh: «Biz onuň permanyna boýun» diýdi. Soňra biziň şyhymyz Hasan Mueddebe şeýle diýdi: «Olary naharlanyňdan soň, öz wagtynda ikisini yzyna iber, goý, şyh birneme rahatlansyn, üçünji bolsa, ertir biziň bilen ugrar. Eger eşekleriň eýeleri gelseler, olardan ötünç sorap, çuwallaryny yzyna ber». Hasan: «Eşekleriň eýeleri öten agşam geldiler, men olary artyk saklamak islemedim we çuwallary bilen bile berip goýberdim, ýöne ýol azyklarymyz hem olaryň äkiden çuwallary bilen gidipdir, çünki şyh bu barada maňa hiç zat aýtmandy» diýen. Sopularyň bu zatlardan habarlary ýokdy we «Ertir agşam çöllük bilen ýola düşeris» diýip pikir edýärdiler. Şyhyň bar küýi-köçesi Bestama we Harakana ýetmekdi. Şol wagt bestamly bir danyşment hem gelip şyha goşuldy we iki bolup, atlanyp, ýola düşdüler. Ol gün şyhyň keýpi diýseň çagdy we

dynman goşgy aýdýardy. Danyşment: «Ol gün şyhyň diline müňden-de artyk beýt gelipdi» diýip ýatlapdyr. Ýolda derwüşler Hasandan iýer ýaly bir zat bermegini haýyş edipdirler. Hasan olara: «Ýol owkatlarynyň hemmesi eşek eýeleriniň alyp giden çuwallaryndady» diýip, jogap beripdir. Derwüşler: «Sen bahasyny töläpdiň ahyry?» diýenlerinde, Hasan: «Şyh maňa töle-de, çuwaldakylary alyp gal» diýip aýtmady» diýen. Olar şeýdip gürleşip durkalar, şyh geçip barýardy. Ol: «Näme boldy?» diýip soranda, Hasan derwüşleriň olaryň eýelerinden ötünç sorap zatlary alyp galmaly ekeniň, sen bolsa hem-ä töläpsiň, hem-de owkatlary olara goýupsyň diýýändiglerini aýdanda, şyh: «Olardan ötünç soramaly, Hak Subhana we Tagala olara sahawatyndan açilipdir, çünki olar siz bilen ädimme-ädim bile gidip, siziň bilen söhbetdeş bolmakçydylar, ýöne olara bu nesip etmedi we arzuwlary puç boldy. Olardan hökman ötünç soramaly».

Ol gün Bestama gidýänligi üçin şyhyň keýpi diýseň kökdi. Şonda biziň şyhymyz şeýle diýen: «Kimde-kim bu wagtyň hormatyny we manysyny aňlaýan bolsa, şu ýere gelsin, Haktagala oňa sahawatyndan açiler» diýdi. Şyh Bestama bardy we zyýarat edip, Harakana tarap ýola düşdi. Ol şyh Abylhasanyň ýanynda üç gün galdy.

Bir gün şyh Abylhasan sözünüň arasynda: «Siziň welaýatyňyzda-da gelin toýy bolýarmy?» diýip sorady. Şyh Abu Seýit: «Bolýar we toýa gelen tomaşaçylaryň hemmesi gelindenem has owadan bolýarlar, ýöne hemmäh arasynda bir tagt, bir täç, birde beýemçi bolýar» diýenden, Abylhasan nagra tartypdyr.

Bir gün şyh Abylhasan şyh Abu Seýit bilen sopularyny daşyna üýşürüp otyrdylar. Şonda şyh Abylhasan töweregindäki jemendä ýüzlenip, şeýle diýen: «Kyýamat günü ululary getirip, Allatagalanyň arşynyň astynda her biri üçin bir kürsi goýarlar. Arşdan: «Hakykaty sözläh» diýip, seda gelir. Şonda Abu

Seýidi hakykaty aýtmak üçin kürside oturdarlar, şonda Hakdan başga hiç zat görünmez» diýen.

Üç gün tamam bolandan soň, dördünji gün şyh Abu Seýit rugsat sorady. Şyh Abylhasan şeýle diýdi: «Dag ýodasy bilen gidiň, ol ýoda bir obadan beýleki oba elter, şeýtseňiz, derwüşler üçin aňsadrak bolar». Ýene-de şyh Abylhasan: «Nyşapura çenli otuz mürit seniň hyzmatyňda bolsun, olardan onusy tä sen Nyşapura ýetýänçäň, maňa habaryňy ýetirip dursunlar, onusy saňa habar aýdyp dursunlar we onusy Nyşapura ýetýänçäň, seniň hyzmatyňda bolsunlar» diýen. Şyh Abylhasan bala-çagalary, töweregindäkiler bilen – hemmesi ýygnanşyp, şyh Abu Seýidi ugratmaga daşary çykdylar. Ol sag bollaşylýan wagty şyh Abu Seýide «Seniň öňünde ýaýylyp ýatan giň ýol bar, bize bolsa gaýgy-gamdyr gussa galýar. Sen şady-horram ýaşa, biz hem gamyňy iýeris we ikimizem Onuň işlerini amal ederis» diýdi. Şyh Abylhasan ýanyndaky adamlara şyh Abu Seýidi tä Jäjerime çenli ugratmagy we onuň habaryny getirip-äkidip durmagy tabşyrdy.

Şyh Abu Seýidiň giden gününüň ertesi Abylhasanyň hana-kasyny syryp-süpürýärkäler hüjrelerdäki egin-eşikleri hem tertipleşdirýärdiler. Hasan Mueddebiň ýaşan hüjresinde bir haladyň aşagyndan bir zat dolangy kagyz tapdylar. Ony şyh Abylhasanyň ýanyna eltip: «Biz bir kagyz tapdyk welin, içine bir zat dolangy eken» diýýärler. Şyh: «Kagzyň içinde näme bar?» diýip soranda, olar: «Bilmedik» diýip jogap berýärler. Ol: «Açyp görüň!» diýenden soň, açsalar, kagzyň içine altyn dolangy eken. Şyh: «Muny kimiň hüjresinden tapdyňyz?» diýip soranda, olar: «Hasan Mueddebiň hüjresinden» diýip jogap berýärler. Şyh: «Çekip görüň» diýýär. Çekip görseler, agramy 20 dinara barabar eken. Şyh olardan: «Biziň bergimiz näçä ýetdi?» diýip soranda, görseler, bergileri laýyk ýigrimi dinar eken. Şyh Abylhasan olara: «Biziň bergilerimize harçlaň, çünki

biziň bergimiz olaryň bergisi, olaryň bergisi hem biziň bergimiz» diýipdir.

Bir obada düşlänlerinden soň, şyh Abu Seýit Hasana hammama gitmekçi bolýandygyny duýdurýar. Şyhyň endigine görä, her gezek ol hammama baranda, on dirhem kümüş puly elhaky bermek üçin ýany bilen alyp barar eken. Hasan hem garaşylan durka, zerurlyk çykaýsa, ulanar ýaly ep-esli puly öz ýanynda saklar eken we diňe şyhyň görkezmesi boýunça harç eder eken. Hasan hammam üçin niýetlän kümüş puluny hasaplaýarka, Harakanda ýadyndan çykan tyllasyny tapmady, muňa ýüregi bilen gynandy. Şyh onuň aljyraňňylygyny görüp «Näme boldy?» diýip soranda, Hasan: «Bir zadymyz bardy weli, ony ýitiräýipdirin» diýip jogap berdi. Şyh şonda: «Şol bolan zat diňe biziň rahatlygymyz üçin boldy» diýipdir. Ertesi Harakandaky hanakadan tapylan zat we ony şyh Abylhasanyň aýdyşy ýaly edendikleri barada habar gelip gowuşdy. Abu Seýit ony Abylhasanyň nädenligi baradaky gürrüni eşidenden: «Onuň aýdyşy ýaly hem bolmalydy» diýen. Şyh Abylhasanyň müritleri hem, edil şyh Abylhasanyň buýruşy ýaly, Jäjerime çenli şyh Abu Seýidiň ýanynda boldular. Şyh Abu Seýit olary Jäjerimden yzyna gaýtaryp, şeýle diýdi: «Biz mundan Nyşapura gidýäris, şyh Abylhasana biziň salamymyzy gowşuryň we aýdyň, goý, onuň ýüregi hemişe biziň bilen bolsun».

Şyh Abu Seýit Köwrewi diýen welaýata ýetende, bir oba bardylar we şol obada ýük ýazdyrmak islediler. Biziň şyhymyz: «Bu obanyň ady näme?» diýip soran. Oňa «Kulf» (gulp) diýip jogap beripdirler. Şyh: «Bu obada düşlemeris» diýen.

Başga bir oba bardylar. Şyh: «Bu obanyň ady näme?» diýip soranda «Derbent» diýdiler. Şyh: «Bent ýerde saklanyp bolmaz» diýdi. Ýene bir oba ýetdiler. Şyh: «Bu obanyň adyna näme diýerler?» diýende: «Hudaşat» diýip, jogap berdiler. Şyh: «Hudaýyň şat ýerinde biz hem şatdyrys» diýip, şol obada düşlediler. Ol ýerde bir hanaka bar eken, hanakanyň hyzmatkâ-

ri gelip, olary garşylady, adat bolup galyşy ýaly, elinden gelen hyzmaty edip, goýun soýup, söwüş etdi. «Nahar ýetişýänçä giç bolaýmasa» diýip, goýnuň bagryny gowrup, şyhyň önünde goýdy. Şyh: «Bagyr ilki iýilse gowy bolar» diýdi. Hyzmatkär: «Şyha Alla uzak ömür bersin, men oňa ýürekden hem bir bölejik goşupdym» diýdi. Şyhyň bu söz has-da hoşuna gelip, «Ýürek bolsa, ondan ajap ne bolsun, Abu Seýidiň hemişe gözleýäni ýürek-dä» diýen. Olar ol günü şol ýerde geçirip, ertesi Nyşapura tarap ýola düşýärler.

Olar Nyşapura gelenlerinde, sopolaryň arasynda şeýle gürrüň ýaýraýar, göýä şyh Harakana baryp, ol ýerde näçe bolsa-da, hiç sözlemändir, çünki şyh Abylhasan oňa: «Sen biziň üçin zerurlyk, Biz Hudaý Tebärek we Tagaladan Seniň syrларыňy aýdar ýaly, öz dostларыňdan birini bize iber diýip ýalbardyk» diýipdir. Biziň şyhymyzy şu möhüm iş üçin özüni ol ýere alyp barandyklary sebäpli, dilini hem ýarmady. Bu sözüň delili şundan ybarat, ýagny şyh Abylhasan biziň şyhymyz bilen jedelleşip: «Bir söz diý-de, maňa nesihat ber» diýende, biziň şyhymyz: «Sen sözlemeli, bizi bolsa diňlemek üçin getirdiler» diýipdir. Ýygananларыň bu sözden habarlary bolmanлары üçin, eşidenlerinden soň, bu sözi şyha aýdypdyrlar. Şonda şyh olara: «Biziň küýsewimiz ol toprak boldy, ol ýere baranymyzda, şol toprakda toprak bolduk we arzuwymyza ýetdik» diýipdir. Beýik adamlar özleri hakda sözlemeýärler, biziň şyhymyzyň hem nägile tarapy şol bolany üçin, şeýle jogap beripdir. Onuň hakykatdygyny bolsa beýan edilen wakalar has-da tekrarlaýarlar. Bu aýdylanlar biziň şyhymyzyň Harakana baryp, Nyşapura gaýdyp gelýänçä, başdan geçiren wakalarydyr.

Bir ýüz ýigriminji hekaýat

Hoja Abylfath biziň şyhymyzyň iň soňky gezek Mänä dolanyp gelşi barada şeýle gürrüň bererdi. Bu şundan başlanyp-

dyr. Bir gün şyhyň aýratyn sarpaly müritleriniň iki sanysynyň arasyna tow düşýär. Biziň şyhmyzyň adaty boýunça, iki derwüşiniň arasynda oňuşmazlyk başlasa, şyh olara içlerini boşadýançalar, hiç zat diýmän gezer eken, haçanda olaryň içleri boşap arassalandan soň, şyh bir söz diýer eken we aradaky düwünden zat galman çözüler eken. Şol endige görä, şyh olara bir söz diýipdir welin, hemme zat gülala-güllük bolupdyr. Köp wagt bári Nyşapurda bolansoňlar, biziň şyhmyzyň perzentleriniň, agtyk-çowluklarynyň, uly-kiçi hemmesiniň Mänäni küýsöp, gaýdasy gelip başlapdyr. Iki derwüşiniň sözleri azaşyp, soňra ýaraşan batlaryna, biziň şyhmyz hoja Abu Tahyra «Ýeriňden tur-da, çagalaryň işlerini ugrukdyr, ýüregimiz Mänäni küýseýär» diýen. Abu Tahyr yerinden turup, karz pul alyp ähli işleri düzedişdirdi, ýük ýüklär ýaly kyrk eşegi we olaryň ýanynda bolar ýaly kyrk derwüş taýýarlady. Her eşegin üstünde bir horjun bolup, her eşege bir derwüş esewan bolup barady. Olardan başga sekiz derwüş bolup, olar menzilme-menzil göçüň sag-salamat barýandygyny şyha ýetirip durýardylar.

Nyşapuryň ilaty hem olary zerur zatlaryň hemmesi bilen üpjün edipdirler, çünki olar: «Şyhyň bala-çagalarynyň hemmesi gider, şyhyň eli boşar, boş wagty köp bolar we ol boş wagtalaryny bize bagyşlar» diýip, göwün ýüwürdipdirler. Olar öz ýanlaryndan «Indi biz ony has gowy tanarys, has köp göreris we ol hem bizi görer» diýipdirler.

Şyh olary ugradýan günü ata atlanyp, donuny geýip, kellesi tahýaly Şuhanan derwezesine geldi we ähli göçi saklap, eşekleri ýeke-ýekeden gözden geçirýärdi, olaryň her birini: «Bu kimiňki? Bu ýerde kim bolmaly? Bu eşegin üstünde kim oturmaly?» diýip soraşdyrýardy. Soňra şol derwüş çagyryp: «Islenen ýagdaýda ýanynda bolgun» diýip sargaýardy. Ähli eşekler şyhyň önünden geçdiler. Olaryň arasynda şyhyň önünden iň soňky geçen hoja Abylfathdy. Ol şeýle diýerdi: «Şol wagtlar men on ýedi-on sekiz ýaşlarymdadym. Men şyhyň ýanyna

baranymda, ol: «Hany ýükçi eşegiň we münýän eşegiň?» diýip sorady. Men oňa «Eý, şyh, meniň eşegimem ýok, goşumam» diýenimde, ol: «Eýsem pyýada gitmekçimiň?» diýdi. Men: «Hawa» diýip jogap berdim. Ol: «Gidip bilmersiň?» diýdi. Men: «Şyhyň hümmeti bilen bararyn» diýdim. Şyh köpçüligiň arasynda başyny aşak salyp: «Eneň-ataňa meniň salamymy ýetir we çagalaryňy gowy gör» diýip aýt. Enşalla, ýene dört günden size bararyn» diýdi. Men şyhyň mesisinden öpdüm-de, ýola düşdüm».

Hoja Abylfath şeýle diýdi: «Men şol sagada çenli wakalaryň içindedim. Men şyhyň Mänä gelşini we hekaýatyň galanyňy şyhyň ýörite hyzmatkärinden eşitdim. Şyh hoşlaşylan ýerden yzyna – Nyşapura gaýdyp gelipdir. Şyh hanaka gaýdyp gelenden soň hem mejlis gurnamady, çünki agşam düşüpdü. Ertesi gün şyh mejlis gurnamaga daş çykdy. Adatça şyhyň perzentleri mejlis wagtynda şyhyň tagtynyň sag tarapynda we töwereginde halka gurap oturar ekenler. Şyhyň endigine görä, ol gün dogmazyndan öň, daşary çykmaz eken we hemişe gün dogandan soň, mejlise başlapdyr. Bu gün hem daş çyksa, gözi çagalarynyň oturýan ýerine düşüp: «Çagalar biziň bagrymyzyň bir bölegi eken. Biz bu ýeri olarsyz görüp biljek däl. Abu Tahyryň bergileri bar we biz ýola düşýänçäk, olary üzmeli» diýipdir. Şyh bu sözleri aýdandan, müritler we Nyşapuryň ähli ilaty gam laýyna batypdyrlar. Olar: «Biz uly säwlik we ýalňyşlyk goýberdik. Biz çagalar gitseler, şyh olary ýatlamaz diýip pikir etdik» diýenler. Olar şol günden şyhyň bergilerini üzmegiň çärelerini agtaryp başlapdyrlar, şyha hem yzyna dolanmak gerekdi. Bergileri doly üzdüler we hemme işler düzelişdi. Şondan soň şyh ýola düşmekçi boldy. Nyşapuryň ähli atly-çawly adamlary, ymamlary we derwüşleri ondan galmagyny haýyş edip geldiler, ýöne ol hem oňyn netije bermedi. Ol ugramakçy bolanda, şyh Abu Muhammet Juweýni bilen ussat Ysmaýyl Sabuny haýyş edip geldiler. Olaryň ikisem hanakanyň agzyna ge-

lip: «Sen gir-de, sen gir» bolşup, hiçisi ilki girmäge het edip bilmän durdular. Ahyry, olar biri-biriniň goltugyndan tutup, bile girdiler. Olar girenlerinde, biziň şyhymyz hanakanyň garşysynda, tagtyň üstünde otyrdy. Olar içeri girip, salam berdiler. Şyh olaryň hersini bir gapdalynda oturtdy. Olaryň üçüsem başlaryny aşak salyp, köp syrlary biri-birlerine äşgär etdiler, ýöne olaryň näme barada syr alşyp, syr berşenlerini hiç kim aňmady. Olar hem pikirini üýtgedip, galmaklaryny tekrarlap haýyş etdiler, ýöne şyh öz pikirinden dänmedi we olaryň haýyşyny kabul etmedi. Olar dyngysyz tekrarlap duransoňlar, şyh olara şeýle diýen: «Dogry, bizi bu ýerde-de gerekleyärler, ol ýerde-de, ýöne kimiň eli açygrak bolsa, şol ýerde bolmagy müwessa bildim». Olaryň şyha aýdan soňky sözleri şulardan ybaratdy: «Eý, şyh, her näme bolanda-da, Mäne oba ahryry, biz siziň Mänä gitmegiňize gynanýarys» diýenler. Şonda biziň şyhymyz: «Siz meniň Mänä gitmegime gynanýarsyňyz, men bolsa size o dünýänem, bu dünýänem gysganýaryn» diýen. Olar aýdan sözlerine utanyptyrlar we şyhy ýüregine düwen zadyndan gaýtaryp bolmajakdygyna gözleri ýetipdir. Olar sag bollaşyp, yzlaryna dolanyptyrlar. Şyh goş-golamyny jemläp, ýola düşüpdür. Ol eýerlenen ata atlanyp, hanakanyň golaýynda ýerleşen dükana barýar. Şyh atdan düşüp, dükana girýär we ol ýerde duran, hanakany mekan eýlänlere şeýle diýýär: «Bu ýer biz gelenimizde nähili bolan bolsa şol durşuna, bir kerpijini hem ellemän, öňki bolşy ýaly galdyryarys» diýip, şu beýti aýdan:

Guş dag depesinde oturdy, turdy,
Dagda artan, egsilen zat bolmady.

Çagalar we müritler «Eý, şyh, bu hanaka köp wagt bäri seniň jemalyňdan nur aldy, adamlar köp ýagşylyklar gördüler, indi hem gelen mysapyrlar idegsiz galmazlary ýaly, ýeriňize birini belläýseňiz!» diýenlerinde, şyh: «Hanakanyň gapysyny

açyk goýuň, içi syrylyp-süpürilen bolsun, arassa saklaň, çyralary ýakyp goýuň, täret jaýyny arassa saklaň. Goý, her bir gelen iýjek-içjek zadyny alyp gelsin, men size hiç kimi galdyrmaýaryn, gudraty güýçli beýik Taňry ibermeli adamy özi iberer» diýipdir. Şyhyň aýdyşy ýaly hem bolan, hanakanyň maddy mümkinçiligi bolmasa-da, hemişe beýlekilerden köp adamly bolupdyr. Bu hanaka şyhyň şepagatly dilegleri we mukaddes sahatlylygy netijesinde wagtyň geçmegi bilen Nyşapuryň iň gurply hanakasyna öwrülipdir. Bu şyhyň aýdamlarynyň berekedi we mübäreke hümmetleri bilen şeýle bolupdyr.

Şyh atyny sürüp, biraz ýöränlerinden soň, atynyň üzeňnisinden tutup, ugradyp barýan derwüşe «Sen yzyňa dolan-da, hanakanyň girelgesinde zyňylman galan süňki al-da, daşaryk taşla» diýen. Biziň şyhymyzy ugratmaga Nyşapur şäheriniň atly adamlary, aksakgallar, ymamlar we derwüşler ýyganan ekenler. Olar şyhyň galmagyny isläp köp ýalbardylar. Şyhymyzyň olara aýdan iň soňky sözi şu boldy. Beýt:

Didaryňy gören ýerme ýortaryn,
Baryp diwaryna ýüzüm sürterin.

Soňra biziň şyhymyz ýygananlar bilen hoşlaşyp, Akaban Zuşka tarap ýola düşdi. Haçanda olar Sanduky Sukna ýetenlerinde, şyhyň münüp barýan aty büräp ýykyldy we şyhyň bir aýagy atyň garnynyň aşagynda galdy. Atyň aşagynda galany sebäpli, şyhyň but eti berk owlan eken. Derwüşler halatlaryny ýazyp, şyhy oňa doladylar we hersi bir burçundan tutup, Akabanyň depesindäki daş jaýa eltdiler. Tus tarapdan bir derwüş gelýän eken. Ol şyhyň önünden geçip barýarka, şyhyň gözi oňa düşýär we ol derwüş çagyryp: «Nireden gelýärsiň?» diýip sorayar. Ol: «Tusdan» diýip jogap berýär. Şyh ýene-de: «Haýsy tarapa barýarsyň?» diýip soranda, derwüş: «Nyşapura barýan» diýip jogap berýär. Şonda şyh derwüşe: «Sen Nyşapurda sopu-

laryň hanakasyna gir-de, olara meniň salamymy ýetir. Olar maňa «gitme» diýip köp ýalbardylar, ýöne sen olara aýt «Bu atyň büdremesinden bolan zat keramatdyr diýip pikir etmesinler» diýen. Şyhy elleriniň üstünde göterip, Akabadan Tusa getirdiler, ýöne ol entek ata münüp, oturyp bilmeýärdi. Şol döwürde ussat Abubekr Tusedady. Rafikanyň golaýyndaky Hanagah obasynyň adamlaryny ýygnap, olara: «Eger şyhymyzy keжебäniň üstünde agyrtman-ynjatman Mänä eltseňiz, sizden bir ýyllyk salgyt almaýarys» diýenler. Olar keजेbe gurnap, şyhy keжебäniň üstünde ellerinde göterip, Mänä eltipdirler. Şyh birnäçe gün ejir çekip ýatandan soň, aýak üstüne galyp, gutulyp gidipdir.

GÜNDOGARYŇ BEÝIK DANASY

Türkmeniň başynyň täji, gözüniň nury Serdarymyz Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy türkmen halkyna asyrlar boýy arzuw eden arzyly Garaşsyzlygy alyp berenden soň, biz öz taryhymyza täzeden seredip başladyk. Garaşsyzlykdan öň türkmen topraгыnda ösüp, ulalyp, ylym alyp, dünýä belli alymlaryň hataryna goşulan Baýezit Bestamy, Abu Seýit Abylhaýyr (Mäne baba), Nejmeddin Kubra, Jarulla Zamahşary, Patşa Hoja ... ýaly ylymyň ägirt daragtlaryna «diniň zyýanly galyndysy» hökmünde garaldy, türkmen özüniň guwanmaly şeýle taryhy şahslarynyň, dünýä belli ulamalarynyň adyny tutmaga çekindi. Hudaýa şükür, indi olar barada ylmy maslahatlar, ylmy bäsleşikler geçirip bilýäris, olaryň döreden ajaýyp eserlerini halka ýetirip, olaryň guburlarynyň başynda sadaka berip, aýat-töwür edip bilýäris. Türkmen topragyny düýnäp ýatan ol beýik pirlers bolsa, tirsseklerine daýanyp, beýik Biribardan Baky Serdarymyza uzak ömür, başynyň dik bolmagyny, türkmen halkynyň eşretli ýaşayşy üçin uzak ömür dileg edýändiklerine hiç hili şek-şübhe ýokdur.

Türkmenleriň şeýle aryp-danalarynyň biri-de 967-nji ýylyň Bitaraplyk aýynyň 7-sine, dynç günü Mänede dünýä inip, 1049-njy ýylyň Türkmenbaşy aýynyň 12-sine anna agşamy 83 ýyl 4 aý, ýagny müň aý ýaşap, doglan şäheri Mänede ýagty jahan bilen hoşlaşan pir Abu Seýit Abylhaýyr – Mäne babadyr.

Onuň doly ady Abu Seýit Fazlylla Ahmet bin Muhammet bin Ybraýym bolup, halkyň arasynda Abu Seýit Abylhaýyr ady bilen meşhurdyr. Onuň çyn ady Fazlylla bolup, Abu Seýit künýesidir¹. Abu Seýidiň kakasynyň hakyky ady Ahmet bolup, Abylhaýyr künýesidir. Diýmek, Fazlyllanyň kakasynyň ady Ahmet, onuň kakasy Muhammet we onuň kakasynyň ady Ybraýym bolupdyr. Onuň ata-babalary barada bulardan başga maglumat galmandyr.

Mäne babanyň kakasy hoşboý ysly zatlary, dermanlary, melhemleri ýasamakda belli adam bolup, onuň dükanynda dürli keselleriň garşysyna gerekli ot-çöpler we beýleki zatlar tapylypdyr. Mäne babanyň kakasy garyp-gasarlara, hor-homsylara hem ýardamyny gaýgyрмаýar. Hoşboý ysly zatlary ýasamakda ussat bolany üçin ilat oňa «attar» (atyrçy) diýip ýüzlenipdir. Ol hoşboý ysly дәri-dermanlar bilen Mahmyt Gaznalynyň köşgünü hem üpjün edipdir we patyşanyň aýratyn hormatyndan peýdalanypdyr, ol köşge islän wagty girip-çykyp bilipdir.

Mäne babanyň kakasy Gaznaly hökümdarynyň dosty bolupdyr, şonuň üçin nakgaşlara we mygmarlara jaýynyň diwarlaryna onuň söweş pillerini, atlaryny, ýeňişli söweşlerini maha-batlandyrýan suratlary çekdiripdir. Muny gören kiçijik Abu Seýit kakasyndan özi üçin aýratyn jaý salyp bermegini haýyş edýär. Jaý kiçijik Abu Seýidiň (Fazlyllanyň) islegi boýunça bina edilýär. Kakasy bir gezek ogly üçin salnan jaýy synlamaga gelse, onuň diwarlarynyň hemme ýerine «Alla, Alla» diýlip ýazylypdyr. Kakasy munuň sebäbini soranda, Fazlylla (Mäne baba): «Her kim öz dostunyň adyny ýazýar-da» diýip jogap beripdir.

¹ Künýe – Abu (kakasy) umm (ejesi), bin, ibn (ogly), bint (gyzy) ýaly sözler bilen ýasalan lakamlardyr.

Ýokarda belläp geçişimiz ýaly, Mäne babanyň künýesi Abu Seýit we kakasynyň künýesi Abulhaýyr bolup, halk köplenç oňa «Abylhaýyr baba» diýip ýüzlenipdir.

Mäne baba Gurhany Kerimi hoja Ymam Abu Muhammet Annazydan öwrenýär. Bu takwa adam Horasanda belli hapyz bolup, onuň mazary Nusaýdadyr.

Mäne baba öz çagalygy barada şeýle ýatlamany aýdar eken: «Çagalykda Gurhany Kerimi okamagy öwrenýän döwrüm kakam Abylhaýyr baba meni özi bilen juma namazyna alyp gitdi. Metjide barýarkak, ýolda biz bilen ugurdaş barýan Abylkaşym Beşer Ýasyn sataşdy. Ol zamanamyzyň iň tanymal şyhlarindyndy. Ol bizi görüp: «Eý, Abylhaýyr, bu kimiň ogly?» diýip sorady. Ol şol sözden soň meni gujaklap, ýañagyny ýañagyma goýdy, ol gözleriniň owasyny ýaşdan dolduryp «Eý, Abylhaýyr, biz bu pany jahanyň boş galmagyndan gorkup, ýurdumyzy täzeläp bilmän ýördük, indi seniň ogluňy görenimden, bu topragyň bagtynyň getirenine gözüm ýetdi, namazdan soň ogluňy meniň ýanyma getir» diýdi. Namazdan soň kakam meni Abylkaşym Beşer Ýasynyň ýanyna alyp bardy. Biz onuň hüjresine girip, gapdalynda oturdyk. Hüjrede bir tekje bardy. Şol wagt Beşer Ýasyn kakama «Abu Seýidi egniňe mündir, goý, ol tekjedäki külçäni alyp bersin» diýdi. Kakam meni egnine mündirip galdyrandan soň, men elimi uzadyp külçäni aldym. Arpa unundan bişirilen külçe ýaňy tamdyrdan çykan ýaly gyzgyny. Soňra Abylkaşym Beşer Ýasyn külçäni bizden aldy, onuň gözleriniň hanasyndaky ýaş döküläýjek-döküläýjek bolup durdy. Ol külçäni iki bölüp, ýarsyny bize berdi we beýleki ýarysyny özi iýdi, kakama bolsa hiç zat ýetmedi. Kakam: «Hormatly şyh, ol keramatly nygmatdan biziň binesipligimiziň sebäbi nämekä?» diýende, Abylkaşym Beşer Ýasyn «Eý, Abylhaýyr, bu külçäni şol tekjede goýanlaryna otuz ýyl boldy, bize: «Bu diňe jahana täzedan jan berjegiň elinde gyzgyn bolar we bu hadysa

şunuň bilen tamamlanar» diýipdiler. Indi şol ynsanyň seniň ogluňdygy äşgär boldy» diýdi. Biz hüjreden çykyp gaýdany-myzda piriň näme diýenine düşünmändik, biz oňa soň-soňlar göz ýetirdik» diýen.

Mäne baba ýaşlykdan örän zehinli bolupdyr. Bir gezek ol sözüniň arasynda şeýle diýen: «Biz fykh öwrenmek üçin Mä-neden Merwe barýarkak, araplaryň yslamdan öňki şygrylaryn-dan otuz müň beýti ýatdan bilýärdim». Ol Merwde ymam Ab-dylla Hazaryň elinde baş ýyl okapdyr.

Mäne baba Merwden soň Saragta gelip ymam Abu Aly Zahyr bin Ahmet Fakyhyň ýanyna barýar. Ol piriň gubury Sa-ragtdadyr. Soňra ol ylym uran pir Lukman Saragtynyň kömegi bilen Abylfazl Saragtynyň (Saragt baba) ýanyna barýar we birnäçe wagt onuň elinde tälim alýar.

Baky Beýik Serdarymyzyň adalatly belleýşi ýaly, «yslam dininde iki ýola hyrka geýen beýik alym, pir Abu Seýit Abyl-haýyr» meşhur ulamalardan tälim alyp, yslam dünýäsinde meş-hurlyk gazanýar. Ol birinji hyrkasyny Nyşapurda meşhur sopy Abu Abdurahman Sulamynyň elinden, ikinji hyrkany bolsa Amulda Abul Abbas Ahmet bin Gassapdan geýýär. Onuň yk-balynda uly orun eýelän pirleriň biri-de Abu Aly Dakkakdyr. Adamlaryň zyýaratgähine öwrülen bu piriň mazary häzire çenli Bagyr obasynyň gapdalynda türkmen topragyny bagryna basyp ýatyr.

Beýik piriň agtygy Muhammet bin Münewwer bin Abu Sagt bin Abu Tahyr bin Abu Seýit Mäneliniň «Esrar at-tow-hyt» kitabynda ýazmagyna görä, säher wagty Abu Aly Dakka-gyň düýşüne pygamberimiz Muhammet alayhassalam girýär we Nusaý şäheriniň golaýynda düz ýere tegelek çyzyk çyzyp: «Eý, Abu Aly Dakkak, sen bu ýerde içi metjit-medreseli, myh-manjaýly hanaka sal» diýip, gaýyp bolýar. Dakkak oýanyp düýşünde gören zatlaryny töweregindäki sopolaryna gürrüň

berýär. Olar bu oraşan düýşüň ýöne ýerden dældigini bilip, salgy berlen ýeri görmäge gelýärler. Görseler, düýşde görülen çyzyk hakykatdan-da bu ýerde bar diýýär. Dakkak şeýdip, dini ulamalara ençeme asyr hyzmat eden hanakany häzirki Bagyr obasynyň ýanynda bina edýär.

«Esrar at-towhyt» kitabynda ýazylyşyna görä, gadymy Nusaý şäheriniň töwereginde atlary äleme ýaýran dört ýüz sany keramatly piriň gubry bolany üçin ol ýere «Kiçi Şam» diýipdirler. Ussat Magtymgulyňyň:

Ýigrimi dört sagatda, on iki aýda,
Remezany diýerler aýyň ýagşysyn.
Pena döwranynda, ýeriň ýüzünde,
Şam-şerip diýerler jaýyň ýagşysyn

– diýmeginiň sebäbi şerapatly Şam (Siriýa) topragynda köp pygamberiň mazarynyň bolmagydyr.

Nusaýyň ak inişinde onunjy asyrdaky pygamberimiziň keramaty bilen görkezilip, şeýle hanaka salnan bolsa, bu gün äriň-pirleriň nepesi siňen Gypjak obasynda Baky Beýik Serdarymyzyň Ruhy Metjidiniň salynmagy hem ýöne ýerden däl, çünki «öň akan ýerinden akarmyş ary».

Mäne babanyň çowlugy tarapyndan ýazylan «Esrar at-towhyt» kitabynda «Kiçi Şam» ady bilen meşhur bolan bu toprakdaky halatly we keramatly pirler barada Mäne babanyň adyndaky şeýleräk rowaýat getirilýär: «Biz Nusaýdan iki parsah aşakda ýerleşýän Bisme (Büzmeýin sözüniň köne ady bolsa gerek) obasyna tarap ýola düşdik. Biziň niýetimiz şol ýerdäki Horasanyň belli piri, şyh Abu Osman Haýyryň müridi Ahmedaly Nusaýlynyň guburyna zyýarat etmekdi».

Abu Abdurahman Sulamynyň «Tabakaty taýmat ul-sufiýa» atly kitabynda halat we keramat eýesi bolan bu piriň ady Muhammet Alýan Nusaýly diýlip tutulypdyr.

Bir gezek Mäne baba uly ogly hoja Abu Tahyry sopularyň käbir zerurlyklaryny bitirmek üçin Nusaýa iberýär, ýöne ol Nusaý şäherine ýetende, aýagynda şeýle bir agyry peýda bolýar welin, ol gymyldap bilmän ýatýar. Bu ýagdaý Mäne baba aýan bolýar we bir derwüş çagyryp, Nusaýa, Abu Tahyryň ýanyna gitmegi buýurýar. Mäne baba ol derwüşini eline şeýle mazmunly hat berýär: «Bismillahy-r-rahmany-r-rahym» «Biz seniň süňňüni agan bilen kuwwatlandyrarys» – («Kysas» süresi, 35-nji aýaty). Bize aýan bolşuna görä, onuň aýagynda agyry döräpdir, goý, ol Bismä baryp, Ahmedalynyň guburyna zyýarat etsin, şonda Allanyň kömegi biln agyrydan saplanar».

Haty alandan soň, hoja Abu Tahyry kejebe salyp, Nusaýdan Bismä alyp barýarlar. Ol bir gije Ahmedalynyň guburyna düýnäp ýatýar, ertesi agyrydan nam-nyşan galmaýar we Nusaýa özi ýöräp gidýär.

Mäne babanyň döwruniň in ylymly, danyşment adamydygyna göz ýetirenleriň biri-de Gündogaryň beýik danasy, lukman, ýazyjy, şahyr Abu Aly Ibn Sinadyr. Olar biri-birleri bilen hat ýazyşyp, pikir alşypdyrlar. Bu türkmen piriniň çowlugy Jemaladdin Aburuk Lutfylla ibn Abu Seýit bin Abu Sagdyň kitabynda¹ Abylhaýyryň Ibn Sina ýazan we Ibn Sinanyň Mäne baba ýazan hatlarynyň arap dilinden pars diline edilen terjimeleri nusga hökmünde getirilipdir. Hatlaryň mazmunyndan görnüşi ýaly, Mäne baba ruhy kämillige, duýgy ösüşiniň hertaraplylygyna aýratyn ýygryn etse, Ibn Sina tejribe esasynda gelnen netijelerine köp üns beripdir. Şonuň üçin Ibn Sina hat alyşmak bilen çäklenmän, bir gün beýik ulamany gözi bilen görüp, söh-

¹ Jemaladdin Aburuk Lutfylla ibn Abu Seýit bin Abu Sagt. Abu Seýit Abylhaýyryň halatlary we sözleri. Tähran, 1371 (hijri-şemsi).

betdeş bolmak niýeti bilen Mänä gelyär. Ol hanaka gelende, pir wagyz aýdyp duran eken. Olar öň hiç wagt biri-birlerini görmän ekenler, ol hanaka gelende hem hiç kim ony tanamandyr we üns bermändir, ýöne şonda-da pir sözünüň arasynda «hanaka beýik pelsepeçi geldi» diýipdir we hiç zada üns bermän, sözünü dowam etdiripdir. Pir hutbany tamamlandan soň, Ibn Sina bilen hüjrä girýärler we üç gün hiç ýere çykman, gürleşip oturýarlar. Elbetde, olaryň üç günläp näme barada söhbet edenleri hiç kime mälim däldi. Ibn Sina gideninden soň, şägirtleri Mäne babadan Ibn Sinanyň ýeten derejesi hakynda soranlarynda, ol: «Ibn Sina meniň ähli görýän zatlarymy bilýär» diýip jogap beripdir. Şeýle soragy sopular Ibn Sina berenlerinde «Ol meniň ähli bilýän zatlarymy görýär» diýen.

Mäne babanyň ömri we döredijiligi bilen iş salyşýan bilermenleriň pikirine görä, şol duşuşykdan soň, Ibn Sina Abu Seýidiň mertebesiniň örän ýokarydygyny ykrar etmek bilen özüniň iň soňky «Yşarat» atly pelsepe kitabynda oňa ýörite bir bölümi bagşylapdyr. Alymlar bu bölüm Ibn Sinanyň Mäne baba goýan hormaty mynasybetli ýazylypdyr diýen netijä gelyärler.

Keramatly piriň türkmen soltanlary Çagry beg bilen Togrul bege döwlet patasyny berendigini eşitmedik türkmen ýok bol-sa. Mäne babanyň bu ak patasy barada Beýik Serdarymyz şeýle ýazýar:

Mäne baba döwlet dogasyn okap,
Türkmen döwletine ak pata berýär.
« – Diňe Haka golaý duruň, ogullam,
Diňe halka golaý duruň, ogullam! ».

Hakykatdan-da, şondan soň şygyr bossanynyň bilbili Magtymgulynyň:

Gargyşym daşlary mum deý erider,
Pür-pudak ýaýradar alkyş alanym

– diýşi ýaly halatly piriň gargyşyna duçar bolan, türkmenleriň gaýa taýpasyndan bolan Gaznaly hökümdar Mesgut seljuk türkmenleriniň kynyk tiresinden bolan türkmenlerinden ýenilýärler we Beýik Serdarymyzyň aýdyşy ýaly:

Bir türkmen soltany synyp jahanda,
Täze türkmen soltanlygy döreýär.

Mäne baba diňe bir halatly pir, keramatly danyşment bolmak bilen çäklenmän, ruhobelent, ynsanperwer şahyr bolupdyr. Onuň häzire çenli 726 rubagysy, 38 bölekleýin setiri, 88 sany dürli ölçegdäki goşgulary bize gelip ýetipdir, munuň özi Gündogar şygryýetinde rubagy ýazan Omar Haýýam, Mahmyt Pälwan, Owheadeddin Enweri... ýaly şahyrlar bilen deňeşdirilende hem san taýdan artykmaçlyk edýär. Rubagylar örän çeper, akgynly we ruhobelentligi wasp edýän setirler. Ol ähli dindäkileri hormatlan, olara duýgudaşlyk bildiren dana:

Gel, gel, her kes bolsaň, gel,
Kapyrmyň, gäwürmiň, butparazmyň, gel,
Bu gapy näumytlaň gapysy dälidir,
Ýüz gezek topany syndyrsaňam, gel.

Mäne baba gäwür bolsun, butparaz bolsun... hemmeleri ýagşy, adamlara peýdaly işlere ündäpdir, hiç wagt näumyt bolman, «ýüz gezek topany sypdyrsaňam», umydy elden bermeli dälidigini wesýet edipdir.

Ol söýmegem, söýülmegem başaran ynsan, onuň döredijiliginde ylahy söýgem, ynsany söýgem öz mynasyp ornuny tapypdyr:

Gözlerimden uky ornun sil aldy,
Kalbym seni görmek üçin suw oldy.

Diýýärler «uklagyl, düýşde görersiň»,
Uky nirde, ýürek-bagrym owuldy.

Beýik Serdarymyz — Şa şahyrymyzyň:

Mäne baba gije-gündiz zikr edip,
Haweranyň ot-çölüne dem salýar.
Topragyny bagra basyp, pikir edip
Ýeriň ýüregine, arşa diň salýar

– diýmegi ýöne ýerden däl, çünki keramatly piriň şahyrana
döredijiliginde türkmen topragyna, tebigatyna, ot-çöpüne
söýgi, mähir bar.

Haweranyň topragynda har olmaz,
Kişi meň işime giriftar olmaz.
Seň jemalyň lutfy-yhsany üçin,
Ýüz-müň jany gurban bersem, ar olmaz.

Dana piriň şahyrana döredijiliginde käbir ot-çöpleriň
türkmençe atlary ulanylypdyr.

Töwerekde selme erşi-de – argaç,
Ýol ugry miweli, miwesiz agaç,
Gök ýüzünde petreýän ak ýyldyz,
Söwer ýara salamymy aýdyp öç.

Mäne babanyň döredijiliginde hiç kimiň minnetini çekmän,
diňe Alla sygynmak pikiri eriş-argaç bolup geçýär, Haka
sygynyp, çarhypelegiň salýan oýunlary agraşyp başlanda, Alla
doga bilen ýalbarsaň, işiň oňyn ýol aljakdygy ündelýär:

Minnet çekmezligi Hakdan dilegin,
Aýagna toz bolup, her bir telegiň,
Doga bilen işimiz ýol almasa,
Üç talagyn biýrin çarhypelegiň.

«Hak ýoly – hakykat ýoly». Alla sygynmak, onda-da durkuň, janyň-teniň bilen sygynmak gerek. Bu işde hiç hili ikilik bolmaly däl. Rumuň gülşeni Jelaletdin Rumynyň «Ýa-ha gör-nüşüň ýaly bol, ýa-da bolşuň ýaly görün» diýşi ýaly, bolşuň ýasama edip, üýtgetmeli däl. Bu barada beýik pir şeýle diýipdir:

Käbä barsaň Haka biliň baglagyl,
Ýogsa «tagat zaýa» diýip aglagyl.
Ýüregiňde Alla ady bolmasa,
Gowusy meý içip, göwnüň çaglagyl.

Mäne babanyň zamanasy dürli harby çaknyşyklaryň, dini akymlaryň galagoply döwri bolupdyr. Şeýle ýagdaý onuň döredijiliginde belli bir yz goýupdyr:

Hijran ody bagrym birýan eýledi,
Gam tupany çeşmim girýan eýledi.
Bu köne dünýäniň hary-tiken,
Oda-suwa salyp haýran eýledi.

Ejdatlarymyzyň alyn deri, ýürek gany bilen eýlenen türkmen topragynda müňýyllyklaryň dowamynda, onlarça, ýüzlerçe danalar, alymlar, nakgaşlar, zergärler, halyçylar, şahyrlar, taryhçylar döräpdirler we döredipdirler, ýöne Garaşsyzlygyň sergin şemaly ýürekleri galkyndyrýança, ol beýik ynsanlar dar kapasalarda galdylar, olara «könäniň zyýanly galyndysy» hök-

münde garadylar. Şolaryň arasynda keramatly pir Mäne baba hem unudylmak derejesine eltilen şahsyýet. Ýöne Baky Beýik Serdarymyz ol şehitleri hem tirseline galdyrdy, indi türkmen alymlary Mäne baba, Patşa Hoja, Jarulla Zamahşary, Baýezit Bestamy, Nejmeddin Kubra... ýaly onlarça keramatly pirler barada derňew işlerini alyp barýarlar, olar hakda gelen netijelerini döwürdeş okyjylaryna ýetirýärler. Goý, ol ärleriň-pirleriň ruhy Baky Beýik Serdarymyzyň buýsançly başynyň belent bolmagy, halkyň bähbitli ertiri üçin alyp barýan tutumly işleriniň has-da ilerlemegi üçin beýik Allatagalanyň dergähine haýyr-doga etsinler, bize bolsa onuň saýasynda saýalap, yhlas bilen hyzmat etmek nesip etsin.

A. SARYÝEW

Türkmenbaşy adyndaky Türkmenistan

Milli golyazmalar institutynyň

esasy ylmy işgäri,

dil-edebiýat ylmlarynyň kandidaty

MAZMUNY

Mäne Baba.....	8
Şyhyň halatlylygynyň başlangyç döwri	13
<i>A. Saryýew. Gündogaryň beýik danasy</i>	188

Muhammet ibn Münewwer Meýheni

**Mäne Babanyň
Keramatlaryndan we
halatlaryndan hekaýatlar**

**Tehredaktor S. Abaýew
Çeperçilik redaktory A. Muhammedow
Korrektorlar Myradowa Ç, Abdylłaýewa Z.**

Çap etmäge rugsat edildi 18.01.2005 ý.

Ölçeği 60x84 ¹/₁₆.

Çap kagyzy 12,5.

Ofset kagyzy.

Ofset çap usuly.

Nusgasy 2 000 sany.

Bahasy ylalaşyk boýunça.

Sargyt №_____.

A-20010

Türkmenistanyň milli medeniýet «Miras» merkezi,
744000, Aşgabat, Beýik Saparmyrat Türkmenbaşy şaýoly, 18.

Türkmen döwlet neşirýat gullugy,
744004, Aşgabat, 1995-nji (öňki Galkynyş) köçesi, 20.

Türkmenistanyň Metbugat merkezinde çap edildi.